

พื้นที่สาธารณะกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

โดย

นายนำชัย เอกพัฒน์พานิชย์

รองเลขาธิการ

สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๓

ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๓ – ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

เรื่อง พื้นที่สาธารณะกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน
ลักษณะวิชา การเมือง
ผู้วิจัย นายนำชัย เอกพัฒน์พานิชย์ หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๗

การวิจัยนี้จะเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ถึงบทบาทของพื้นที่สาธารณะในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองของประชาชน เพื่อให้ทราบถึงข้อจำกัดและอุปสรรคที่สำคัญของพื้นที่สาธารณะในการที่จะเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

โดยเน้นการวิจัยเฉพาะการใช้พื้นที่สาธารณะในวิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๓ และศึกษาการใช้พื้นที่สาธารณะทั้งในแบบพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public Space) และ พื้นที่สาธารณะทางการเมืองสื่อสาร (Public Sphere) และการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาถึงบทบาทของพื้นที่สาธารณะที่มีในประเทศไทยและการใช้พื้นที่สาธารณะของประชาชนในการเรียกร้องทางการเมืองอันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

จากการศึกษาเหตุการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๓ และ พ.ศ. ๒๕๕๖ -๒๕๕๗ พบว่า สถานการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวมีการปฏิบัติการทางการเมืองด้วยการชุมนุมสาธารณะเพื่อต่อต้านรัฐบาลและขัดขวางทางการเมืองด้วยมวลชนขนาดใหญ่และด้วยระยะเวลาที่ต่อเนื่องยาวนาน การเมืองการปกครองของประเทศตกอยู่ในภาวะไร้เสถียรภาพ ตั้งอยู่บนความไม่แน่นอน รัฐบาลไม่สามารถควบคุมสถานการณ์และไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สามารถผลักดันนโยบายที่เป็นประโยชน์กับประเทศในระยะยาวได้ ประชาชนเกิดความแตกแยกทางการเมืองโดยแบ่ง

ออกเป็นสองฝ่ายตามข้อความแตกแยกทางการเมืองอย่างชัดเจนจนเกิดรัฐประหารขึ้นในที่สุด ทำให้ประชาชนจำนวนมากความศรัทธาในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน และมีคำถามว่าระบอบดังกล่าวควรนำมาใช้กับสังคมไทยหรือไม่อย่างไร และนำไปสู่ขบวนการการปฏิรูปทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามการปฏิบัติการทางการเมืองในระยะเวลาที่ผ่านมามีลักษณะที่เป็นพลวัตมีความสำคัญต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยและการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง และพื้นที่สาธารณะก็เป็นพื้นที่ที่สำคัญที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าว โดยที่เรายังไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะเป็นการปฏิบัติการทางการเมืองของฝ่ายใดและใครจะเป็นฝ่ายผิดใครจะเป็นฝ่ายถูก แต่การที่ประชาชนหลายแสนคนและในบางครั้งเป็นจำนวนกว่าล้านคนตามคำกล่าวอ้างของผู้จัดการชุมนุมได้ออกมาแสดงพลังทางการเมืองด้วยการร่วมชุมนุมสาธารณะ การที่ประชาชนจำนวนมากที่มาจากหลากหลายอาชีพ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายและจากหลากหลายอายุ พร้อมใจกันหยุดภารกิจส่วนตัว ออกจากบ้านมาร่วมกันชุมนุมกันบนท้องถนน มาร่วมฟังการอภิปรายทางการเมือง มาร่วมพบปะพูดคุยกัน ก็ย่อมแสดงว่าพวกเขาเหล่านั้นมีความสนใจทางการเมือง มีความคิดเห็นทางการเมือง และต้องการมีส่วนร่วมในทางการเมืองเพื่อกำหนดทิศทางในการปกครองของประเทศด้วย

นอกจากนี้การที่ผู้จัดการชุมนุมมีการบูรณาการการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อทุกชนิด ทั้งสื่อเก่าและสื่อใหม่และมีลักษณะเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน ทำให้การปฏิบัติการทางการเมืองได้ขยายขอบเขตเข้าไปถึงบ้านเรือนในทุกพื้นที่ในประเทศไทย ประชาชนที่อยู่ตามบ้านสามารถเข้าร่วมติดตามการชุมนุม การอภิปรายทางการเมืองผ่านการถ่ายทอดสดจากโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เคเบิลทีวีท้องถิ่นและทางอินเทอร์เน็ต และนอกจากนี้การปฏิบัติการทางการเมืองได้เข้าถึงประชาชนแต่ละคนได้ผ่านทางการสื่อสารผ่านเครือข่ายโทรศัพท์มือถือด้วย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความเห็นทางการเมืองและการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนจำนวนมากและครอบคลุมไปทุกพื้นที่ในประเทศไทย จึงถือได้ว่าพื้นที่สาธารณะมีความสำคัญต่อการพัฒนาทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ ผู้วิจัยเห็นว่าความคิดเห็นทางการเมืองของประชาชนได้มีการพัฒนาอย่างมากกว่ายุคใดๆที่ผ่านมา พื้นที่สาธารณะมีส่วนร่วมสำคัญอย่างยิ่งต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนดังกล่าว

คำนำ

ในสถานการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาจนนำไปสู่การรัฐประหารนั้น มีผลกระทบและได้สร้างความเสียหายให้กับประเทศทั้งในแง่การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างมาก ทำให้ผู้วิจัยที่แม้จะอยู่ในภาคเอกชนเป็นผู้ประกอบการอุตสาหกรรมจึงมีความสนใจในปัญหาทางการเมือง โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่าปัญหาทางการเมืองนั้นเกิดจากระบบและกลไกต่างๆทางการเมืองที่วางไว้ไม่ดีพอหรือเกิดจากประชาชนเองที่ยังขาดความรู้และความเข้าใจ ในเนื้อหาของระบอบประชาธิปไตยและขาดความสนใจในการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง

ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งตอบประเด็นปัญหาที่ว่า ประชาชนมีพื้นที่สาธารณะเพียงพอหรือไม่ที่จะใช้ในการเรียนรู้และพัฒนาความคิดเห็นทางการเมืองในทางการเมือง และในท้ายที่สุดประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านพื้นที่สาธารณะได้อย่างไร

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยจะสามารถเดินหน้าต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพโดยเร็ว

(นายนำชัย เอกพัฒน์พานิชย์)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๗

ผู้วิจัย

กิตติกรรมประกาศ

ในการทำการวิจัยในครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณคณาจารย์ของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรเป็นอย่างสูงที่ได้กรุณาให้ความเห็นและประเด็นที่ต้องแก้ไขในงานวิจัยนี้สมบูรณ์มากขึ้น ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ที่ได้ติดตามทวงถามจนงานวิจัยฉบับนี้เสร็จได้ตามกำหนด ขอขอบคุณพี่ๆทุกท่านในหมู่กวาง วปอ.๕๗ ที่ได้เป็นกำลังใจให้กับข้าพเจ้าในทุกครั้งที่พบอุปสรรคในการทำงานวิจัยนี้

ในท้ายที่สุดข้าพเจ้าขออุทิศงานวิจัยฉบับนี้ให้กับแม่ของข้าพเจ้า แม่เกิดในครอบครัวคนจีนที่ผู้หญิงไม่ได้รับการสนับสนุนให้เรียนหนังสือมากนัก แม้จะจบชั้นประถม ไม่สามารถเขียนหนังสือได้ แต่ด้วยความรักในการเรียนรู้ท่านจะอ่านหนังสือพิมพ์อย่างสนใจทุกๆครั้งที่มีความว่างภาพที่แม่นั่งอ่านหนังสือพิมพ์เป็นภาพจินตนาการที่ดูๆเห็นอยู่เสมอ แม่เป็นคนสนใจในเหตุการณ์บ้านเมืองและสามารถวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์การของบ้านเมืองได้เป็นอย่างดีด้วย ด้วยเหตุนี้กระมังที่ทำให้ข้าพเจ้าชอบอ่านหนังสือไปด้วยและ โขลคอย่างยิ่งที่ลูกสาวของข้าพเจ้าก็ได้นิสัยรักการหนังสือนี้ไปด้วย ซึ่งการอ่านนี้เองเป็นที่มาของความรู้ที่ไม่มีวันสิ้นสุด

แม่เป็นแรงบันดาลใจและผลักดันให้ลูกๆทั้ง ๘ คนได้เรียนหนังสือให้สูงที่สุดและมักจะบอกอยู่เสมอว่าการศึกษานี้แหละที่จะเป็นมรดกที่แม่ทิ้งไว้ติดตัวลูกๆตลอดไป หากไม่มีแม่พวกเราทุกคนคงไม่ได้มาไกลและประสบความสำเร็จขนาดนี้

(นายนำชัย เอกพัฒนพานิชย์)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๗

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญแผนภาพ	ช
บทที่ ๑	บทนำ
	๑
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
	๑
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย
	๑๖
	ขอบเขตของการวิจัย
	๑๗
	วิธีดำเนินการวิจัย
	๑๗
	ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย
	๑๗
	คำจำกัดความ
	๑๗
บทที่ ๒	แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
	๑๕
	ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)
	๑๕
	การมีส่วนร่วมในทางการเมือง
	๒๓
	ของประชาชน (Political participation)
	๒๓
	ภาคประชาสังคม (Civil Society)
	๒๕
	และการเมืองภาคพลเมือง (People Politics)
	๒๕
	ทฤษฎีพื้นที่สาธารณะ (Public Space)
	๓๐
	ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
	๓๗
	สรุป
	๓๘

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ ๓	พื้นที่สาธารณะในประเทศไทย	๔๓
	พัฒนาการของพื้นที่สาธารณะในประเทศไทย	๔๓
	การเกิดขึ้นของสิ่งสิ่งพิมพ์	๕๑
	การเกิดขึ้นของชนชั้นกลาง	๕๕
	พื้นที่สาธารณะก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลง	๕๗
	การปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕	
	สิทธิและเสรีภาพในการชุมนุมสาธารณะ	๖๕
	กฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันในการชุมนุมสาธารณะ	๖๗
	การออกกฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะ	๖๘
	แนวทางในการส่งเสริมการใช้พื้นที่สาธารณะ	๖๙
	เพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน	
	บทที่ ๔	พื้นที่สาธารณะกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน
สื่อกับการเป็นพื้นที่สาธารณะ		๗๗
เทคโนโลยีการสื่อสารกับการปฏิบัติการทางการเมืองของไทย		๘๑
การครอบงำสื่อของกลุ่มทุนทางธุรกิจขนาดใหญ่		๘๙
สรุป		๙๕

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๕	
สรุปและข้อเสนอแนะ	๕๓
สรุป	๕๘
ข้อสังเกตจากการใช้พื้นที่สาธารณะ	๑๐๑
ข้อเสนอแนะ	๑๐๓
บรรณานุกรม	๑๐๔
ประวัติย่อผู้วิจัย	๑๐๕

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๑ - ๑ วงจรอุบาทว์ทางการเมือง	๔

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

๑. ประเทศไทยกับระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) ประเทศไทยได้เริ่มต้นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ นับมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๘๑ ปีแล้ว แต่ในระยะเวลา ๘๑ ปีนี้ประชาธิปไตยของไทยได้ประสบกับอุปสรรคขวากหนามมากมาย หลายครั้งที่ถูกทำให้สะดุดหยุดอยู่กับที่ด้วยการปฏิวัติรัฐประหาร แต่อย่างไรก็ตามคนไทยก็สามารถนำประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้งกลับมาสู่สังคมไทยได้ทุกครั้ง ในปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการเมืองกระแสหลักที่ประชาชนคนไทยเห็นพ้องต้องกันว่าจะต้องใช้ในการปกครองประเทศ แต่ถึงกระนั้นระบอบประชาธิปไตยของไทยก็ยังคงเป็นระบอบที่ “นำเข้า” มาจากต่างประเทศและยังคงมีปัญหาของตัวมันเองอยู่เมื่อนำมาปรับใช้กับสังคมไทย โดยเฉพาะกับวัฒนธรรมการเมืองดั้งเดิมแบบอุปถัมภ์ของไทยที่มีที่มาจากระบบไพร่ที่ถูกส่งต่อมายังสมัยปฏิรูปการปกครองให้ทันสมัยแบบตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๕ และถูกส่งทอดในรูปแบบที่ผิดแผกไปจากเดิมเรื่อยๆ มาจนถึงยุคปัจจุบัน ทำให้อาจกล่าวได้ว่าระบอบประชาธิปไตยของไทยนั้นได้ถูกตีความ การจัดตั้ง และการออกแบบโครงสร้าง โดยผู้นำการเมืองและชนชั้นนำทางการเมือง (Political Elite) มาตั้งแต่วันแรกที่เริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการกำหนดเงื่อนไขและโครงสร้างต่างๆของระบอบประชาธิปไตยไว้ในรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่นั่นเป็นเพียง “รูปแบบ” ที่กำหนดไว้เท่านั้น เมื่อนำเอาเงื่อนไขและโครงสร้างเหล่านั้นไปปฏิบัติจริงในสังคมไทยจะพบว่าชนชั้นนำทางการเมืองก็สามารถที่จะคัดแปลงเงื่อนไขและโครงสร้างทางการเมืองให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตนเองได้อยู่เสมอ นอกจากนั้นเมื่อเงื่อนไขทางวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ที่มีที่มาจากระบบไพร่ร่วมกับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบอุปถัมภ์อันมีมาแต่เดิม และความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองและชนบท เงื่อนไขทั้งสามประการนี้ก็ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพและประสิทธิภาพของระบอบประชาธิปไตยของไทยเป็นอย่างยิ่ง (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, ๒๕๕๒ : ๓-๑๒) การที่ประเทศไทยเลือกใช้ “ประชาธิปไตยแบบตัวแทน” (Representative

Democracy) ที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการไปออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาไปเป็นผู้แทนของตนในรัฐสภาตามระยะเวลาที่กำหนด โดยมีข้อสันนิษฐานทางทฤษฎีว่าสมาชิกของรัฐสภาที่ได้รับเลือกจากประชาชนเหล่านั้นจะเป็นผู้นำเสนอปัญหาข้อเดือดร้อนต่างๆของประชาชนและสังคมต่อรัฐบาลเพื่อนำไปกำหนดเป็นนโยบายและควบคุมการทำงานของรัฐบาลนั้นไม่เคยเกิดขึ้นจริงในระบบการเมืองของประเทศไทยอย่างที่ควรจะเป็น นักการเมืองกลายเป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์มากกว่าของประชาชน ประชาชนจึงรู้สึกว่าจะไม่ได้รับการเหลียวแลจากนักการเมืองและรัฐบาล นอกจากนี้เมื่อประชาชนมีปัญหาที่ต้องการการแก้ไขก็ไม่มีช่องทางสื่อสารใดที่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่ประชาชนจะสามารถใช้เพื่อแสดงความคิดเห็นของพวกเขาไปถึงผู้แทนหรือรัฐบาลได้ ประชาชนจึงเชื่อว่าตนเองมีสิทธิมีเสียงเพียงน้อยนิดในทางการเมืองเพียงแค่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น และการออกเสียงเลือกตั้งก็ไม่ได้ทำให้ประชาชนรู้สึกมีส่วนร่วมในทางการเมืองเหมือนที่พวกเขาคิดว่าพวกเขาควรจะมี เมื่อประชาชนถูกกีดกันออกจากระบบการเมืองในท้ายที่สุดประชาชนก็จะรู้สึกว่าตนเองไม่ได้เป็นเจ้าของประเทศอีกต่อไป ความรู้สึกเหล่านี้เองทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างความเป็นรัฐบาล-ราชการกับประชาชน ช่องว่างของการแบ่งแยกนี้กว้างใหญ่มากในปัจจุบัน และกลายเป็นความขัดแย้งในการดำเนินนโยบายระหว่างรัฐบาลกับประชาชนด้วยคำถามที่ว่า “ใครเป็นผู้ได้รับประโยชน์ที่แท้จริง” จากนโยบายต่างๆของรัฐบาล เป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีสายสัมพันธ์กับนักการเมืองหรือประชาชน ทั้งนี้ก็เพราะว่าประชาชนไม่ได้คิดว่ารัฐบาลเป็นตัวแทนที่แท้จริงของพวกเขาตนเอง

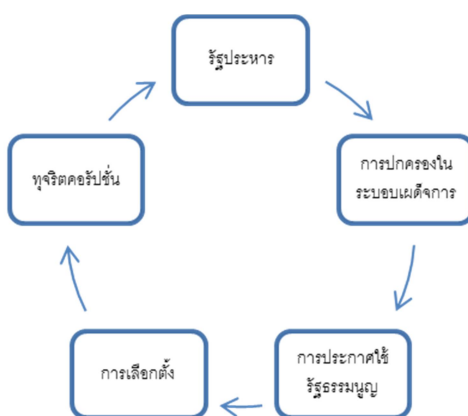
การที่ประชาชนไม่เชื่อมั่นต่อการเลือกตั้งโดยเชื่อว่าจะเลือกใครเข้าไปก็เหมือนกัน ทั้งนี้ประกอบกับวัฒนธรรมการเมืองดั้งเดิมแบบอุปถัมภ์ของไทย และความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนเองก็หาประโยชน์จากการเลือกตั้ง โดยมองเห็นทางรอดของตนเองและครอบครัวจากการอุปถัมภ์ของเบื้องสูงหรือนักการเมืองมากกว่ากลไกของรัฐ ทำให้ประชาชนจำนวนมากมองการเลือกตั้งเป็นทางเชื่อมต่อ ต่อรองหรือรองรับความอุปถัมภ์กับผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือนักการเมืองหรือรัฐบาลเท่านั้น ด้วยวัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้ทำให้การเลือกตั้งในประเทศไทยยังชี้ขาดชัยชนะกันด้วยการอุปถัมภ์และใช้เงินทองเป็นเครื่องดึงดูดใจ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, ๒๕๕๒ : หน้า ๑๔๓ – ๑๔๔) การซื้อสิทธิขายเสียงของผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งจึงเป็นเรื่องผิดกฎหมายแต่ไม่ใช่เรื่องผิดปกติในระบบการเมืองของประเทศไทย ประชาชนทุกคนรับรู้และเชื่อว่ามี การซื้อสิทธิขายเสียงจริงแต่ก็ไม่เคยมีนักการเมืองคนใดยอมรับว่าทำและไม่เคยมีนักการเมืองถูกจับกุมเพื่อดำเนินคดีตามกฎหมาย ดังนั้นเมื่อนักการเมืองได้อำนาจทางการเมืองแล้วจึงมีการข่าวดารทุจริตรื้อราษฎรบังหลวงปรากฏขึ้นอยู่บ่อยครั้งและในทุกระดับชั้นของการเมือง การเมืองไทยใน

ลักษณะนี้จึงเป็นเพียงธุรกิจการเมืองที่แลกคะแนนเสียงกับการอุปถัมภ์หรือเงินทอง ไม่ใช่ประชาธิปไตยที่แท้จริง เนื่องจากเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้ามามีอำนาจทางการเมือง การเมืองไทยจึงถูกมองว่าเป็น “ชนาธิปไตย” (Plutocracy) กล่าวคือนักการเมืองใช้อำนาจเงินเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองและเอาอำนาจทางการเมืองไปหาเงิน การเมืองจึงเหมือนกับการทำธุรกิจอย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อลงทุนใช้เงินซื้อตำแหน่งทางการเมืองแล้วจะต้องทำกำไรสูงสุดจากการลงทุนนั้น (จุมพล หนิมพานิช, ๒๕๔๘ : หน้า ๒๓๖) มีนักธุรกิจจำนวนมากเข้ามาเล่นการเมืองโดยหวังที่จะรักษาฐานอำนาจทางธุรกิจหรือเข้ามาเพื่อขยายฐานทางธุรกิจของตน รวมทั้งแสวงหาผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจต่างๆ โดยอาศัยอำนาจทางการเมืองที่ตนเองมีอยู่ ไม่ได้เข้ามาเป็นนักการเมืองเพื่อทำประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างแท้จริง ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้เรียกว่า “นักธุรกิจการเมือง” แม้ว่าจะมีนักการเมืองบางคนในคราวแรกจะมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่จะทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติก็ตาม แต่ภายหลังเมื่อได้อำนาจทางการเมืองแล้วมักจะทอดทิ้งหรือหันหลังให้กับอุดมการณ์ที่ตนเคยมี (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, ๒๕๔๕ : หน้า ๑๖๕ – ๑๗๐) การเมืองแบบชนาธิปไตยค่อยๆ ปรากฏตัวขึ้นหลังจากที่นักธุรกิจได้ปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองในทางการเมือง จากการเป็นผู้สนับสนุนที่อยู่เบื้องหลังนักการเมืองมาเป็นนักการเมืองเสียเองหลังจากการเสื่อมทรุดลงของระบอบอมาตยาธิปไตยหลังการลุกฮือของประชาชนในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และปรากฏตัวจากตัวอย่างชัดเจนมากขึ้นตั้งแต่สมัย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีและขึ้นสู่จุดสูงสุดมาตั้งแต่หลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬมาจนถึงปัจจุบัน (จุมพล หนิมพานิช, ๒๕๔๘ : หน้า ๒๓๘ – ๒๓๙)

ภายหลังเหตุการณ์การเรียกร้องทางการเมืองในระหว่างวันที่ ๑๗-๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ หรือที่เรียกกันเป็นที่ทั่วไปว่า “พฤษภาทมิฬ” ได้เกิดกระบวนการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมือง (Political Reform) เพื่อแก้ไขปัญหาระบบการเมืองไทยทั้งระบบที่ยังคงเป็นรูปแบบเดิมๆ และมีโครงสร้างของระบบการเมืองแบบรัฐสภาที่ล้าหลังตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง (สมคิด เลิศไพฑูรย์, ๒๕๔๘ : หน้า ๑๕) ที่ไม่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทและปัญหาทางการเมืองและสังคมของไทยในปัจจุบัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอื่นๆ ของสังคมเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการที่ระบบรัฐสภาขาดเสถียรภาพ การมีรัฐบาลที่อ่อนแอ (Weak Executive) ที่เป็นรัฐบาลผสมหลายพรรคการเมือง การที่พรรคการเมืองไม่สามารถควบคุมเสียงของสมาชิกพรรคในรัฐสภาได้ มีการต่อรองเรื่องผลประโยชน์และตำแหน่งทั้งในรัฐสภา รัฐบาลและในระบบราชการ การทุจริตหรือราษฎร์บังหลวงของนักการเมืองในทุกระดับ โดยที่ขบวนการตรวจสอบโดยรัฐสภาและกลไกทางกฎหมายไม่สามารถดำเนินการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าจะกล่าวโดยสรุปก็คือ ในขณะนั้นประเทศไทยไม่มีกลไกทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาทางการเมือง

เมืองที่เกิดขึ้นในขณะนั้นได้ และในท้ายที่สุดก็ได้กลายเป็นเงื่อนไขให้เกิดการรัฐประหารวนกลับไปเริ่มต้นร่างรัฐธรรมนูญและเลือกตั้งอีกครั้ง หรือที่มีลักษณะเป็นวงจรอุบาทว์ทางการเมือง (Vicious Circle) เวียนกลับมาได้อีก

แผนภาพที่ ๑-๑ วงจรอุบาทว์ทางการเมือง

ที่มา: ดัดแปลงจากภาพที่ ๕-๑ วงจรเส้นทางขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, ๒๕๔๕ : ๑๖๔)

๒. การปฏิรูปการเมืองด้วยแนวคิดแบบรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) ก็กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ประชุมรัฐสภาได้มีมติเลือกสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ จำนวน ๕๕ คนเพื่อทำหน้าที่ในการร่างรัฐธรรมนูญทั้งฉบับขึ้นมาใหม่ ตามแนวคิดแบบรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) อ่านเพิ่มเติมได้ที่ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ (๒๕๔๕ : ๑๘๕ - ๒๐๓) และ สมคิด เลิศไพฑูรย์ (๒๕๔๘) โดยสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญได้กำหนดกรอบปัญหา การเมืองว่า เกิดจากปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียง และการคอร์รัปชันของนักการเมือง ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อระบอบการปกครอง ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพจนไม่สามารถแก้ปัญหาบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการแก้ไข ปัญหาของสังคมไทยให้ได้ผล จึงต้องเริ่มที่การปฏิรูปการเมืองเป็นลำดับแรก (สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, ๒๕๔๕ : ๑๖๕) ซึ่งต่อมาสภาร่างรัฐธรรมนูญได้ยกร่างรัฐธรรมนูญขึ้น และได้กลายเป็น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ในที่สุด ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็น

ประชาธิปไตยมากที่สุดและดีที่สุดฉบับหนึ่งของประเทศไทย และเป็นการจัดทำในขณะที่ประเทศมีการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่ใช่มาจากการรัฐประหาร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้พยายามปฏิรูปการเมืองไทยเพื่อแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างของระบอบการเมืองไทยก่อนการปฏิรูป โดยมีเป้าหมายหลักที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

ประการที่ ๑ การขยายสิทธิเสรีภาพและส่วนร่วมของพลเมืองในทางการเมือง ได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับการรับรองสิทธิ เสรีภาพ ในความสัมพันธ์กับรัฐไว้หลายประการ อาทิเช่น สิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา ชีวิต ทรัพย์สินศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ สิทธิในการสาธารณสุข และการศึกษาโดยรัฐ ฯลฯ และได้วางมาตรการเพื่อให้สิทธิของประชาชนได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยรัฐ จัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อการตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจของรัฐบาลและนักการเมือง เช่น คณะกรรมการเลือกตั้ง ศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา เป็นต้น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (Political Participation) ประชาชนสามารถเข้าชื่อกันถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (Recall) ได้

ประการที่ ๒ การเพิ่มการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยประชาชนเพื่อให้เกิดความสุจริตและโปร่งใสในระบอบการเมือง การกระจายอำนาจของรัฐลงสู่ท้องถิ่น ส่งเสริมการพัฒนาทางการเมืองของประชาชนโดยการร่วมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายภาคประชาสังคม (Civil Society) โดยกำหนดให้องค์กรประชาชนมีบทบาทมากขึ้นในระบบการเมืองมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ได้นำเอาแนวคิดแบบประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) และ แบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) มาใช้ไม่ว่าจะเป็นการลงประชามติ (Referendum) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) การเข้าชื่อกันของประชาชนเพื่อเพื่อการเสนอกฎหมายหรือนโยบาย (Initiative) หรือการคัดค้านกฎหมายหรือนโยบาย (Veto) ได้ และ

ประการที่ ๓ ทำให้ระบอบการเมืองมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพการวางมาตรการให้รัฐบาลมีความเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดรัฐบาลที่จะสามารถบริหารประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เพิ่มอำนาจให้กับฝ่ายบริหาร ฝ่ายบริหารถูกแยกออกจากฝ่ายนิติบัญญัติ มีอำนาจต่อรองได้มากขึ้น ถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจได้ยากขึ้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรคการเมืองและส่งเสริมให้เกิดพรรคขนาดใหญ่ เป็นต้น (สมคิด เลิศไพฑูรย์, ๒๕๕๘ : ๓๐)

เกษียร เตชะพีระ (อ้างใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, ๒๕๕๘ : ๓๕-๓๗) เรียกปัญหาทางการเมืองก่อนการปฏิรูปดังกล่าวว่าเป็น “ระบอบเลือกตั้งธิปไตยบนฐานราชการรวมศูนย์” ซึ่ง “เปิดทุจริต ปิดประสิทธิภาพ และบั่นทอนภาวะผู้นำ” และเห็นว่ามี การปฏิรูปทางการเมืองที่สำคัญ

๓ ด้าน ได้แก่ ปฏิรูปแบบเสรีนิยมด้วยการจำกัดอำนาจรัฐ ปฏิรูปแบบประชาธิปไตยด้วยการกระจายอำนาจรัฐ และปฏิรูปแบบอำนาจนิยมด้วยการรวมศูนย์อำนาจรัฐ

อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ก็ตกอยู่ในภาวะที่เรียกกันแบบชาวบ้านว่า คนใช้ไม่ได้ซื้อ คนซื้อไม่ได้ใช้ อยู่แน่นอน กล่าวคือ คนร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) ไม่ได้ใช้ คนใช้รัฐธรรมนูญ (นักการเมืองและประชาชน) ไม่ได้ร่าง ผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องการวางรากฐานประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่มีการเลือกตั้งที่โปร่งใส รัฐบาลที่เข้มแข็ง ประชาชนที่เข้มแข็งมีส่วนร่วมในทางการเมือง และมีระบบตรวจสอบที่ดี แต่นักการเมืองผู้ที่ต้องใช้รัฐธรรมนูญในการเลือกตั้งและบริหารประเทศ ต้องการเพียงชนะการเลือกตั้งเข้ามามีอำนาจในทางการเมือง และหลังจากเลือกตั้งแล้วก็ไม่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองใดๆอีกทั้งสิ้น ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนถูกละเลย นักการเมืองไม่ต้องการถูกตรวจสอบจากองค์กรอิสระเพื่อการตรวจสอบทั้งหลายทั้งปวงด้วย ซึ่งทำให้องค์กรอิสระถูกแทรกแซงจากฝ่ายการเมือง ประชาชนเองก็ไม่ได้เข้าใจในเนื้อหาของรัฐธรรมนูญอย่างดีพอที่จะใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้ด้วยตนเอง ในท้ายที่สุดการเมืองก็ถึงทางตัน เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง และรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยก็ถูกทำลายลงโดยการรัฐประหารอีกฉบับหนึ่ง

เป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่ว่ารัฐธรรมนูญที่ได้ชื่อว่าดีที่สุดฉบับหนึ่งของประเทศไทยที่ประชาชนหวังว่าจะเป็นฉบับสุดท้ายกลับมีอายุเพียงแค่ ๘ ปี ๑๑ เดือน ๙ วัน (เขาวนระ ไตรมาส ๒๕๕๐ : ๑๑๓) วงจรอุบาทว์ทางการเมืองก็หวนกลับมาอีก ครั้งหนึ่งในช่วงความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงหลังของรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕ กลุ่มทหารที่ใช้ชื่อว่า "คนปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ได้ทำการรัฐประหารและได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. ๒๕๕๕ และต่อมาคณะรัฐประหารได้เปลี่ยนชื่อไปเป็น "คณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ" และได้ พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ อดีตผู้บัญชาการทหารบกซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งองคมนตรีมาเป็นนายกรัฐมนตรีของรัฐบาลชุดใหม่ ก็ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ในวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งจนกระทั่งปัจจุบัน สถานการณ์ทางการเมืองของไทยก็ยังคงประสบกับปัญหาความยุ่งยากแบบเดิมๆทุกประการที่มีมาในช่วงระยะเวลาที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มีผลใช้บังคับ

หากเปรียบเทียบเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่ปรากฏอยู่ในอารัมภบทระหว่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่ว่า "เป็นการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง และตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพิ่มขึ้น

ตลอดทั้งปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มีเสถียรภาพและแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่ว่า “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐอย่างเป็นรูปธรรม การกำหนดกลไกสถาบันทางการเมืองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามวิถีทางการปกครองแบบรัฐสภา รวมทั้งให้สถาบันศาลและองค์กรอิสระอื่นสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยสุจริตเที่ยงธรรม” จะเห็นว่าทั้งสองฉบับมีเจตนารมณ์ที่ไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่เรียกกันทั่วไปว่า “ฉบับประชาชน” นั้น เป็นการสะท้อนอย่างถูกต้องครบถ้วนถึงวิกฤตการณ์ทางการเมืองไทยซึ่งเรื้อรังกันมาช้านานภายใต้ระบอบ “นักเลือกตั้ง” แต่ผลที่ได้รับหลังจากใช้รัฐธรรมนูญไปแล้วไม่กี่ปีก็คือวิกฤตการณ์ทางการเมืองและการกลับมาของวงจรอุบาทว์ทางการเมือง จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าหลังจากใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ไปไม่กี่ปีก็ประสบปัญหาความยุ่งยากทางการเมืองอย่างเดียวกัน วิกฤตการณ์ทางการเมืองจากการชุมนุมของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติหรือ “นปช” หรือเรียกกันทั่วไปว่า “กลุ่มคนเสื้อแดง” ที่สนับสนุนอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรที่จบลงด้วยความรุนแรงจากการสลายการชุมนุมในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ และ พ.ศ. ๒๕๕๓ ในสมัยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะต่อเนื่องถึงวิกฤตการณ์ทางการเมืองไทยในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๗ จากการชุมนุมทางการเมืองของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ “กปปส” ที่มีนายสุเทพ เทือกสุบรรณ เป็นผู้นำในการประท้วงในสมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ต่อเนื่องถึงการทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. โดย พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น” กับ รัฐธรรมนูญ วงจรอุบาทว์ทางการเมืองก็หมุนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง จะเห็นได้ว่าการมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่อาจจะไม่ใช่การแก้ปัญหาทางการเมืองที่ต้นเหตุอย่างแท้จริง ซึ่ง (เกษียร เตชะพีระ ๒๕๕๓ : ๒๑) เห็นว่า “ภายใต้ระบบโครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจและวัฒนธรรมอุปถัมภ์เช่นนี้ บรรดาระบบสถาบันการเมืองทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะคิดค้นขึ้นจากดำรับตำราสูงส่งเพียงใดก็ตาม ในที่สุดแล้วก็ย่อมกลายพันธุ์ไปเป็นเครื่องมือกลไกรับใช้อำนาจอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้”

ตั้งแต่การรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นต้นมาได้มีการถกเถียงในวงนักวิชาการและสาธารณชนในวงกว้างว่า อะไรแน่คือแก่นสารของประชาธิปไตยที่แท้จริง ใครกันแน่ที่เป็นมิตรและศัตรูของประชาธิปไตย และการจะสร้างประชาธิปไตยในเมืองไทยต่อไปนั้น จะทำอย่างไรดี (เกษียร เตชะพีระ, ๒๕๕๓ : ๒๑) และแม้ว่าในปัจจุบันประเทศไทยจะกลับสู่กระบวนการปฏิรูปทางการเมืองและการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่อีกครั้งหนึ่งนั้น แต่

กระบวนการดังกล่าวนี้จะเป็นการแก้ปัญหาของการใช้ระบอบประชาธิปไตยในการปกครองประเทศของคนไทยหรือไม่ก็ยังไม่เป็นปัญหาที่ยังไม่มีใครกล้าให้คำตอบ ซึ่งสรุปแล้วคำถามที่สำคัญที่สุดในขณะนี้ก็คือ เมื่อเรามีรัฐธรรมนูญที่ดีแล้วจะต้องทำอะไรเมื่อนำไปใช้เพื่อให้เกิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ดีในสังคมไทยให้ได้ นักวิชาการหลายท่านได้มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การคิดแต่เพียงว่าการปฏิรูปการเมืองโดยมีรัฐธรรมนูญที่กำหนดโครงสร้างทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยและให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองแล้วประเทศจะเป็นประชาธิปไตยในทางปฏิบัติไปด้วยนั้นไม่เป็นความจริง โดยมีบทพิสูจน์เชิงประจักษ์แล้วจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองของไทยในช่วงกว่าสิบเจ็ดปีที่ผ่านมา จริงอยู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นต้องการรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยเพื่อกำหนดเงื่อนไขพื้นฐานและโครงสร้างทางการเมืองต่างๆ ที่เป็นต่อระบอบประชาธิปไตย แต่ประชาธิปไตยเองก็ต้องการประชาชน นักการเมือง และสังคมโดยรวมที่มีความคิด จิตสำนึกและวัฒนธรรมประชาธิปไตยด้วย (เสน่ห์ จามริก, ๒๕๔๕ : ๓๘๕) รุสโซ เห็นว่า ระบอบที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนเป็นการปกครองที่ชอบธรรม แต่การมีส่วนร่วม (Participate) ก็สาระสำคัญ และประชาชนต้องร่วมปกครองอย่างจริงจัง ไม่ใช่แต่โดยรูปแบบหรือพิธีการเท่านั้น ดังนั้นหากมีเพียงแค่รัฐธรรมนูญ แต่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง ประชาธิปไตยก็เป็นเพียงแค่ “รูปแบบ” (Form) แต่ขาด “เนื้อหา” (Content) สังคมใดจะเป็นประชาธิปไตยได้ในความเป็นจริงสิ่งที่ถูกเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญที่เป็นเจตนารมณ์ร่วมกันของประชาชนทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม มีสถาบันทางการเมืองและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมที่มีจิตวิญญาณของประชาธิปไตยด้วย

ประเทศไทยพยายามพัฒนาประชาธิปไตยโดยผ่านการร่างรัฐธรรมนูญฉบับแล้วฉบับเล่า มีนักวิชาการทางด้านนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ที่เก่งมากมายในการจัดสร้างรัฐธรรมนูญให้มีรูปแบบของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในแบบสากลได้อย่างรวดเร็ว แต่กลับละเลยต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในเนื้อหา กล่าวคือได้ละเลยต่อการพัฒนาประชาชนซึ่งเป็นหัวใจที่สำคัญที่สุดของระบอบประชาธิปไตย ไม่มีการปฏิรูปการเมืองครั้งไหนเลยที่จะมีการวางเนื้อหาในการพัฒนาทางการเมืองไปที่ปัญหารากฐานที่สำคัญที่สุด ได้แก่ โอกาสและขีดความสามารถของประชาชนไทยในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยตนเอง การปฏิรูปทางการเมืองไม่ได้เป็นเพียงการแสวงหาระบบที่ดีที่มีความเหมาะสมแต่เพียงอย่างเดียวหากโดยสาระเป็นเรื่องของกระบวนการพัฒนาทางการเมืองที่จะต้องสอดคล้องกับบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมของเราเองด้วย พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทหลักในกระบวนการพัฒนาทางการเมือง (เสน่ห์ จามริก, ๒๕๔๕ : ๓๘๕)

กุหลาบ สายประดิษฐ์ (อ้างใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, ๒๕๔๕ : ๓๔๑) นักคิดนักเขียนชั้นนำในอดีตของไทย ให้ความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า “ความสนใจของพลเมืองต่อกิจการบ้านเมือง ซึ่งแสดงออกมาโดยประกอบด้วยภูมิความรู้และวิจารณญาณเท่านั้น ที่เป็นรากฐานของประชาธิปไตย และที่เราจะสามารถเรียกประเทศของเราว่าเป็นประเทศประชาธิปไตยได้จริงๆ ในวันข้างหน้า รัฐธรรมนูญเป็นสิ่งแรก แต่ไม่ใช่สิ่งสุดท้ายที่จะทำให้ประเทศของเราเป็นประชาธิปไตยจริงๆ”

แน่นอนว่าสังคมไทยต้องการองค์กรอิสระในการตรวจสอบที่เข้มแข็ง ต้องการองค์กรในการจัดการเลือกตั้งที่เข้มแข็ง ต้องการการเมืองที่เข้มแข็งมีประสิทธิภาพ แต่เรากลับลืมไปว่าเราต้องการประชาชนที่เข้มแข็งด้วย หากประชาชนของเรามีภูมิความรู้และวิจารณญาณในการตัดสินใจทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยแล้ว ประชาชนจะกลายเป็นองค์กรตรวจสอบทางสังคมและการเมืองที่เข้มแข็งที่สุด โดยไม่ต้องใช้องค์กรอิสระใดๆ มาทำหน้าที่นี้อีกเลย การที่ประเทศไทยจำเป็นต้องลอกเลียนแบบรูปแบบขององค์กรอิสระเพื่อการตรวจสอบที่ใช้สำหรับตรวจสอบรัฐบาลและนักการเมืองมาจากหลายประเทศทั่วโลก ก็เพราะสมมุติฐานเบื้องต้นของผู้ร่างรัฐธรรมนูญที่ว่า การตรวจสอบนักการเมืองโดยภาคประชาชนไม่มีความเข้มแข็ง ไม่มีความสามารถพอที่จะทำหน้าที่ดังกล่าว ดังนั้นจะเห็นว่าปัญหาที่ว่าประเทศไทยนั้นขาดพลเมือง (Citizen) ที่เข้มแข็งในทางการเมืองนั้นมีมาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน

สังคมไทยมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาการเมืองให้เกิดวัฒนธรรมในทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (Democratic Politic Culture) ที่ประชาชนมีความคิดความเชื่อในแบบแผนประชาธิปไตยและความเชื่อนั้นฝังแน่นอยู่ในจิตวิญญาณ แล้วแสดงออกมาในพฤติกรรมการดำรงและดำเนินชีวิตของตนเอง แล้วเรายังต้องพัฒนาความรู้สึกเป็นเจ้าของระบอบประชาธิปไตยของประชาชนด้วย ต้องปรับทัศนคติของประชาชนด้วยการเมืองนั้นเป็นเรื่องของทุกคนไม่ใช่เรื่องเฉพาะนักการเมือง นักการเมืองมีฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนเท่านั้น ไม่ใช่ตัวประชาชนไม่สามารถทดแทนความรู้สึกนึกคิดทางการเมืองของประชาชนได้ทั้งหมด การเลือกตั้งเป็นเพียงการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งใช้สิทธิเลือกผู้แทนไปทำหน้าที่แทนตนเอง ไปดูแลประชาธิปไตยแทนตนเอง ดังนั้นหากผู้แทนทำผิดไม่ถูกต้อง โกงกินบ้านเมือง ประชาชนแต่ละคนผู้เป็นเจ้าของสิทธินั้นต้องสามารถท้วงติงได้และไล่ออกได้ นอกจากนี้ยังต้องขจัด ไซ้ตรวนทางเศรษฐกิจที่พันนาการประชาชนอยู่ ซึ่งเป็นพันนาการที่ทำให้ประชาชนไม่สามารถแสดงเจตนารมณ์ของตนเองได้อย่างเป็นอิสระในการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และหลังจากไปจากการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งแล้ว ประชาชนจะต้องเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองผ่านช่องทางต่างๆที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือช่องทางในลักษณะอื่นที่สร้างขึ้น โดยประชาชนเองด้วย การเพิ่มช่องทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมใน

กิจกรรมทางการเมืองของประชาชนให้มากขึ้นจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนนอกเหนือจากกลไกทางการเมืองผ่านการเลือกตั้ง โดยเฉพาะการเพิ่มพื้นที่สาธารณะที่เปิดกว้างต่อการแสดงออกทางการเมืองของคนทุกกลุ่มในสังคม และให้ประชาชนสามารถเข้าถึงพื้นที่สาธารณะเหล่านั้นได้โดยอิสระ เท่าเทียม สะดวกและประหยัด จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาการของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสังคมไทยในปัจจุบัน

ทั้งนี้การผลักดันกระบวนการพัฒนาทางการเมืองเหล่านี้ก็เพื่อให้เกิด ประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ขึ้นในสังคมไทยอย่างเป็นระบบได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย และไม่สามารถทำได้ในระยะเวลาอันสั้น แต่ไม่ได้หมายความว่าทำไม่ได้ กระบวนการพัฒนาการเมืองของประชาชนนั้นต้องการความร่วมมือจากประชาชนทุกคนในสังคม ต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน ต่อเนื่อง และความอดทนอย่างสูงของประชาชนเพื่อการเรียนรู้สิ่งเหล่านี้เพื่อให้เกิด “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วม” (Participant Democratic Political Culture) ขึ้นในสังคมไทยให้ได้ ซึ่งเป็นคำที่ผู้เขียนนำเอาคำว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” (Democratic Political Culture) หมายถึง การที่บุคคลมีความคิดความเชื่อในแบบแผนประชาธิปไตยและความเชื่อนั้นฝังแน่นอยู่ในจิตวิญญาณแล้วแสดงออกมาในพฤติกรรมการดำรงและดำเนินชีวิตของตนเอง (วิสุทธิ โปธิแท่น, ๒๕๕๐: ๒๔๘ – ๒๕๑) มารวมกับคำ “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม” (Participant Political Culture) ของ เกเบรียล เอ. แอลมอน และ ซิดนีย์ เวอร์บาร์ ที่ให้ความหมายไว้ว่า เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคมที่มีระดับพัฒนาทางการเมืองสูง ประชาชนมีความสนใจทางการเมือง มีความสำนึกทางการเมือง และมีความกระตือรือร้นที่จะแสดงออกทางการเมือง โดยการมีบทบาททางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม ใน (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, ๒๕๕๐: ๘)

๓. พื้นที่สาธารณะ (Public Space) ที่เป็นพื้นที่ที่ถูกใช้ในการชุมนุมทางการเมือง วิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๓ เริ่มตั้งแต่ช่วงปลายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ต่อเนื่อง ถึงหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “กลุ่มพันธมิตรฯ” หรือ “กลุ่มเสื้อเหลือง” ที่มีนายสนธิ ลิ้มทองกุล และพล.ต. จำลอง ศรีเมือง เป็นแกนนำได้ชุมนุมต่อต้านรัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช และรัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ที่มีพรรคพลังประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้งขึ้น โดยมีการชุมนุมต่อเนื่องและยาวนานตลอดทั้งปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่มีการบุกยึดทำเนียบรัฐบาล ที่ทำการกระทรวงสามแห่ง และสำนักงานใหญ่ของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ การปิดล้อมอาคารรัฐสภาเมื่อวันที่ ๖-๗ ตุลาคม พ.ศ.

๒๕๕๑ การยึดสนามบินคอนเมืองและสนามบินสุวรรณภูมิ เมื่อวันที่ ๒๔-๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ เรื่อยมาจนถึงการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ของกลุ่มแนวร่วมประชาชนต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “นปช” หรือ “กลุ่มเสื้อแดง” ที่เริ่มต้นในเดือนมีนาคม ๒๕๕๒ และในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓ จนถึงการปฏิบัติการขอกระชับพื้นที่ของรัฐบาลในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ จนทำให้มีการปะทะกันระหว่างทหาร ผู้ชุมนุม และกองกำลังไม่ทราบฝ่าย จนนำไปสู่การจลาจล การเผาทำลายทรัพย์สิน การปะทะที่มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตเป็นจำนวนมากนั้น ได้กลายเป็นประวัติศาสตร์ทางการที่เลวร้ายของประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง

ในเวลาไม่นานต่อมาการชุมนุมทางการเมืองก็หวนกลับมาอีกครั้งจากการชุมนุมของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ “กปปส” ที่มีนายสุเทพ เทือกสุบรรณ เป็นผู้นำในการประท้วงในสมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งการชุมนุมประท้วงทางการเมืองในครั้งนี้ก็ได้มีการยึดพื้นที่สาธารณะต่างๆ ในกรุงเทพมหานครเพื่อใช้ในการชุมนุมอย่างต่อเนื่องยาวนาน แต่โชคดีที่การชุมนุมได้ยุติลงเสียก่อนที่จะเกิดความรุนแรงจากการสลายการชุมนุม อันเป็นผลจากการทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. โดย พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา

วิกฤตการณ์ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๑ – ๒๕๕๓ และปี พ.ศ. ๒๕๕๖ – ๒๕๕๗ ได้มีการยึดครองพื้นที่สาธารณะเพื่อการต่อสู้และเรียกร้องทางการเมืองอย่างเข้มข้น และอย่างต่อเนื่องยาวนาน แต่ที่แตกต่างไปจากการใช้พื้นที่สาธารณะในการต่อสู้ในครั้งก่อนๆ ได้แก่การที่ผู้จัดการชุมนุมได้มุ่งเป้าไปที่การยึดครองพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจที่สำคัญแทนพื้นที่สาธารณะที่เป็นของรัฐซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองที่เด่นชัด การยึดพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจเช่น สนามบินสุวรรณภูมิ สนามบินคอนเมือง และพื้นที่สำหรับการจับจ่ายใช้สอย การบริโภค สันทนาการและการสัญจรที่สำคัญไม่ว่าจะเป็น “สนามบิน” “ย่านอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ” “ย่านสยามแสควร์” “ย่านลาดพร้าว” และ “ย่านราชประสงค์” นั้น ในแง่หนึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นการแสดงความตื่นตัวของประชาชนกลุ่มหนึ่งในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ในอีกแง่หนึ่งก็ได้ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมอย่างมหาศาล ได้ขยายวงของการเผชิญหน้าจากเดิมที่จำกัดอยู่แค่ระหว่างรัฐบาลกับผู้ชุมนุม โดยเพิ่มความขัดแย้งระหว่างผู้ชุมนุมกับผู้ที่ได้รับผลกระทบต่อการยึดครองพื้นที่ของผู้ชุมนุมด้วย ทำให้บรรยากาศทางการเมืองและสังคมที่เป็นบรรยากาศแห่งความขัดแย้งทางการเมืองอยู่แล้วต่อแหลมต่อการเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากมีผู้ได้รับผลกระทบและเสียหายโดยตรงทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นจำนวนมากจากการที่ผู้ชุมนุมได้เปลี่ยนพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจไปเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการต่อสู้ทางการเมือง

ในแง่ของพื้นที่ทางกายภาพแล้วการถูกยึดครองไม่ได้ทำให้พื้นที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก แต่ในแง่ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในแต่ละพื้นที่ย่อมมีผู้ที่เข้าใช้พื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมของตนในพื้นที่นั้นๆตามแต่ละจุดประสงค์ของพื้นที่ที่ได้ถูกกำหนดเอาไว้ ในกรณีนี้พื้นที่สาธารณะ เช่น สนามบิน ย่านสยามเสกอร์ และย่านราชประสงค์ได้มีจุดประสงค์เพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การเดินทาง การจับจ่ายใช้สอย สันทนาการ หรือพูดโดยรวมก็คือเพื่อการบริโภคในเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั่นเอง แต่พื้นที่เหล่านี้กลับถูกยึดครองโดยกลุ่มคนที่หลากหลายและได้เปลี่ยนจุดประสงค์ของพื้นที่ไปเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อการต่อสู้และเรียกร้องทางการเมือง ตามจุดประสงค์ของผู้ชุมนุมทางการเมืองเหล่านั้น ทำให้จุดประสงค์ของการใช้พื้นที่สาธารณะดังกล่าวได้เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความเข้าใจต่อพื้นที่สาธารณะของผู้คนกลุ่มต่างๆในสังคมอาจแตกต่างกันได้อย่างมาก

๔. พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ในรูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองระหว่างประชาชน นอกเหนือไปจากพื้นที่สาธารณะทางกายภาพแล้วยังคงมีพื้นที่สาธารณะในรูปแบบของการสื่อสารในทางการเมืองระหว่างประชาชนอยู่ด้วย ตามแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาส นั้นสื่อหนังสือพิมพ์เอื้อต่อการเกิดการสื่อสารอย่างมีเหตุมีผล (Communication Rationality) (กาญจนา แก้วเทพ, ๒๕๕๓ : ๑๒๒) ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเกิดพื้นที่สาธารณะ ในประวัติศาสตร์การต่อสู้ทางการเมืองในประเทศไทยนั้นในระยะเริ่มแรกคือสิ่งพิมพ์เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีบทบาทและอิทธิพลที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง การเกิดขึ้นของหนังสือพิมพ์และนิตยสารทำให้เกิดพื้นที่แบบหนึ่งซึ่งไม่เคยมีในสังคมไทยมาก่อนได้แก่พื้นที่แห่งการเสนอความเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะการวิจารณ์ทางการเมืองต่อสถาบันกษัตริย์ ขุนนาง ศาสนา และสังคมไทย เป็นการทำลายอำนาจในการผูกขาดความรู้ของชนชั้นปกครอง เป็นการสร้างอำนาจในการวิพากษ์วิจารณ์ให้แก่ประชาชนทั่วไปซึ่งแต่เดิมไม่เคยมีพื้นที่ดังกล่าวโดยเฉพาะในยุคที่ปกครองโดยเผด็จการทหาร พื้นที่สาธารณะได้มีความหลากหลายมากขึ้นเมื่อการเมืองได้เข้าไปสู่การพูดคุยในรั้วของมหาวิทยาลัยในยุค “คนเดือนตุลา” พ.ศ. ๒๕๑๖

อย่างไรก็ตามฮาเบอร์มาส เห็นว่าในปัจจุบันหนังสือพิมพ์ที่เป็นพื้นที่สาธารณะได้ถูกทำให้ด้อยค่าลงในรัฐสวัสดิการทุนนิยม (Welfare State Capitalism) ความเห็นสาธารณะได้ถูกบริหารจัดการโดยชนชั้นนำทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ และชนชั้นนำที่กุมอำนาจสื่อ ซึ่งได้จัดการให้ความเห็นสาธารณะให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการและควบคุมสังคม ในประเทศไทยก็เป็นเช่นเดียวกันจากการศึกษาของ (กาญจนา แก้วเทพ, ๒๕๕๓ : ๕๖) หนังสือพิมพ์ไทยในยุคปัจจุบันยังไม่สามารถแสดงบทบาทหน้าที่การเป็นพื้นที่สาธารณะได้อย่างเต็มที่ อันเนื่องมาจาก

ปัจจัยบีบบังคับภายนอกและภายในเอง เช่น การเป็นเจ้าของกิจการสื่อหนังสือพิมพ์ที่มีลักษณะเป็นธุรกิจ และการควบคุมของรัฐ

แม้ว่าช่องทางที่จะใช้เป็นวิถีทางในการเข้าสู่พื้นที่สาธารณะอาจมีหลายช่องทาง เช่น ร่วมกันทำกิจกรรมสาธารณะ สภากาแฟ การรวมตัวของชุมชน การจัดตั้งชมรม ชุมนุม สมาคม องค์กรวิชาชีพ สหภาพ หรือการเข้าร่วมในกลุ่มเคลื่อนไหวในทางการเมือง ฯลฯ แต่ทว่าช่องทางที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดคือในสังคมมวลชน (Mass Society) ที่มีปริมาณผู้คนจำนวนมากอาศัยอยู่ร่วมกัน แต่ทว่าไม่มีสัมพันธต่อกันเหมือนผู้คนที่อาศัยอยู่ในชนบท ได้แก่ สื่อมวลชน (Mass Media) ที่เป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญของสังคม แต่ในอีกด้านหนึ่งสื่อมวลชนก็เป็นลูกผสมระหว่างสองมิติ คือ การเป็นองค์กรทางธุรกิจ (Enterprise) ที่สามารถถูกรอบงำโดยนายทุนเจ้าของกิจการได้ กับการเป็นสถาบันเพื่อให้บริการสาธารณะ (Public Service) ที่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์สาธารณะมากกว่าผลกำไร จึงมีคำถามว่าสื่อมวลชนจะสามารถทำหน้าที่เป็น “พื้นที่สาธารณะ” ได้อย่างจริงจังและมากน้อยเพียงใด (กาญจนา แก้วเทพ, ๒๕๕๓ : ๘๖) ทำให้มีการมองหาช่องทางการสื่อสารในสื่ออื่นๆ นอกเหนือจากสื่อมวลชนที่สามารถให้อิสระในการสื่อสารและปราศจากการครอบงำจากสถาบันต่างๆทางการเมือง

พร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารทั้งการแพร่สัญญาณ (Broadcasting) และ โทรคมนาคม (Telecommunication) ในประเทศไทย ทำให้การสื่อสารด้วยการแพร่สัญญาณ โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม (Broadcasting-satellite) เครื่องข่ายโทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ตได้เป็น กลายช่องทางเลือกใหม่ในการสื่อสารทางการเมืองของประชาชนและถูกนำไปใช้ในการเคลื่อนไหว ในทางการเมืองอย่างรวดเร็ว โดยเริ่มเห็นอย่างชัดเจนในช่วงเหตุการณ์เรียกร้องทางการเมืองใน ระหว่างวันที่ ๔ - ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “พฤษภาคมทมิฬ” ซึ่งชน ชั้นกลางในกรุงเทพมหานครได้ใช้โทรศัพท์มือถือในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเพื่อขับเคลื่อนการ ประท้วง ซึ่งทำให้เหตุการณ์ในครั้งนั้นได้รับการเรียกขานในอีกชื่อหนึ่งว่า “มือบมือถือ” และเมื่อ รายการโทรทัศน์ “เมืองไทยรายสัปดาห์” ที่มีนายสนธิ ลิ้มทองกุล เป็นผู้ดำเนินรายการ ออกอากาศที่ ช่อง ๕ อสมท. ที่มีเนื้อหาคัดค้านและพุดถึงความผิดพลาดของรัฐบาล พตท. ทักษิณ ชินวัตร ถูก ระวังการออกอากาศเมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๔ รายการดังกล่าวก็ถูกผู้ดำเนินรายการนำไปจัด รายการดังกล่าวในลักษณะสัญจรในชื่อใหม่ว่า “เมืองไทยรายสัปดาห์สัญจร” ซึ่งผู้ดำเนินรายการก็ ได้บูรณาการสื่อทั้งหมดในเครื่องของตนเองไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุชุมชน อินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะการแพร่สัญญาณโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมซึ่งรัฐบาลไม่สามารถสั่งปิดได้ด้วยปัญหาทางข้อ กฏหมายระหว่างประเทศ เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารกับประชาชนผู้ติดตามทั้งในด้านเนื้อหา (Content) การนัดหมายในการชุมนุม และการเคลื่อนไหวต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เว็บไซต์

www.manager.co.th เป็น “สื่อ” ที่ถูกมองว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญในการเคลื่อนไหวในทางการเมือง ในครั้งนั้น การแพร่สัญญาณผ่านโทรทัศน์ทั้งช่องดาวเทียมและเคเบิลทีวี ตลอดจนรายการวิทยุชุมชนของ นปช. และ กปปส. ในเวลาต่อมาได้กลายเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังเป็นอย่างยิ่งในการส่งผ่านความคิด อุดมการณ์ทางการเมืองและการนัดหมายเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มตนเองไปยังผู้สนับสนุน ซึ่งโทรทัศน์และวิทยุได้กลายเป็นเครื่องมือที่ทุกกลุ่มการเมืองจำเป็นต้องมี อาจกล่าวได้ว่าเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศที่ถูกใช้เพื่อการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนได้ถูกขยายขอบเขตการใช้งานออกไปอย่างมากและในหลากหลายรูปแบบ

เริ่มต้นด้วยการสื่อสารทางการเมืองผ่านพื้นที่สาธารณะในการพูดคุยกันในมหาวิทยาลัย ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ตามมาด้วยการใช้โทรศัพท์มือถือในการชุมนุมประท้วงทางการเมืองในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ การใช้รายการวิทยุและรายการโทรทัศน์ในระยะเวลาต่อมา แต่ในขณะเดียวกันความเจริญก้าวหน้าของระบบอินเทอร์เน็ตผ่านระบบคอมพิวเตอร์ในประเทศไทย ก็ทำให้อินเทอร์เน็ตกลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญในการติดต่อสื่อสารและติดตามข่าวสารของประชาชนในระยะเวลาอันรวดเร็ว การใช้อินเทอร์เน็ตจะทำให้ผู้ใช้สามารถรับทราบเนื้อหาสาระ มีความละเอียดของข้อมูลและเห็นได้จริงจากเครือข่ายออนไลน์ (On Line) และในปัจจุบันด้วยความก้าวหน้าของเครือข่ายโทรศัพท์มือถือที่สามารถให้บริการทั้งข้อมูล ภาพ และเสียงบนโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ตโฟนซึ่งเป็นระบบ 3G ในปัจจุบันและจะเป็น 4G ในอนาคตอันใกล้นี้ ได้ทำให้สถานการณ์การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศผ่านเครือข่ายโทรคมนาคมได้กลายมาเป็นช่องทางหลักอีกช่องทางหนึ่งในการสื่อสารทางการเมืองด้วย เว็บไซต์ที่เคยให้ข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตบนเครื่องคอมพิวเตอร์แต่เพียงอย่างเดียวก็ได้พัฒนาเพื่อให้สามารถให้บริการบนโทรศัพท์มือถือได้ด้วย นอกจากนี้การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของสื่อสังคม (Social Media) ไม่ว่าจะเป็น Twitter Facebook LINE Instragram ฯลฯ ก็ได้ถูกนำมาใช้ในการสื่อสารทางการเมืองทั้งในลักษณะของกลุ่มการเมืองสื่อสารกับประชาชนหรือในลักษณะประชาชนกับประชาชนสื่อสารกันเองในลักษณะที่เรียกกันว่าเครือข่ายสังคม (Social Network) ซึ่งสามารถเชื่อมต่อเข้าหากัน (On-line) ได้ตลอดเวลา ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศผ่านเครือข่ายโทรคมนาคมในระบบดิจิทัลได้กลายเป็นช่องทางในการสื่อสารและเป็นพื้นที่สาธารณะในการสื่อสารทางการเมืองและการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญของประชาชน และมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบัน

การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศผ่านเครือข่ายโทรคมนาคมได้เป็นตัวการสำคัญในการที่จะก่อให้เกิดหรือมีส่วนในการก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะขึ้นในสังคมไทย ซึ่งจะเป็นพื้นที่สำคัญของภาคประชาสังคมในการที่จะเป็นเวทีในการพูดคุย วิเคราะห์ วิจัย และถกเถียงกัน

ในทางการเมือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน อินเทอร์เน็ตได้ถูกพัฒนาให้กลายเป็นช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่ หรือ “สื่อใหม่” (New Media) ที่มีความสำคัญไม่ด้อยไปกว่าสื่อกระแสหลักประเภทอื่น ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์วิทยุ หรือโทรทัศน์ นอกจากนี้อินเทอร์เน็ตได้ถูกนำมาใช้ในการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) โดยสถาบันทางการเมือง เช่น รัฐบาล พรรคการเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์ ฯลฯ อย่างเข้มข้น อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคม (Social Media) ที่สร้างเครือข่ายสังคม (Social Network) ของประชาชน ได้กลายเป็นช่องทาง (Channel) การสื่อสาร ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการรณรงค์ทางการเมือง (Political Campaign) ในการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย

การที่สื่อมวลชนกระแสหลักในประเทศไทย ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ได้ถูกรองรับโดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ทำให้การดำเนินกิจการต้องเป็นไปเพื่อสนองต่อความต้องการของกลุ่มทุน และสนองต่อการแสวงหาผลกำไรทางธุรกิจ นอกจากนี้หากกลุ่มทุนเหล่านั้นเป็นผู้สนับสนุนทางการเมืองกับพรรคการเมืองหนึ่งการเมืองใด สื่อมวลชนเหล่านั้นก็จะถูกใช้เพื่อประโยชน์ในทางการเมืองของพรรคการเมืองนั้นๆ ด้วย และหากสื่อดังกล่าวไม่ถูกรองรับจากกลุ่มทุนก็จะถูกใช้ป็นเครื่องมือของรัฐบาล โดยเฉพาะวิทยุและโทรทัศน์ในประเทศไทยที่ส่วนใหญ่เป็นกิจการของรัฐหรือรัฐเป็นผู้ให้สัมปทาน ทำให้กรณีรัฐได้กลายเป็นผู้ควบคุมและครอบงำสื่อต่างๆ ที่เป็นของรัฐบาลเหล่านั้น ทำให้บทบาทของ สื่อมวลชนกระแสหลักได้กลายสภาพจากการเป็นพื้นที่สาธารณะของประชาชนไปเป็นพื้นที่ที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงและไม่สามารถใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารทางการเมืองของตนเองได้ ทำให้การสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคม (Social Media) ซึ่งสามารถก้าวผ่านข้อจำกัดเหล่านั้นได้รับความนิยมจากประชาชนในประเทศไทยอย่างรวดเร็ว การที่รัฐไม่สามารถที่จะทำการตรวจสอบและควบคุมข่าวสารที่ถูกส่งผ่านอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคม (Social Media) ได้ทั้งหมดทำให้อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมสามารถสนองต่อสิทธิเสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (The Right to Know) และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (Freedom of Expression) อันเป็นสิทธิพื้นฐานของประชาชนในสังคมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ประชาชนยังสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันในอินเทอร์เน็ตในลักษณะโต้ตอบทันที (Interactive) ได้อย่างเสรีและเท่าเทียมกัน โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ที่ทำการสื่อสารด้วย

๕. ปัญหาของพื้นที่สาธารณะกับการเป็นช่องทางในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน อาจกล่าวได้ว่าประเด็นเรื่องพื้นที่สาธารณะได้เข้ามามีบทบาทต่อความเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมของประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง การเข้ายึดพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มผู้เรียกร้องทางการเมืองกลุ่มต่างๆ ที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดคำถามที่สำคัญต่อระบอบ

การปกครองระบอบประชาธิปไตย แบบตัวแทนของประเทศไทยว่าแม้จะมีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรแล้ว แต่เพราะเหตุใดประชาชนผู้หย่อนบัตรเลือกตั้งบางส่วนจึงไม่สามารถอาศัยกลไกทางการเมืองแบบผู้แทน หรือแม้แต่การใช้กลไกของรัฐธรรมนูญเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่ได้กำหนดไว้ให้เพื่อแก้ไขปัญหาของตนได้ ทำไมกลไกต่างๆที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนจึงไม่เพียงพอและไม่ได้รับการเลือกจากผู้ชุมนุมเรียกร้องกลุ่มต่างๆ จนต้องอาศัยการชุมนุมเรียกร้องตามท้องถนนตลอดจนการยึดครองพื้นที่สาธารณะต่างๆเพื่อกดดันรัฐบาลให้ได้ตามข้อเรียกร้องของตน

ในขณะที่เดียวกันคำถามที่ตามมาอีกก็คือ ในประเทศไทยพื้นที่สาธารณะในรูปแบบอื่นๆนอกเหนือไปจากการชุมนุมเรียกร้องตามท้องถนนและพื้นที่ย่านการค้าต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต และสื่อสังคม (Social Media) นั้นมีอยู่อย่างเพียงพอ มีอิสระในการเข้าใช้ และมีคุณภาพพอที่ประชาชนจะได้ใช้เป็นพื้นที่สำหรับแสดงข้อเรียกร้องหรือแสดงทัศนคติทางการเมืองของตนเอง และพูดคุยกับทั้งคนในกลุ่มและคนนอกกลุ่มของตนเองอย่างเพียงพอหรือไม่เพียงใด นอกจากนี้ความเข้าใจและคุณภาพของประชาชนที่เข้าร่วมพูดคุยกันในเครือข่ายสังคมก็จะมีปัญหาเช่นเดียวกัน การใช้พื้นที่สาธารณะเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพนั้นต้องการความเข้าใจในการเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะของคนในสังคม เพราะในการใช้อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมต้องการการพูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผล (Rational Discussion) ยอมรับฟังผู้อื่นที่มีทัศนคติทางการเมืองที่แตกต่างไปจากของตนเอง แลกเปลี่ยน และรับฟังซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปของการอยู่ร่วมกันของสังคมในทางการเมือง ไม่ใช่การถกเถียงเพื่อเอาชนะคะคานกันในทางโวหาร หรือการควั่นตัดสินล่่วงหน้าว่าความคิดของตนเองถูกแต่เพียงฝ่ายเดียวของคนอื่นผิดทั้งหมด ต้องเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนที่เห็นต่างได้แสดงความคิดเห็นของตนในพื้นที่สาธารณะได้อย่างเปิดเผยและเท่าเทียมกัน การถกเถียงในพื้นที่สาธารณะจะต้องยอมรับกันเสียก่อนว่าในปัจจุบันสังคมเป็นสังคมที่มีความหลากหลาย มีความแตกต่างกันทั้งในแง่ชนชั้น เพศ เศรษฐกิจ สังคมและการศึกษา ทั้งมีความคิดที่หลากหลายทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งในท้ายที่สุดผู้คนในสังคมจะต้องแสวงหาจุดร่วมที่จะอยู่ด้วยกันในสังคมที่มีความแตกต่างและหลากหลายให้ได้้อย่างเรียบร้อยและสงบสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษาและวิเคราะห์ถึงบทบาทของพื้นที่สาธารณะในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองของประชาชน

๒. ศึกษาและวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงข้อจำกัดและอุปสรรคที่สำคัญของพื้นที่สาธารณะในการที่จะเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

๓. เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ขอบเขตของการวิจัย

๑. เน้นการวิจัยเฉพาะการใช้พื้นที่สาธารณะในวิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๗

๒. เน้นศึกษาการใช้พื้นที่สาธารณะทั้งในแบบพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public Space) และ พื้นที่สาธารณะทางการสื่อสาร (Public Sphere)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาถึงบทบาทของพื้นที่สาธารณะที่มีในประเทศไทยและการใช้พื้นที่สาธารณะของประชาชนในการเรียกร้องทางการเมืองอันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. จะทำให้ทราบถึงบทบาทและข้อขัดแย้งในการใช้พื้นที่สาธารณะของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนรูปแบบหนึ่ง โดยการวิจัยจะทำให้ทราบผลทั้งในแง่ลบและแง่บวกของกระบวนการใช้พื้นที่สาธารณะทั้งสองแบบดังกล่าว

๒. ได้แนวคิดและแนวทางในการส่งเสริมการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

คำจำกัดความ

คำว่า “พื้นที่สาธารณะ” ในการวิจัยนี้เป็นคำที่มีความหมายทับซ้อนกันอยู่สองความหมาย ซึ่งพื้นที่ทั้งสองความหมายนั้นมีอยู่จริง เป็นพื้นที่ของ “ส่วนรวม” ประชาชนสามารถเข้าไปใช้ได้หรือประชาชนเป็นเจ้าของร่วมกัน อาจขยายรวมไปถึงผลประโยชน์ร่วมกันของส่วนรวม

พื้นที่หนึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็น “รูปธรรม” เป็นพื้นที่ทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้ แต่อีกพื้นที่หนึ่งจะมีลักษณะเป็น “นามธรรม” แต่ประชาชนสามารถเข้าไปใช้เป็นพื้นที่อภิปรายโต้แย้งกัน สื่อสารกันด้วยเหตุด้วยผล ได้แก่

“พื้นที่สาธารณะทางกายภาพ” (Public Space) หมายถึงบริเวณที่ได้กำหนดอาณาเขตไว้ อย่างแน่นอน เช่น อาคารหรือที่ทำการของรัฐ ถนน คลอง สวนสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งสิ่งของหรือสถานที่นั้นๆเป็นสถานที่ที่ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าไปใช้ร่วมกัน เป็นเจ้าของร่วมกันและมีหน้าที่ในการดูแลรักษาาร่วมกัน

“พื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง” (Public Sphere) หมายถึง เวทีหรืออาณานิคมที่ไม่มีอยู่จริงทางกายภาพแต่เป็นพื้นที่เสมือนจริง ประชาชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมได้ ด้วยการเข้าไปแสดงความคิดเห็นต่างๆ ผ่านการสื่อสารกัน พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันด้วยเหตุด้วยผล (Rational discussion) เพื่อให้ได้ความเห็นร่วมกันในการจัดการผลประโยชน์สาธารณะหรือในทางการเมือง เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือในปัจจุบัน สื่อสังคมออนไลน์ (Online social media) เป็นต้น

“ชนชั้นกลาง” (Middle Class) นั้นสามารถกำหนดความหมายได้อย่างหลากหลายจากมุมมองทางทฤษฎีรัฐศาสตร์ อย่างไรก็ตามในการวิจัยฉบับนี้ หมายถึง ชนชั้นทางสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายอาชีพ ที่อยู่ระหว่างกลางของชนชั้นสูงที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ได้แก่ที่ดินและทุนกับชนชั้นล่างหรือผู้ใช้แรงงาน กลุ่มคนเหล่านี้ ได้แก่ ข้าราชการ พ่อค้า นักธุรกิจ นักวิชาการ พนักงานบริษัทเอกชน ผู้จัดการ ฯลฯ เป็นชนชั้นที่มีความรู้ มีการศึกษา มีความสามารถด้านเทคนิค และมีรายได้สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน (Political Participation)

ภาคประชาสังคม (Civil Society) และการเมืองภาคพลเมือง (People Politics)

พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere)

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

ปัจจุบันระบอบประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองกระแสหลักที่นิยมใช้กันอยู่ทั่วโลก เพื่อเป็นแนวทางสำหรับประชาชนในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข อย่างไรก็ตามการให้ความหมายของระบอบ “ประชาธิปไตย” ก็ยังมีความแตกต่างกันอยู่มากขึ้นอยู่กับแนวทางปฏิบัติ ผลที่ได้รับ ความเข้าใจ ประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศ และประสบการณ์ความเชื่อของผู้ที่ให้คำจำกัดความนั้น ทำให้คำว่าประชาธิปไตยมีความเป็นพลวัต เพราะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมอยู่เสมอ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิลวดี บุรีกุล, ๒๕๕๐: ๓-๓) นอกจากนี้ประชาธิปไตยก็มีหลายรูปแบบ เช่น ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) เป็นระบบที่ให้ประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยด้วยตนเองหรือร่วมใช้อำนาจอธิปไตย (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, ๒๕๔๑: ๑๒) กล่าวคือ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนมีบทบาทในการกำหนดหรือตัดสินใจในกิจการต่างๆของสังคม ซึ่งอาจเรียกประชาธิปไตยรูปแบบนี้ได้ว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่เก่าแก่มีมานานหลายพันปีแล้ว (บุญอริ ยีหมะ, ๒๕๕๐: ๑๑๕) โดยมีองค์ประกอบสำคัญสองประการ ได้แก่ การที่ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในกระบวนการและมีประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจเป็นขั้นสุดท้าย ปัจจุบันประชาธิปไตยทางตรงปรากฏอยู่รูปแบบของการออกเสียงลงประชามติ (Referendum) การเสนอร่างกฎหมายโดยประชาชน (Initiative) และการถอดถอนผู้แทนรายบุคคลหรือทั้งสภา (Recall) (สนธิ เตชานันท์, ๒๕๕๐: ๑๑๕ - ๑๒๓ และบวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิลวดี บุรีกุล, ๒๕๕๐: ๑๒ - ๑๓) นอกจากนี้ สนธิ เตชานันท์ เห็นว่ายังมีการใช้

รูปแบบประชาธิปไตยโดยตรง อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ การให้ประชาชนลงมติเพื่อตัดสินปัญหาของชาติ (Plebiscite) คัวย (สนธิ เชนันท์, ๒๕๕๐: ๑๑๕ - ๑๒๓) ถึงแม้ว่าประชาธิปไตยโดยตรงจะมีลักษณะค่อนข้างสมบูรณ์แบบในด้านอุดมคติของการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่การที่รัฐสมัยใหม่มีขนาดใหญ่ สังคมได้มีพัฒนาการที่สลับซับซ้อนมากขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งจำนวนประชากรที่เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การนำประชาชนทุกคนเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองจึงเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ จึงได้มีการพัฒนาประชาธิปไตยแบบผู้แทน (Representative Democracy) ที่เป็น ประชาธิปไตยทางอ้อม (Indirect Democracy) ขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

การปกครองแบบมีผู้แทนที่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายในรัฐสภาเริ่มขึ้นราวศตวรรษที่ ๑๐ - ๑๑ ในประเทศอังกฤษที่มีการตั้งมหาสภา (The Great Council) (บุญอริ ยีหมะ, ๒๕๕๐: ๑๑๘) และพัฒนาการเรื่อยมาพร้อมๆ กับการพัฒนาของชาติจนกระทั่งมาเป็นประชาธิปไตยแบบผู้แทนในปัจจุบัน ในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๘ และต้นศตวรรษที่ ๑๙ โดยมีประเทศแม่แบบที่สำคัญ ได้แก่ อังกฤษ สวิตเซอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกา ประชาธิปไตยแบบผู้แทนคือระบอบการปกครองที่ประชาชนมิได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครองด้วยตนเองโดยตรง แต่ประชาชนเป็นผู้เลือกตัวแทนให้ทำหน้าที่ตัดสินใจแทนตนผ่านกระบวนการเลือกตั้ง (Elections) โดยเสรีโดยผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองในนามตนเองตามระยะเวลาที่กำหนดและเมื่อครบวาระต้องมีการเลือกตั้งใหม่ (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ๒๕๕๓: ๒๔๓ - ๒๔๗) มี ๓ รูปแบบที่สำคัญ ได้แก่

๑. รูปแบบควบอำนาจ (Fusion of Power) หรือเรียกว่าระบบรัฐสภา (Parliamentary System) มีต้นแบบมาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งประเทศไทยก็เลือกใช้ระบบนี้

๒. รูปแบบแบ่งแยกอำนาจ (Separation System) หรือที่เรียกว่าระบบประธานาธิบดี (Presidential System) มีต้นแบบมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา และ

๓. รูปแบบผสม (Mixed System or Powerful Executive) หรือที่เรียกว่าระบบกึ่งรัฐสภากึ่งประธานาธิบดี ซึ่งมีต้นแบบมาจากประเทศฝรั่งเศส (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, ๑๔๔๒: ๒๗๓ - ๒๘๔)

อย่างไรก็ดีระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนนี้กลับทำให้การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนถูกจำกัดอยู่เพียงแต่การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งเลือกผู้แทนตามระยะเวลาที่กำหนด เวลาส่วนใหญ่ที่ประชาชนได้กลายเป็นผู้ดูหรือผู้สังเกตการณ์ทางการเมืองเท่านั้น ในทางทฤษฎีแล้วผู้แทนที่ได้รับเลือกจากประชาชนจะต้องทำหน้าที่โดยยึดถือผลประโยชน์ของสาธารณะมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวหรือพวกพ้องของตน อย่างไรก็ตามจากข้อมูลเชิงประจักษ์ของการใช้

ประชาธิปไตยแบบผู้แทนในหลายๆประเทศไม่ได้เป็นเช่นนั้น โดยเฉพาะในประเทศไทย ที่ผู้แทนมักจะใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมและไม่เป็นธรรมกับประชาชน ตลอดจนการใช้อำนาจหน้าที่ในทางการเมืองไปแสวงหาประโยชน์ทั้งส่วนตนและให้พรรคพวกของตนอยู่เสมอ หากจะพิจารณาถึงความบกพร่องของระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทนที่ใช้แนวคิดแบบเสรีนิยมนี้อาจพบข้อบกพร่องดังต่อไปนี้

๑. จากกระบวนการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของนักการเมือง อันเนื่องมาจากความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนจำนวนมากไม่สามารถก้าวข้ามอุปสรรคในการดำรงชีพเพื่อเข้าไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งด้วยเจตนารมณ์ทางการเมืองของตนเองได้ ทำให้เกิดการใช้จ่ายเงินเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งในทางการเมือง

๒. จากการใช้สิทธิเรียกร้องในทางการเมืองการปกครองของประชาชนถูกริดรอน อันเนื่องมาจากการที่พื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียกร้องในทางการเมืองของประชาชนถูกปิดกั้นหรือถูกควบคุมโดยรัฐ และการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชนอื่นไม่ว่าจะเป็น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ได้ถูกควบคุมโดยเงื้อมมือของตลาดเพื่อที่จะทำกำไรสูงสุด

๓. จากการใช้อำนาจผูกขาดทางการเมือง มาจากการที่ชนชั้นนำทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีพลังมากกว่าภาคประชาชนอื่นในสังคมแทรกตัวเข้าไปควบคุมทางการเมืองหรือใช้กระบวนการเลือกตั้งเข้าไปมีอำนาจในทางการเมืองอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด และดำเนินกระบวนการในการกำหนดนโยบายของรัฐให้เป็นประโยชน์ในทางธุรกิจต่อตนเองหรือกลุ่มของตนเอง ทำให้ประชาชนจำนวนมากที่อาจได้รับผลกระทบจากนโยบายดังกล่าวได้ถูกกีดกันออกจากการมีส่วนร่วมในทางการเมืองและกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ ประชาชนผู้ถูกกีดกันเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ด้อยโอกาสที่ขาดแคลนทรัพยากรทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

๔. จากโครงสร้างการใช้อำนาจทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมกัน การที่ประชาชนจำนวนมากถูกกีดกันออกจากระบวนการมีส่วนร่วมในทางการเมืองและกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐอันเนื่องมาจากความขาดแคลนทรัพยากรในทางเศรษฐกิจและสังคมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้โอกาสที่เท่าเทียมกันในการได้มาซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอันเป็นพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยของบุคคลเหล่านั้นได้ถูกปฏิเสธ อำนาจในการจัดสรรทรัพยากรของประเทศตกอยู่ในมือของชนชั้นนำที่อยู่ในส่วนบนของโครงสร้างทางการเมืองเท่านั้น ผลประโยชน์ของประชาชนบางกลุ่มอันมีลักษณะหรืออัตลักษณ์เฉพาะอาจถูกกีดกันออกจากการสร้างเจตนารมณ์ร่วมกันทางการเมืองได้ โครงสร้างการใช้อำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันนี้เป็นผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาการเมืองโดยรวม และ

๕. จากวิธีการใช้อำนาจทางการเมืองที่ไม่สามารถให้หลักประกันในการเข้าถึงทรัพยากรทางสังคมและทางเศรษฐกิจกับภาคประชาชนที่อ่อนแอทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้สิทธิและการใช้อำนาจทางการเมืองของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มเหล่านั้นถูกจำกัดลง (ไมเออร์, โทมัส ๒๐๐๕ แปลโดย สมบัติ เบนญศิริมงคล, ๒๕๕๐: ๕๕)

จากความบกพร่องดังกล่าวข้างต้นทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อประชาธิปไตยแบบผู้แทนและระบบการเมืองแบบรัฐสภา ทำให้มีการเสนอให้นำเอารูปแบบอื่นๆของประชาธิปไตยมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว หากพิจารณาในแง่ประวัติศาสตร์แล้วประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของประชาธิปไตยทางตรงนั้นได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยนครรัฐเอเธนส์เมื่อ ๒,๕๐๐ ปีที่แล้วและได้เผยแพร่ในโลกตะวันตกอีกครั้งหนึ่งในปลายศตวรรษที่ ๑๗ ในแง่หลักการแล้วถือว่าเป็นแนวคิด “ทฤษฎีใหม่ของประชาธิปไตย” ที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับแนวคิดสตรีนิยมศึกษา (Feminism) ทฤษฎีความเป็นพลเมือง (Citizenship Theories) (จุมพล หนิมพานิช, ๒๕๔๘: ๒๕๕ - ๒๕๕) ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นการเรียกระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองและการตัดสินใจต่างๆมากขึ้น มิใช่ว่าประชาชนจะสามารถทำได้เพียงเลือกตั้งอย่างเดียว (ปริญา เทวานฤมิตรกุล และ อนงค์ เหล่าธรรมทัศน์ อังใน บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิลวดี บุริกุล, ๒๕๕๐ : ๑๔) แต่เป็นกระบวนการสื่อสารทางการเมืองสองทางที่เปิดให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้เสียสามารถมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น รับฟัง และแลกเปลี่ยนความเห็นกับสมาชิกคนอื่นในสังคมได้อย่างทั่วถึง และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนก่อนที่จะมีการตัดสินใจร่วมกันเพื่อนำเสนอความคิดเห็นเพื่อให้รัฐนำความเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจในเรื่องต่างๆของรัฐบาล รวมทั้งการที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตรวจสอบและถอดถอนผู้แทนซึ่งไม่มีประสิทธิภาพในการทำงาน ทูริตซ์หรือรายเจอร์บังหลวงหรือบกพร่องต่อหน้าที่แล้วแต่กรณี กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แก่นของประชาธิปไตยไม่ใช่อยู่ที่ความเป็นตัวแทน (Representation) แต่อยู่ที่การมีส่วนร่วม (Participation) (C. Pateman อังใน จุมพล หนิมพานิช, ๒๕๔๘: ๒๕๕)

ระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมนี้ทำให้ประชาชนสามารถตัดสินใจในเรื่องที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนเองได้ นอกจากนี้จะช่วยให้รัฐบาลพิจารณาจัดทำนโยบายหรือโครงการต่างๆได้อย่างรอบคอบและสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นทั้งภูมิคุ้มกันและยาปฏิชีวนะของภาคประชาสังคมที่มีต่อกลไกตลาดและรัฐในส่วนที่ส่งผลกระทบต่อสังคม เป็นการเข้าไปป้องกัน ควบคุมและต่อรองกับรัฐและกลไกตลาดไม่ให้มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมากเกินไป

หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการลดทอนอิทธิพลของรัฐและกลไกตลาดที่มีต่อภาคประชาสังคม ปรึบการควบคุมทางการเมืองและสังคมระหว่างรัฐ ตลาด และประชาสังคมให้มีดุลยภาพและยุติธรรม ทำให้การเมืองและสังคมมีเสถียรภาพ เช่น การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การกำหนดการใช้ทรัพยากรและการควบคุมการใช้ทรัพยากรต่างๆยังเป็นการสร้างความมั่นใจให้สังคมได้ว่าทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดจะถูกใช้ไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ การดำเนินการทางเศรษฐกิจก็จะถูกเรียกร้องให้เป็นการทำเศรษฐกิจที่รักษาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อระยะยาวและเป็นการสร้างความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืน (Sustainable Economy) (ไมเออร์, โทมัส, ๒๐๐๕ แปลโดย สมบัติ เบลูจศิริ มงคล, ๒๕๕๐: ๖๕ - ๗๑) มากกว่าตอบสนองความต้องการเฉพาะหน้าในปัจจุบันเท่านั้น และยังเป็น การควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลให้มีความโปร่งใส (Transparency) ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชน (Responsiveness) อีกด้วย ซึ่งเป็นการส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิลวดี บุริกุล, ๒๕๕๐: ๒๖-๒๗)

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน (Political Participation)

อริสโตเติล เห็นว่า มนุษย์จะไปถึงศักยภาพเต็มที่ของชีวิตของเขาได้ ก็ด้วยการเข้าไปมีส่วนในกิจกรรมของชุมชนการเมืองหรือกิจกรรมสาธารณะเท่านั้น (to reach the full potential of his life and personality only by participation in the affairs of a polis) (อ้างใน ชเนศวร์ เจริญเมือง, ๒๕๔๗: ๓๔) คำว่า Polis นี้มีการแปลโดยทั่วไปว่า นครรัฐ (City-State) แต่ ชเนศวร์ เจริญเมือง เห็นว่า คำว่านครรัฐเป็นการพูดถึงเฉพาะพื้นที่ แต่ไม่ได้พูดถึงการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของคนในชุมชน ดังนั้น จึงได้แปลคำ Polis ว่าชุมชนการเมือง เอนก เหล่าธรรมทัศน์ แปลว่า นครที่ปกครองตนเอง เพราะว่าคำว่า Polis นี้หมายถึงเฉพาะเมืองที่ปกครองตนเองหรือการที่พลเมืองร่วมกันทำประโยชน์หรือแก้ปัญหาให้กับเมือง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, ๒๕๕๒: ๒๕) ดังนั้นพลเมืองที่ดีจึงหมายถึงพลเมืองที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน ร่วมกันดูแล บริหารจัดการกิจการของชุมชนและกิจการสาธารณะกันเอง

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ เห็นว่า สาระที่สำคัญที่สุดของประชาธิปไตยได้แก่การที่เชื่อว่าการปกครองที่ดีคือการเอื้อให้ประชาชนเป็นผู้ปกครองเอง โดยที่ประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของประชาธิปไตย มีส่วนร่วมในการคิดและทำเพื่อบ้านเมืองด้วยตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะ

เป็นไปได้ ดังนั้นในระบอบประชาธิปไตยนั้นการเป็น “ของประชาชน” และ “โดยประชาชน” สำคัญกว่า “เพื่อประชาชน” (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, ๒๕๕๒: ๕)

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) จึงเป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการทางการเมือง กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยคือ การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในแต่ละสังคมมีความแนบแน่นกับวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น และการที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้นั้น เกเบรียล เอ.แอลมอน และ ซิดนีย์ เวอร์บาร์ เห็นว่าประชาชนจะต้องมี “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม” (Participant Political Culture) ซึ่งหมายถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคมที่มีระดับพัฒนาทางการเมืองสูง ประชาชนมีความสนใจทางการเมือง มีความสำนึกทางการเมือง และมีความกระตือรือร้นที่จะแสดงออกทางการเมือง โดยการมีบทบาททางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (อ้างใน วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, ๒๕๕๐: ๘) และการที่ประชาชนจะมีวัฒนธรรมในทางการเมืองซึ่งเป็นกรอบหรือแนวทางของพฤติกรรมทางการเมืองในสังคม หรืออีกนัยหนึ่งคือจารีตทางการเมืองหรือประเพณีทางการเมืองที่ถือปฏิบัติสืบต่อมาจากนัฟรากลึกในสังคมนั้น มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างยิ่งกับขบวนการกล่อมเกลากองการเมืองที่ประชาชนได้รับนับตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ (บุญอริ ยีหมะ, ๒๕๕๐: ๑๖๒)

แต่เนื่องจากในปัจจุบันด้วยขนาดและจำนวนประชากรที่มากขึ้นทำให้การที่ประชาชนจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองนั้นมีหลายวัตถุประสงค์ และมีหลายระดับชั้น สมบัติ ชำรงชัยวงศ์ เห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ๔ ประการ ได้แก่

๑. การมีส่วนร่วมในการกำหนดตัวผู้ปกครองโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งหรือถอดถอนนักการเมือง

๒. การมีส่วนร่วมในการผลักดันการตัดสินใจและกำหนดนโยบายของโดยกลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ

๓. การมีส่วนร่วมในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ทั้งในทางสนับสนุนและคัดค้าน และ

๔. การมีส่วนร่วมในการชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมือง ทั้งในทางสนับสนุนและคัดค้าน ซึ่งทั้งสองประการหลังถือเป็นสิทธิเสรีภาพของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย (สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, ๒๕๕๓: ๑๔๗ – ๑๕๒)

ในการแบ่งระดับขั้นของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนสามารถแบ่งได้หลายวิธีและขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการแบ่งด้วย จากการศึกษาของ คีนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะพบว่า หากแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจากระดับต่ำสุดไปหาระดับสูงสุด ออกเป็นระดับต่างๆ จะพบว่าจำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละระดับจะเป็นปฏิภาคกับระดับการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่ำจำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมาก ยิ่งระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงขึ้นมากเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุดได้แก่ (๑) ระดับการให้ข้อมูล (๒) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน (๓) ระดับการปรึกษาหารือ (๔) ระดับการวางแผนร่วมกัน (๕) ระดับการร่วมปฏิบัติ (๖) ระดับการควบคุมโดยประชาชน Herbert McClosky เห็นว่าการมีส่วนร่วมในทางการเมืองนั้นจะต้องเป็นกิจกรรมที่กระทำด้วยความสมัครใจของประชาชนด้วย (อ้างใน บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิลวดี บุริกุล ๒๕๕๐: ๒๘ – ๓๑ และ ๖๓)

อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องคำนึงถึงการใช้เทคนิคและวิธีการที่ถูกต้องด้วย การใช้วิธีการที่ไม่ถูกต้องก็อาจเกิดผลเสียได้และอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่มากขึ้น แม้กระทั่งกลายเป็นความรุนแรงได้ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะการชุมนุมเคลื่อนไหวในทางการเมืองในการคัดค้าน โครงการหรือ นโยบายของรัฐ ดังที่ได้เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตหลายครั้งหลายหน แม้กระทั่งในประเทศที่ใช้ระบอบประชาธิปไตยมาเป็นเวลานานแล้วก็ตาม แน่นนอนว่าการชุมนุมในทางการเมืองเป็นเรื่องของการเผชิญหน้าเพื่อคัดค้านต่อรัฐและเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนที่ไม่เห็นด้วยกับ โครงการและนโยบายของรัฐบาลนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของภาคประชาสังคมที่สามารถกระทำได้และในบางครั้งก็จำเป็นต้องกระทำด้วย แต่จำเป็นต้องระลึกรู้ไว้เสมอว่ารัฐกับประชาชนอาจเป็นคู่ขัดแย้งแต่ไม่ใช่ปรปักษ์หรือศัตรูต่อกันถึงขนาดที่จะต้องเอาชนะกันให้ได้ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดๆหรือไม่ว่าวิธีการนั้นจะเลวร้ายแค่ไหนก็ตาม เพราะว่าในที่สุดแล้วการควบคุมทางการเมืองให้เกิดความยุติธรรมจะต้องอาศัยกลไกของการปรึกษาหารือ การเจรจาต่อรอง การประนีประนอม และการร่วมมือกันอย่างมีพลังระหว่างรัฐ ตลาดและภาคประชาสังคมมากกว่าการเอาชนะคะคานกันด้วยความรุนแรงซึ่งรังแต่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อการเมืองและสังคมโดยรวม การคิดว่าการเมืองคือสงครามและเอาภาษาแบบสงครามเข้ามาใช้มีแต่จะทำให้การชุมนุมทางการเมืองโน้มเอียงไปสู่ความรุนแรงสุดขีด (แมทธิวส์, เดวิด, ๑๙๙๙ แปลโดย วีรบุรุษ วิจารณ์ วิสารทกุล บรรณาธิการและคณะ, ๒๕๕๒: ๓๖ – ๓๗)

ภาคประชาสังคม (Civil Society) และการเมืองภาคพลเมือง (People Politics)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนเป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการทางการเมือง ในฐานะที่เป็นกระบวนการการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะครอบคลุมกิจกรรมทางการเมืองทั้งปวงของประชาชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงต้องการภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง มีสมาชิกที่กระตือรือร้นในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชนร่วมกันดูแล บริหารจัดการกิจการของชุมชนและกิจการสาธารณะกันอย่างกว้างขวาง ในขณะที่ขบวนการมีส่วนร่วมในทางการเมืองก็เป็นการทำให้ประชาชนมีความรู้มีพัฒนาการทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย กล่าวคือการมีส่วนร่วมในทางการเมืองเป็นการพัฒนาประชาชนให้กลายเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นเสริมสร้างการเมืองภาคพลเมือง ส่งเสริมภาคประชาสังคมให้เข้มแข็ง ดังนั้นการมีส่วนร่วมในทางการเมืองจึงแยกไม่ออกจากภาคประชาสังคมและการเมืองภาคพลเมือง

ธีรยุทธ บุญมี ได้ให้ภาพกว้างๆและความหมายของ “ประชาสังคม” ว่าเป็นการเกิดขึ้นเพื่อคานอำนาจระหว่างรัฐกับสังคมหรืออีกนัยหนึ่งระหว่างรัฐกับการรวมกลุ่มกันของประชาชนและการแสดงความคิดเห็นของสังคม โดยผ่านประชาชนที่เป็นสมาชิกของสังคมที่กระตือรือร้น เอาใจใส่ การเอารวมกันถกเถียงในเรื่องที่เป็นประโยชน์ของสาธารณะหรือของสังคมโดยรวม การรวมกลุ่มกันของประชาชนดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นหน่วยหรือองค์กรร่วมทางสังคมซึ่งมีลักษณะมั่นคงถาวร ไม่ว่าจะอยู่ในระดับย่อย เช่น ชุมชน หมู่บ้าน ฯลฯ ระดับท้องถิ่น จนกระทั่งระดับประเทศหรือระหว่างประเทศก็ได้ และในภาคประชาสังคมดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่เปิด เป็นเวทีสาธารณะ ซึ่งฝ่ายต่างๆในสังคมใช้เป็นเวทีสำหรับช่วงชิงซึ่งผลประโยชน์ต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็น อำนาจในทางการเมือง ทรัพยากร และความเชื่อต่างๆของตนเองหรือของกลุ่มตน ซึ่งมีผู้ที่เข้าร่วมช่วงชิงในพื้นที่นี้ได้แก่ ๑. รัฐ (Nation State) ๒. ภาคสังคม (Public Sphere) ๓. ตลาด (Market) และ ๔. บุคคล/ครอบครัว (Private Sphere) ซึ่งกระบวนการช่วงชิงผลประโยชน์ดังกล่าวนี้ผู้ช่วงชิงทั้งสิ้นจะกระทำผ่านกระบวนการพบปะสนทนาหรือสื่อสารกัน ปะทะสังสรรค์และแทรกซึมซึ่งกันและกัน หรือแยกห่างกัน เพื่อให้บรรลุถึงซึ่งการประนีประนอมโดยมีผลประโยชน์โดยรวมของหน่วยหรือองค์กรร่วมทางสังคมนั้นเป็นเป้าหมาย อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าภาคประชาสังคมจะต้องมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ แต่โดยพื้นฐานแล้วภาคประชาสังคมมิได้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อให้เกิดองค์กรสถาบันแต่มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อเป็นการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคม (Social Action) ซึ่งมีองค์กรต่างๆในสังคมเข้าร่วม ซึ่งการตกผลึกเกิดเป็นสถาบันขึ้นก็สืบเนื่องมาจากการปฏิบัติการทางสังคมเหล่านั้น (ธีรยุทธ บุญมี, ๒๕๔๗: ๑๗ – ๒๓)

โทมัส ไมเออร์ เห็นว่า ภาคประชาสังคมเป็นคุณแก่ที่สำคัญยิ่งสำหรับระบอบประชาธิปไตย เพราะว่าอุดมคติหรือความเชื่อพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยที่ต้องการให้ประชาชนสามารถปกครองตนเองโดยประชาชนที่เท่าเทียมกันสามารถบรรลุได้จากการเข้าไปมี

ส่วนร่วมในกิจกรรมของภาคประชาสังคม โดยผ่านกระบวนการแทรกแซงและมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการตัดสินใจต่างๆของสังคม จะทำให้การตัดสินใจมีความเป็นประชาธิปไตย ผลประโยชน์ของประชาชนได้รับการยอมรับ การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรภาคประชาสังคม ทำให้ประชาชนสามารถเรียนรู้ถึงวิถี การปฏิบัติการต่างๆ และเข้าใจบทบาทของประชาชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของประเทศ นอกจากนี้กิจกรรมภาคประชาสังคมยังมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการจัดตั้งบริการสาธารณะที่จำเป็นสำหรับบุคคลที่สามได้ด้วยตนเอง ซึ่งในหลายๆครั้งทั้งปริมาณและคุณภาพในการให้บริการสาธารณะของภาคประชาสังคมสามารถทำได้ดีกว่าและเข้าถึงเป้าหมายมากกว่าความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้การเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดตั้งภาคประชาสังคมจะต้องเป็นไปโดยสมัครใจของประชาชน การจัดองค์กรเป็นการจัดตั้งกันเองภายใน และท้ายที่สุดเป้าหมายในการทำงานของภาคประชาสังคมจะต้องเป็นไปเพื่อความสงบสุขและประโยชน์ของคนในสังคมโดยรวม กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมในภาคประชาสังคมของประชาชนจะต้องไม่เป็นการเข้าไปโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งอภิสิทธิ์หรือผลประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของสังคมโดยรวม การเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองของภาคประชาสังคมเป็นการเข้าไปจัดการหรือแทรกแซงในทางนโยบาย โดยมีประชาชนทุกคนที่มีส่วนได้เสียเป็นผู้กำหนดเป้าหมายร่วมกัน และพยายามร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดความสำเร็จบนพื้นฐานของความร่วมแรงร่วมใจในการทำงาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์และความสงบสุขร่วมกันของสังคม

ภาคประชาสังคมสามารถรับถ่ายโอนหน้าที่ทางสังคมและการเมืองจากรัฐใน ๖ภารกิจ ได้แก่

๑. ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างประชาชนกับหน่วยงานของรัฐ ทำหน้าที่ในการนำเสนอส่วนที่เป็นประโยชน์ของภาคประชาสังคมต่อรัฐเพื่อนำไปพิจารณาในการดำเนินโครงการหรือนโยบายให้เกิดความยุติธรรมในสังคม

๒. ทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดวางระเบียบในการควบคุมทางนโยบายของรัฐด้วยตนเอง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาคประชาสังคม

๓. ทำหน้าที่เป็นผู้ริเริ่มจัดพื้นที่สาธารณะในการจัดการสวนสาธารณะทางนโยบายและกระบวนการทำความเข้าใจทางสาธารณะด้วยตนเอง

๔. ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือกันเองในเรื่องบริการสาธารณะและสวัสดิการสังคม ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

๕. ทำหน้าที่หล่อหลอมและส่งเสริมพัฒนาการทางการเมือง (Political Socialization) บ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองในแบบประชาธิปไตยร่วมกันของประชาชน

๖. ภาคประชาสังคมสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ประสานเพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างประชาชนด้วยกัน โดยเฉพาะในสังคมที่ประชาชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคม

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการจัดตั้งทางการเมืองของภาคประชาสังคมจะเข้มแข็งเพียงใดก็ตามแต่ก็ไม่สามารถแทนที่รัฐได้ รัฐยังคงต้องทำหน้าที่ในการประกันสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน สร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับประชาชนที่อย่างน้อยที่สุดประชาชนจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างปรกติสุข ต้องไม่ขัดขวางในการที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในถกแถลงในพื้นที่สาธารณะ นอกจากนี้จะต้องไม่ขัดขวางแล้วยังคงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของภาคประชาสังคมเพื่อให้เกิดกระบวนการภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งเอาการเอางาน เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการถกแถลงในพื้นที่สาธารณะได้โดยสะดวกและเสรี เพราะว่ามันเป็นเงื่อนไขที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับภาคประชาสังคมในการทำความเข้าใจในทางการเมือง โดยเฉพาะการประนีประนอมกันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน รัฐต้องจัดโครงสร้างทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายร่วมกับรัฐและตลาด เพราะว่าการนำเอาองค์ประกอบของทั้งสามประการ ได้แก่รัฐ ตลาด และภาคประชาสังคม มาร่วมสัมพันธ์กันจะเป็นการประกันผลสำเร็จในการดำเนินนโยบายดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตามภาคประชาสังคมเองก็จะต้องมีความเข้าใจด้วยการมีแนวคิดที่ “ต่อต้านตลาด” แต่เพียงอย่างเดียวเป็นสิ่งที่ฝืนกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในระบบเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์และในท้ายที่สุดผู้ได้รับผลกระทบจะเป็นภาคประชาสังคมเองที่จะไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงได้และประชาชนเองจะกลายเป็นผู้แพ้ในการแข่งขันกันทางการเมืองไปในที่สุด ดังนั้นการ “เดินไปด้วยกัน” กับตลาดของภาคประชาสังคม เพื่อเข้าไปมีบทบาทในการจัดโครงสร้างของตลาดให้เกิดระบบทุนนิยมที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายในสังคม แต่ทั้งนี้จะต้องไม่ใช่เป็นการสละทิ้งสิ่งที่มีคุณค่าของสังคมไปเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตของตลาดแต่เพียงฝ่ายเดียว (ไมเออร์, โทมัส, ๒๐๐๕ แปลโดย สมบัติ เบญจศิริมงคล, ๒๕๕๐: ๘๘ – ๙๓)

ในแง่พัฒนาการของภาคประชาสังคมก็เป็นเช่นเดียวกับปรากฏการณ์ทางสังคมอื่นๆที่มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) เริ่มต้นก่อตัวจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ณ จุดใดจุดหนึ่งในประวัติศาสตร์และพัฒนาต่อเนื่องมาจนเป็นภาคประชาสังคมที่เห็นและเป็นอยู่ในปัจจุบัน ยัวร์เก็น ฮาร์เบอร์มาส เห็นว่าภาคประชาสังคมเกิดขึ้นมาจากการเกิดขึ้นของ “พื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลาง” (Bourgeois Public Sphere) โดยมีจุดเริ่มต้นในศตวรรษที่ ๑๗ ในระยะเริ่มแรกของการเกิดขึ้นของการเงินและการค้าในระบบทุนนิยมในประเทศภาคพื้นยุโรปได้ก่อให้เกิดองค์ประกอบ

ของค่านิยมทางสังคมแบบใหม่ ซึ่งได้แก่องค์ประกอบของระบบความสัมพันธ์ทางการพาณิชย์แบบใหม่ซึ่งได้แก่ ช่องทางการรับส่งสินค้าและช่องทางการรับส่งข้อมูลข่าวสาร ที่ถูกสร้างขึ้นจากความจำเป็นในการพาณิชย์ในระบบการค้าทางไกล (Long Distance Trade) ซึ่งแม้ว่าในระยะเริ่มต้นนี้ กษัตริย์และขุนนางในโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิมยังคงได้ประโยชน์จากการค้าแบบใหม่นี้อยู่มาก แต่องค์ประกอบใหม่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็ได้ค่อยๆทำลายโครงสร้างอำนาจเก่าเหล่านี้ไปในที่สุด ระบบการค้าทางไกลที่เกิดขึ้นในยุโรปได้เปลี่ยนโครงสร้างทางการผลิต จากการผลิตเพื่อใช้สอยและแลกเปลี่ยนไปเป็นการผลิตจำนวนมากเพื่อการค้าและแสวงหากำไร โดยเฉพาะเมื่อมาถึงยุคที่ยุโรปได้มีอาณานิคมกระจายไปทั่วโลก ระบบอาณานิคมนี้ได้ค่อยๆเริ่มสนับสนุนการขยายตัวของการค้าและเศรษฐกิจในประเทศของเจ้าอาณานิคมเหล่านั้น การขยายตัวทางเศรษฐกิจการค้านี้ทำให้ความมั่งคั่งได้กระจายไปสู่ชนชั้นพ่อค้ามากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งภาคประชาสังคมเองก็ได้เกิดขึ้นคู่ขนานไปพร้อมๆกับการลดบทบาทและการสลายตัวของอำนาจของชนชั้นปกครองไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ ขุนนางหรือวัดในสถานะที่ตนเองเป็น “สาธารณะ” หรือในสถานะที่เป็นตัวแทนของ “สาธารณะ” ลง การเกิดขึ้นของแนวความคิดที่สังคมนั้นต้องแยกออกจากผู้ปกครองหรือรัฐ และจากการที่ปัจเจกบุคคลหลุดพ้นจากการถูกผนวกรวมเข้ากับความต้องการของเอกบุคคลที่ยิ่งใหญ่กว่าซึ่งก็คือ กษัตริย์หรือชนชั้นปกครองนั่นเอง เศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือนได้กลายเป็นศูนย์กลางของความสนใจ พื้นที่ส่วนบุคคล (Private Sphere) ได้ถือกำเนิดขึ้นและได้มีความแตกต่างอย่างเด่นชัดเมื่อเทียบกับสาธารณะในความหมายเดิม อาณาเขตส่วนบุคคลนี้เป็นที่เข้าใจได้ว่าเป็นพื้นที่ที่เป็นอิสระของปัจเจกบุคคลและปกป้องตนเองจากการครอบงำของรัฐ อย่างไรก็ตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนก็ยังจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์อยู่กับตลาดซื้อขายซึ่งยังต้องขยายตัว โดยสาธารณะยังคงเป็นผู้กำกับดูแลและกำหนดทิศทางอยู่นั่นเอง กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดภายนอกครัวเรือนนี้เองได้กลายเป็นผลประโยชน์ทั่วไปของสังคม หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าพื้นที่ส่วนบุคคลของสังคมได้กลายเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับหรือเป็นเรื่องสาธารณะ (Public Relevant) นั่นเอง ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ส่วนบุคคลเป็นการเกิดขึ้นของแนวคิดเรื่อง “สังคม” ที่แตกต่างจาก คำว่า “สาธารณะ” เดิมที่หมายถึงว่าเป็นของรัฐ ด้วยกระบวนการเหล่านี้อำนาจทางการเมืองของกษัตริย์หรือผู้ปกครองซึ่งแต่เดิมดำรงฐานะที่เป็นสาธารณะหรือรัฐได้ค่อยๆได้ถูกถ่ายโอนไปสู่ประชาชนในฐานะปัจเจกบุคคลมากขึ้นเรื่อยๆ และในที่สุดคำว่า “สาธารณะ” ก็ได้พัฒนาไปจนมีความหมายถึงอำนาจและบทบาทของประชาชนหรือของประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมในที่สุด ภาคประชาสังคมได้มีพัฒนาการควบคู่ไปกับการเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่และการเปลี่ยนกระบวนการผลิตสินค้าแบบเก่าไปเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ตอบสนองต่อระบบการผลิตแบบทุนนิยมที่สร้างบริษัทที่มุ่งสู่การผลิตแบบโรงงาน เศรษฐกิจสมัยใหม่ไม่ได้มีศูนย์กลางอยู่ที่ครัวเรือนอีกต่อไป

ตลาดได้เข้าแทนที่เศรษฐกิจแบบครัวเรือน และกลายเป็นเศรษฐกิจการพาณิชย์ (Commercial Economy) (Habermas, Juergen, ๑๙๖๒ translate by Thomas Burger, ๑๙๘๕: ๑๔ – ๒๐) ในช่วงศตวรรษที่ ๑๗ – ๑๘ ภาคประชาสังคมได้มีส่วนผลักดันให้เกิดประชาธิปไตยขึ้นในทุกๆ ที่ รวมทั้งในประเทศไทยหรือประเทศสังคมนิยมทั้งหลายด้วย (ธีรยุทธ บุญมี, ๒๕๔๗: ๒๑๘)

ทฤษฎีพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere)

คำว่า “Public Sphere” นั้นมีผู้แปลและใช้ในภาษาไทยทั้ง “พื้นที่สาธารณะ” และ “ปริณิพจน์สาธารณะ” ธีรยุทธ บุญมี ได้แปลคำนี้ว่า “ภาคสาธารณะ” ในเอกสารวิจัยนี้ขอใช้คำว่า “พื้นที่สาธารณะ” ฮาเบอร์มาส เห็นว่าในการใช้หรือให้ความหมายของคำว่า “พื้นที่สาธารณะ” นี้มีการใช้และให้นิยามความหมายที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ช่วงยุคสมัยของประวัติศาสตร์ สังคม และกลุ่มคนที่ใช้คำนี้ด้วย อย่างไรก็ตามคำนี้จะประกอบไปด้วยคำที่มีความหมายสองคำ ได้แก่ คำว่า “พื้นที่” และคำว่า “สาธารณะ” ซึ่งทั้งสองคำนี้มีความหมายทั้งในเชิงรูปธรรมและในเชิงนามธรรม

“พื้นที่” ในทางรูปธรรม หมายถึงบริเวณที่ได้กำหนดอาณาเขตไว้อย่างแน่นอน เช่น อาคาร บ้านเรือน ถนน เป็นต้น ในทางนามธรรมหมายถึง เวทีหรืออาณาบริเวณที่ไม่มีอยู่จริงทางกายภาพแต่ประชาชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมได้ นอกจากนั้นในพื้นที่นี้ยังคงมีการแข่งขันผลประโยชน์กันอยู่ตลอดเวลา อาทิเช่น พื้นที่ในสื่อต่างๆ ถนนที่ถูกผู้ชุมนุมยึดเป็นพื้นที่เรียกร้องทางการเมืองก็จะเปลี่ยนถนนไปเป็นพื้นที่ทางการเมืองไป เป็นต้น

“สาธารณะ” หมายถึง สิ่งของหรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับ “ส่วนรวม” หรือ เกี่ยวกับประชาชนทั่วไป และได้ขยายรวมไปหมายถึง ผลประโยชน์ของส่วนรวมด้วย ในแง่รูปธรรมจะใช้เพื่อแสดงถึงว่าสิ่งของนั้นๆ หรือสถานที่นั้นๆ เป็นสถานที่ที่ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าไปใช้หรือเป็นเจ้าของร่วมกัน ในแง่นามธรรม เช่น ชื่อเสียงสาธารณะ (Public Reputation) หรือ คนที่มีจิตใจชอบช่วยเหลือผู้อื่นเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ก็เรียกว่า ผู้มีจิตสาธารณะ (กาญจนา แก้วเทพ, ๒๕๕๑: ๓๗๓ - ๓๗๔) ในแง่ของบุคคลที่ทำงานที่เกี่ยวข้องหรือเกี่ยวพันกับผลประโยชน์ของประชาชน ก็เรียกว่าบุคคลสาธารณะ เป็นต้นแนวความคิดร่วมสมัยเรื่องพื้นที่สาธารณะ (Douglas Kellner เข้าถึงได้ที่ <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/kellner.html>) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิดที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่อง “การเปลี่ยนรูปเชิงโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะ (The Structural Transformation of the Public Sphere)” ซึ่งเป็นงานเขียนชิ้นสำคัญของ ฮาร์เก้น ฮาเบอร์มาส

(Juergen Habermas) นักคิดชาวเยอรมันแห่งสำนักแฟรงค์เฟิร์ต (Frankfurt School) เป็นงานศึกษาในฐานะที่เป็นวิทยานิพนธ์หลังปริญญาเอก (Post-Doctorate Dissertation) ซึ่งในประเทศเยอรมันนี้ ได้กำหนดให้จะต้องนำเสนอก่อนเข้าสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์ (Professorships) งานศึกษาดังกล่าวได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาเยอรมันในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ อย่างไรก็ตามในการตีพิมพ์ครั้งแรกนั้น มีผลต่อการวิชาการ โดยเฉพาะในประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษไม่มากนัก จนกระทั่งหนังสือดังกล่าวได้ถูกแปลและตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษในปี ค.ศ. ๑๙๘๕ ก่อนหน้าการปฏิวัติดิจิทัลไม่นานนัก หนังสือดังกล่าวมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการวางการศึกษาหลากหลายสาขาวิชา และได้ถูกโต้แย้งในรายละเอียดและส่งเสริมให้เกิดการถกเถียงทางวิชาการที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษเกี่ยวกับเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democracy) ประชาสังคม (Civil Society) ชีวิตสังคม (Social Life) และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในศตวรรษที่ ๒๐

ฮาเบอร์มาส ให้ความสนใจในการที่จะเป็นประชาธิปไตยได้นั้นต้องเชื่อมโยงกับการให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมในทางการเมือง ในฐานะที่เป็นแก่นของสังคมประชาธิปไตย และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาตนเองของปัจเจกบุคคล เนื้อหาของหนังสือกล่าวถึง การเปรียบเทียบรูปแบบอันหลากหลายของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของพื้นที่สาธารณะของกระแสมือ (Bourgeois Public Sphere) ในยุคของเสรีประชาธิปไตย กับรูปแบบที่ถูกเปลี่ยนให้เป็นการเมืองแบบผู้ดู (Spectator Politic) ในสังคมอุตสาหกรรม-อุตสาหกรรม (Bureaucratic Industrial Society) ที่ซึ่งสื่อและชนชั้นนำได้ควบคุมพื้นที่สาธารณะเอาไว้สาระสำคัญของหนังสือมีสองหัวข้อ ได้แก่ ประการแรกการ ฮาเบอร์มาส ได้วิเคราะห์ถึงแหล่งกำเนิดทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่สาธารณะของกระแสมือ และประการที่สองได้อธิบายถึงมูลเหตุของการเปลี่ยนโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของรัฐทุนนิยม อุตสาหกรรมวัฒนธรรม การเพิ่มขึ้นของพลังและอำนาจขององค์กรทางเศรษฐกิจและธุรกิจขนาดใหญ่ในชีวิตสาธารณะ (Public Life) ซึ่งองค์กรทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่และองค์กรของรัฐได้เข้ายึดครองพื้นที่สาธารณะ ในขณะที่พลเมืองได้กลายเป็น “เนื้อหา” (Content) และกลายเป็นผู้บริโภคขั้นต้นของสินค้าและบริการ ผู้ถูกบริหารจัดการทางการเมืองและผู้ดูแลนั้น

พื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลางได้เริ่มปรากฏขึ้นในราวศตวรรษที่ ๑๘ จนกระทั่งตอนต้นของศตวรรษที่ ๑๙ ด้วยสถานการณ์ทางการค้าและการเมืองที่ได้เปลี่ยนแปลงไปได้ทำให้และด้วยความต้องการที่จะเปิดเวทีการค้าที่ซึ่งข่าวสารและปัญหาต่างๆสามารถแลกเปลี่ยนกันได้

อย่างเสรี ทำให้เกิดหนังสือพิมพ์ใหม่ที่รัฐไม่ได้เป็นเจ้าของขึ้น พื้นที่สาธารณะที่ทำหน้าที่ในทาง การเมืองเกิดขึ้นครั้งแรกในร้านกาแฟ (Coffee House) ในอังกฤษ (Habermas, Juergen, ๑๙๖๒ translate by Thomas Burger, ๑๙๘๕: ๑๒ – ๑๕) ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และท้ายที่สุด ในเยอรมันนี ซึ่งฮาเบอร์มาสได้ร่างแบบขึ้นมาแบบหนึ่ง ที่เขาเรียกว่า “พื้นที่สาธารณะของกระฎุมพี (Bourgeois Public Sphere)” และได้วิเคราะห์การเสื่อมถอยของมันในศตวรรษที่ ๒๐ ฮาเบอร์มาสได้อธิบายว่า พื้นที่สาธารณะของกระฎุมพีได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่าง พื้นที่ของปัจเจกบุคคล (Private Sphere) ซึ่งเป็นพื้นที่เกี่ยวกับเรื่องของครอบครัว เศรษฐกิจ และชีวิตในสังคมของแต่ละบุคคล ซึ่ง ตรงกันข้ามกับความต้องการและภารกิจของสังคมและชีวิตสาธารณะ (Sphere of Public Authority) พื้นที่สาธารณะประกอบด้วยองค์ประกอบของคาพยพของข้อมูลข่าวสารและการถูกแสดงทางการเมือง เช่น หนังสือพิมพ์และวารสารต่างๆ เช่นเดียวกับ สถาบันเพื่อการพูดถกแถลงทางการเมือง เช่น รัฐสภา ชมรมทางการเมือง ซาลอน (Salon) ที่เป็นที่พักปะสังสรรค์ของนักคิด สมัชชาสาธารณะ ร้านเหล้า ร้านกาแฟ หอประชุม และพื้นที่สาธารณะอื่นๆ ที่ซึ่งประชาชนจะสามารถมาพบปะพูดคุยเรื่องที่ เกี่ยวกับสังคมและการเมืองได้อย่างเสรี มันเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล สามารถสร้างความเห็นสาธารณะ ให้คำอธิบายอย่างตรงไปตรงมาถึงความต้องการและ ผลประโยชน์ต่างๆของตนเองและของกลุ่ม เพื่อโน้มน้าวให้เกิดการดำเนินการต่างๆทางการเมืองได้ พื้นที่สาธารณะของกระฎุมพีทำให้มีความเป็นไปได้ที่จะสร้างอาณาเขตของความเห็นสาธารณะที่ ต่อต้านอำนาจรัฐและพลังของผลประโยชน์ต่างๆที่พยายามเข้ามามีส่วนในการก่อรูปร่างของสังคม กระฎุมพี

แนวคิดของ ฮาเบอร์มาส เกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ เป็นการบรรยายถึงพื้นที่แห่งหนึ่งที่เป็นสถาบันและมีการดำเนินการต่างๆ ที่อยู่ระหว่างผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลในการดำเนิน ชีวิตประจำวันทั่วไปในประชาสังคม (Civil Society) กับอาณาเขตของอำนาจรัฐ (State Power) ดังนั้นพื้นที่สาธารณะจึงเป็นสื่อกลางระหว่างอาณาเขตของครอบครัวและที่ทำงาน สถานที่ซึ่ง ผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลครอบคลุมอยู่ กับอาณาเขตของอำนาจรัฐที่พยายามจะเข้ามาครอบงำ พื้นที่ดังกล่าวเพื่อใช้อำนาจตามอำเภอใจ สิ่งที่ฮาเบอร์มาสเรียกว่า พื้นที่สาธารณะของกระฎุมพี ประกอบด้วยพื้นที่ทางสังคมที่ซึ่งปัจเจกบุคคลมารวมกันเพื่อพูดคุยในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องราวสาธารณะ (Public Affair) และเพื่อรวมตัวกันต่อต้านการกดขี่และการใช้อำนาจตาม

อำเภอใจที่มีต่อสังคมและพลังอำนาจสาธารณะ หลักการพื้นฐานของพื้นที่สาธารณะ ได้แก่การเปิดกว้างในการพูดคุยในทุกประเด็นปัญหาที่สนใจ โดยทั่วไป ที่ซึ่งข้อถกแถลงถูกนำมาใช้เพื่อทำให้แน่ใจถึงผลประโยชน์ทั่วไปและสิ่งที่ดีสำหรับสาธารณะ ดังนั้นพื้นที่สาธารณะจึงถูกตั้งข้อสันนิษฐานล่วงหน้าว่าจะเป็นพื้นที่ซึ่ง สามารถพูดคุยกันได้อย่างเสรี ดิพิมพ์สิ่งพิมพ์ต่างๆ ได้อย่างเสรี และสิทธิที่จะเข้าร่วมในการถกแถลงและการตัดสินใจในทางการเมือง ได้อย่างเสรี หลังการปฏิวัติประชาธิปไตย ฮาเบอร์มาส เห็นว่า พื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลาง ได้ถูกทำให้เป็นสถาบันขึ้นโดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ที่ได้ประกันและรับรองสิทธิทางการเมืองต่างๆ อย่างกว้างขวาง และได้ก่อตั้งระบบยุติธรรมเพื่อเป็นที่ยุติข้อพิพาทระหว่างข้อเรียกร้องของปัจเจกบุคคลที่หลากหลาย หรือกลุ่มคนต่างๆ หรือระหว่าง “ปัจเจกบุคคลและกลุ่มคน” กับ “รัฐ”

ในงานศึกษาของ ฮาเบอร์มาส ปรากฏอย่างชัดเจนว่า การเปลี่ยนรูปเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สาธารณะจากพื้นที่ที่มีการพูดคุยและถกแถลงกันอย่างมีเหตุมีผล และการมีฉันทามติ ไปเป็นขอบเขตของการบริโภควัฒนธรรมมวลชน (Mass Culture Consumption) และการบริหารจัดการโดยบริษัทและชนชั้นนำที่มีอำนาจ การวิเคราะห์นี้ได้สันนิษฐานและสร้างอยู่บนตัวแบบของสำนักแฟรงค์เฟิร์ต ของการเปลี่ยนผ่านจากตลาดทุนนิยมและเสรีประชาธิปไตยในศตวรรษที่ ๑๙ ไปเป็นรัฐและและทุนนิยมผูกขาด ซึ่งมีหลักฐานจากระบอบฟาสซิสต์ของยุโรป (European Fascism) และรัฐสวัสดิการเสรีนิยม และ The New Deal ของประธานาธิบดี แฟรงคลิน รูสเวลต์ (Franklin Roosevelt) ของสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๓๐ นี้เท่ากับเป็นการประกอบสร้างเวทีทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่ ที่สามารถชี้ให้เห็นได้จากการประสานรวมกันของพื้นที่ทางเศรษฐกิจและการเมือง การควบคุมและบงการอุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Culture Industry) และสังคมที่ถูกบริหารจัดการ ซึ่งเป็นลักษณะของการเสื่อมลงของประชาธิปไตย ความเป็นปัจเจกบุคคล และเสรีภาพ

ฮาเบอร์มาสได้เพิ่มเติมพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ให้กับทฤษฎีสถาบัน โดยให้เหตุผลว่า “การกลับเป็นศักดินา (Re-feudalization)” ของพื้นที่สาธารณะเริ่มเกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ ๑๙ การเปลี่ยนรูปประกอบด้วยการที่ผลประโยชน์ของเอกชนได้ยึดครองหน้าที่ในประชาธิปไตยทางตรง เช่นการที่บริษัทที่ทรงพลังทางธุรกิจได้เข้าควบคุมและบงการสื่อและรัฐ ในอีกทางหนึ่งรัฐได้เริ่มเล่นบทบาทมากขึ้นในอาณาเขตส่วนตัวของปัจเจกบุคคลและในชีวิตประจำวัน การ

ดำเนินการเหล่านั้นได้คัดกรองความแตกต่างระหว่างรัฐและประชาสังคม และระหว่างความเป็น
 สาธารณะและความเป็นส่วนตัว เมื่อพื้นที่สาธารณะได้เสื่อมถอยลง พลเมืองได้กลายเป็นผู้บริโภค
 และทำให้ตนเองยึดติดกับการบริโภคและผลประโยชน์ส่วนตัว มากกว่าในเรื่องของคุณความดีและ
 การมีส่วนร่วมในทางการเมือง

ฮาเบอร์มาสได้วิเคราะห์ว่าพื้นที่สาธารณะและความเห็นสาธารณะ ได้ถูกสร้างขึ้นด้วย
 การถกแถลงทางการเมืองและการมีฉันทมติ แต่พื้นที่สาธารณะที่ถูกทำให้ด้อยค่าลงในรัฐสวัสดิการ
 ทุนนิยม (Welfare State Capitalism) ความเห็นสาธารณะได้ถูกบริหารจัดการ โดยการเมือง เศรษฐกิจ
 และชนชั้นนำที่กุมอำนาจสื่อ ซึ่งได้จัดการให้ความเห็นสาธารณะกลายเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร
 จัดการและควบคุมสังคม ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาพื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลาง ความเห็น
 สาธารณะได้ถูกสร้างขึ้นในการถกแถลงทางการเมืองที่เปิดกว้าง เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของคน
 สามัญที่ได้พยายามหล่อหลอมให้เกิดฉันทมติอันเป็นผลประโยชน์ร่วมกัน แต่ในระยะของทุนนิยม
 ร่วมสมัย ความเห็นสาธารณะได้ถูกสร้างขึ้นโดยชนชั้นนำที่มีอำนาจ ดังนั้นความเห็นสาธารณะ
 ดังกล่าวโดยส่วนใหญ่จึงเป็นตัวแทนและแสดงออกถึงผลประโยชน์ส่วนตัวของชนชั้นนำนั้นๆ
 ดังนั้นฉันทมติที่มีเหตุมีผลระหว่างปัจเจกบุคคลและกลุ่มในเรื่องผลประโยชน์ที่ชัดเจนซึ่งความดี
 งานและการมีบรรทัดฐานที่ดีจึงไม่มีอีกต่อไป และถูกแทนที่ด้วยความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ
 เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัวหรือกลุ่มตน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้กลายมาเป็นลักษณะของฉาก
 ในการเมืองร่วมสมัย ดังนั้นฮาเบอร์มาส ได้บรรยายถึงการเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่สาธารณะเสรีซึ่งมี
 ต้นกำเนิดจากยุคแสงสว่าง (Enlightenment) การปฏิวัติอเมริกัน และการปฏิวัติฝรั่งเศส ไปเป็นพื้นที่
 สาธารณะที่ถูกชี้นำโดยสื่อในสมัยปัจจุบัน ซึ่งฮาเบอร์มาสเรียกมันว่า “รัฐสวัสดิการทุนนิยมและ
 ประชาธิปไตยมวลชน” การเปลี่ยนรูปในทางประวัติศาสตร์ได้มีพื้นฐานมาจากการวิเคราะห์ของ นัก
 ปรัชญาและนักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน สมาชิกของสำนักแฟรงค์เฟิร์ต (Frankfurt School) สองคนคือ
 Max Horkheimer (๑๔ กุมภาพันธ์ ๑๘๘๕ – ๑๗ กรกฎาคม ๑๙๗๓) และ Theodor Ludwig
 Weisengrund Adorno (๑๑ กันยายน ๑๘๐๓ – ๖ สิงหาคม ๑๙๖๕) เรื่องอุตสาหกรรมวัฒนธรรม
 (Culture Industry) ที่ซึ่งบริษัทยักษ์ใหญ่ได้เข้ายึดครองพื้นที่สาธารณะและได้เปลี่ยนรูปพื้นที่
 สาธารณะจากพื้นที่เพื่อการถกแถลงกันอย่างมีเหตุมีผล ไปเป็นการบริโภคที่ถูกบงการและเฉื่อยชา
 ในการเปลี่ยนรูปนี้ “ความเห็นสาธารณะ (Public Opinion)” ได้เคลื่อนออกจากการมีฉันทมติที่มี

เหตุมีผลที่ได้มาจากการถกแถลงและพูดคุย กลายเป็นผลสะท้อนของ “ความเห็นที่ถูกผลิต (Manufactured Opinion)” จากการสำรวจความคิดเห็น (Pools) หรือผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อ (Media Experts) การถกแถลงและฉันทามติอย่างมีเหตุมีผลได้ถูกแทนที่ด้วยการพูดคุยที่ถูกจัดการและบงการโดย การวางแผนโฆษณาและบริษัทตัวแทนที่ ปรีกษาทางการเมือง ความเป็นสาธารณะได้สูญเสียหน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อที่จะแสดงออก แม้กระทั่งเหตุผลยังถูกเปลี่ยนรูปไปเป็น สัญลักษณ์ ที่เช่นเคยไม่มีใครสามารถที่จะตอบกลับด้วยการโต้แย้งและให้เหตุผล จะทำได้ก็แต่เพียงแสดงตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของมันสำหรับฮาเบอร์มาสแล้ว หน้าที่ของสื่อได้ถูกทำให้เปลี่ยนรูปจากการสนับสนุนให้เกิดวาทกรรมและการถกแถลงที่มีเหตุผลภายในพื้นที่สาธารณะ ไปสู่การก่อรูป สร้างขึ้น และการถูกจำกัดของวาทกรรมสาธารณะ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะถูกทำ การเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่การถกแถลงสาธารณะและการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล ได้ถูกแยกส่วนและเปลี่ยนรูป ไปเป็นอาณาเขตของข่าวสารทางการเมืองและภาพที่ถูกนำเสนอ ที่ซึ่งพลเมืองที่ถูกทำให้เป็นเพียงผู้บริโภค (Citizen-consumers) ได้รับและดูดซึมความบันเทิงและข้อมูลข่าวสารโดยไม่สนใจการเมือง “พลเมือง” ได้ถูกทำให้เป็นผู้ดูในวาทกรรมและสิ่งที่ถูกนำเสนอโดยสื่อ ซึ่งถูกทำขึ้นโดยมีสื่อเป็นแม่พิมพ์ (Mould) พลเมือง (ที่ถูกทำให้เป็นเพียงผู้บริโภค) ได้ถูกลดฐานะลงไปเป็นเพียงเป้าหมายของข่าวสาร ข้อมูล และกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งฮาเบอร์มาสใช้คำอธิบายว่า “สื่อมวลชนในปัจจุบันได้ฉีกเปลือกเนื้อหาที่ห่อหุ้มอยู่ภายนอก จากการตีความด้วยตนเองของชนชั้นกลาง แล้วได้ใช้มันให้เป็นประโยชน์ในฐานะส่วนหนึ่งของโต๊ะการค้าสำหรับการบริการสาธารณะที่ได้ให้บริการในวัฒนธรรมของผู้บริโภค จึงทำให้ความหมายเดิมได้ถูกพลิกกลับ” ให้มีผล (Validated) และได้รับการรับรอง (Approved) จากบริษัทสื่อ (Media Corporation)

ฮาเบอร์มาส ได้นำเสนอข้อเสนอเบื้องต้น เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่สาธารณะขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยได้จัด “การเคลื่อนไหวของกระบวนการเชิงวิพากษ์ของการสื่อสารสาธารณะ ผ่านทางองค์กรต่างๆที่ถูกทำให้เป็นสื่อให้กับการเคลื่อนไหวนั้น” ฮาเบอร์มาส สรุปด้วยข้อสันนิษฐานที่ว่า “การเผยแพร่เชิงวิพากษ์ (A Critical Publicity) ที่ถูกทำให้เกิดขึ้นจริงในองค์กรที่มีลักษณะเหนือองค์กรในพื้นที่สาธารณะ” จะนำไปสู่การทำให้เป็นประชาธิปไตยของสถาบันหลักทั้งหลายในประชาสังคม แม้ว่าเขาจะไม่ได้ยกตัวอย่างที่แน่ชัด ไม่ได้นำเสนอกลยุทธ์ใดๆ หรือวาดแบบพื้นที่อื่นในเชิงตรงข้ามกับพื้นที่สาธารณะหรือภาพหลังจากพื้นที่ชนชั้นกลาง (Post-bourgeois

public sphere) ก็ตาม แต่ Horkheimer กลับพบว่างานของฮาเบอร์มาสเป็นฝ่ายซ้ายมากจนเกินไป และไม่ยอมรับงานศึกษาของฮาเบอร์มาสในเรื่องนี้ ในฐานะวิทยานิพนธ์หลังปริญญาเอกเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์ และปฏิเสธที่จะพิมพ์งานของฮาเบอร์มาสในเอกสารวิชาการของสถาบัน อย่างไรก็ตามงานศึกษานี้ก็ได้ถูกตีพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ และได้รับการตอบรับจากนักคิดและนักวิชาการในหลากหลายสาขา ทั้งในแง่ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย และเมื่อถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษในปี ค.ศ. ๑๙๘๘ ก็ได้รับการตอบรับเช่นเดียวกันและได้ก่อให้เกิดเป็นประเด็นถกเถียงกันทางวิชาการตามมาอีกเป็นเวลานาน

กล่าวโดยสรุปพื้นที่สาธารณะเป็นเครื่องมือที่ทำหน้าที่สำคัญทางการเมือง ในการให้สถานภาพพื้นฐานกับประชาสังคมในการแสดงออกและนำเสนอสิ่งที่ตนเองต้องการต่อรัฐ เพื่อให้รัฐดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการต่างๆเหล่านั้นให้ (Habermas, Juergen, ๑๙๖๒: ๗๔) พื้นที่สาธารณะมีลักษณะในทางอุดมคติที่สำคัญที่จำเป็นที่จะต้องมีการสามประการ (Habermas, Juergen, ๑๙๖๒: ๓๕ – ๓๗) ได้แก่

ประการแรก เป็นการสื่อสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในสังคมนรูปแบบหนึ่ง ที่คนในสังคมสมัครใจเข้าร่วมและออกความเห็นได้โดยไม่คำนึงถึงฐานะทางสังคมของผู้เข้าร่วม ถึงแม้ว่าในระยะเริ่มต้นใน Coffee Shop, Salons และแม้กระทั่งในสังคมจะมีได้คำนึงถึงความคิด เช่นว่านี่อย่างจริงจังก็ตาม แต่ความคิดนี้ก็มีความสำคัญอย่างยิ่งในตัวเองและได้กลายเป็นแนวความคิดที่สำคัญยิ่งในการเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะ ความแตกต่างทางสถานะได้ถูกลดความสำคัญลงจากการที่ประชาชนมีความสนใจร่วมกันในความจริงและความถูกต้องของนโยบาย

ประการที่สอง ใช้การแสดงความคิดเห็นและโต้แย้งกันอย่างมีเหตุผล (Rational) เป็นหลักในการพูดคุย หลีกเลี่ยงการใช้คำพูดหรือภาษาที่แสดงอารมณ์ (Emotion) หรือปลุกเร้าอารมณ์ (Emotive) ให้ความสนใจในเหตุผลของเนื้อหาที่ได้มีการพูดคุยกัน ไม่ใช่ตัวตนของผู้พูด จนสามารถบรรลุถึงแนวทางในการแก้ปัญหาและเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือมีเป้าหมายที่ประโยชน์สาธารณะนั่นเอง (Calhoun, Craig, ๑๙๙๒: ๑๓)

ประการที่สาม โดยเป็นการพูดคุยกันถึงประเด็นที่เป็นปัญหาหรือคาดว่าจะปัญหาของสาธารณะซึ่งถึงแม้ในขณะนั้นยังคงไม่ถูกตั้งเป็นคำถามก็ตาม และสามารถพูดคุยกันได้ในทุกประเด็น แม้ว่าประเด็นดังกล่าวจะเป็นประเด็นที่ถูกผูกขาดการจัดการโดยผู้มีอำนาจของรัฐก็ตาม เป็น

พื้นที่ที่สาธารณะสามารถกำหนดวาทกรรมซึ่งมีจุดสนใจอยู่ที่ทุกปัญหาที่เป็นความสนใจร่วมกัน ประการที่สี่ เป็นพื้นที่ที่เป็นอิสระจากอำนาจต่างๆทางสังคม เช่น อำนาจรัฐ อำนาจศาสนาจักร หรือ อำนาจในทางเศรษฐกิจ (กาญจนา แก้วเทพ, ๒๕๕๑: ๓๗๖)

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรา วัฒนาบุตรพร (๒๕๔๕) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของอินเทอร์เน็ต ในการสร้างความตื่นตัวทางการเมืองและพฤติกรรมการเปิดรับเนื้อหาข่าวสารการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองบนอินเทอร์เน็ต : ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๔๔ พบว่า บทบาทของเว็บไซต์บนอินเทอร์เน็ตในการรณรงค์ทางการเมืองยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอเนื่องจากอินเทอร์เน็ตยังไม่แพร่หลายถึงประชาชนทุกระดับชั้นเท่าสื่ออื่น บริการที่หลากหลายของอินเทอร์เน็ต รวมทั้งเหตุผลในการใช้อินเทอร์เน็ตที่ใช้ในการผ่อนคลายและเพื่อความบันเทิง

ปัทมาธิย์ โชรัมย์ย์ (๒๕๔๗) ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะประชาธิปไตยในการสื่อสารผ่านเว็บบอร์ด พบว่า กลุ่มตัวอย่างรับรู้ประสิทธิภาพของสื่อเว็บบอร์ดว่ามีศักยภาพเพียงพอ ส่วนข้อมูลข่าวสารในเว็บบอร์ด กลุ่มตัวอย่างรับรู้ว่ามีประสิทธิภาพมาก แต่ไม่ถึงขั้นการนำไปใช้ช่วยส่งเสริมประชาธิปไตยได้ และรับรู้ต่อปัญหาด้านผู้ใช้งานอาจเป็นอุปสรรคที่ทำให้เว็บบอร์ดไม่สามารถพัฒนาสังคมประชาธิปไตยได้อย่างเต็มที่

มลินี สมภพเจริญ (๒๕๔๗) ศึกษาเรื่อง อินเทอร์เน็ตและสื่อมวลชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าตัวแปรที่ส่งผลทางตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ อายุ การติดตามข่าวสารการเมืองทางอินเทอร์เน็ต ความรู้สึกสัมฤทธิ์ผลทางการเมือง คุณลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบได้ไปมาทันทีของอินเทอร์เน็ต และตัวแปรที่มีอิทธิพลผลรวม ในการอธิบายเชิงสาเหตุกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากที่สุด ได้แก่ การติดตามข่าวสารการเมืองทางอินเทอร์เน็ต ดังนั้น ผลการวิจัยนี้ยืนยันการคาดทำนายว่าอินเทอร์เน็ตส่งผลต่อการเกิดกระบวนการประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น

ณรงค์ สมรูป (๒๕๔๘) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารการเมืองในรูปแบบสภากาแฟในจังหวัดนครศรีธรรมราช สรุปได้ว่ารูปแบบผู้ส่งสารและผู้รับสารการเมืองในรูปแบบสภากาแฟ จะสืบเนื่องมาจากประชาสังคมและการมีส่วนร่วม ที่คนในสังคมจะต้องมีการสื่อสารต่อกัน เพราะรูปแบบการสื่อสารของคนในชุมชนเป็นวัฒนธรรมในการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นสิ่งที่กฎหมายได้ให้หลักประกันไว้ตามสิทธิในรัฐธรรมนูญ ที่เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่มเล็ก

ทั้งนี้ผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็มีการดำเนินกิจกรรมการพูด มีความน่าเชื่อถือต่อกัน เป็นความดึงดูดระหว่างบุคคลตลอดทั้งที่ความคล้ายคลึงกันกับสมาชิกกลุ่ม มีรูปแบบในการสื่อสาร โดยการหันหน้าเข้าหากัน มีการเปิดประเด็น สนับสนุนประเด็น มีการวิพากษ์วิจารณ์และมีการตอบโต้ระหว่างกัน

ณัฐกานต์ กุลณรงค์ (๒๕๕๐) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารทางการเมืองบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในช่วงการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ พบว่าในยุคโลกาภิวัตน์อินเทอร์เน็ตจะคงบทบาทสำคัญต่อการเมืองไทยต่อไป ทั้งด้านการสื่อสารทางการเมือง การเป็นพื้นที่สาธารณะ การเคลื่อนไหวทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใหม่ตลอดจนการให้บริการของภาครัฐแก่ประชาชนโดยผ่านอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และเป็นการขยายตัวทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรัฐบาลในการดำเนินนโยบายด้านอินเทอร์เน็ต และการใช้ประโยชน์จากสื่ออินเทอร์เน็ตอย่างสร้างสรรค์และเท่าเทียม

อุบลพรรณ กระจ่างโพธิ (๒๕๕๓) ศึกษาเรื่อง การเคลื่อนไหวของขบวนการแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ช่วงรัฐบาลอภิสิทธิ์ เป็นการศึกษาระหว่างวันที่ ๑๒ มีนาคม - ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ พบว่าการปฏิบัติการทางการเมืองของ นปช. เป็นการเคลื่อนไหวภายใต้ต้นนโยบายในการใช้กฎหมายเข้าควบคุมการชุมนุมของรัฐบาล มีความพยายามจากภายนอกในการลดความชอบธรรมของผู้ชุมนุม แม้ว่า นปช. จะมีการจัดองค์กรอย่างเป็นทางการ แต่เมื่อเริ่มปฏิบัติการทางการเมืองกับขาดการวางแผนเชิงยุทธวิธีอย่างเป็นระบบ มีการกระทำที่เป็นไปเองตามสถานการณ์ทั้งที่เป็นไปตามนโยบายและละเมิดนโยบายของ นปช. ซึ่งเป็นผลให้ต้องยุติการชุมนุมไปในที่สุด

สุนทร คุณชัยมั่ง (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่อง โลกาภิวัตน์กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ของไทย (พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๔) ผลการทำงานของเทคโนโลยีการสื่อสารใหม่ๆ หรือ โลกาภิวัตน์ เช่น โทรศัพท์มือถือ เว็บไซต์ เฟซบุ๊ก ฯลฯ ได้สร้างวิถีการสื่อสารขึ้นใหม่เป็นการสื่อสารแบบเครือข่าย เปลี่ยนบทบาทของผู้รับสารให้เป็นผู้ผลิตสาร เปลี่ยนการสนทนาระหว่างคนสองคนเป็นการสนทนาพร้อมๆกันหลายคน และการสื่อสารสมัยใหม่ได้ไปรวมกับการสื่อสารแบบเดิม เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เกิดเป็นการสื่อสารที่มีโครงสร้างใหม่แบบตาข่าย (Nestcast structure) เกิดเป็นชุมชนของข้อมูลข่าวสารบนโลกเสมือนจริง ซึ่งประชาชนในประเทศที่พัฒนาแล้วมีการใช้การสื่อสารทางการเมืองผ่านช่องทางนี้อย่างเข้มข้น ซึ่งกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือปฏิบัติการทางการเมืองของไทยในช่วงที่ผ่านมาก็ได้มีการใช้ช่องทางสื่อสารใหม่นี้ อย่างเข้มข้นด้วย

ชวัลกร บุญศรี (๒๕๕๖) ศึกษาเรื่อง สื่อที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง: กรณีศึกษา การเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองเวทีราชดำเนินปี ๒๕๕๖ พบว่าอิทธิพลของสื่อบุคคล และสื่อมวลชน ยังมีผลต่อการรับข่าวสารทางการเมือง รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง

สรุป

จากทฤษฎีที่ได้บรรยายมาข้างต้นจะพบว่ากระบวนการการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้ค่อยๆมีพัฒนาการมาพร้อมๆกับการเกิดขึ้นและเติบโตของชนชั้นกลางในประเทศตะวันตก โดยเฉพาะในทวีปยุโรป ที่พ่อค้าได้เจริญเติบโตขึ้นจากการค้าระหว่างประเทศและช่างฝีมือที่ได้รวมตัวกันเป็นสมาคมต่างๆ ทั้งพ่อค้าและช่างฝีมือได้ค่อยๆสะสมความมั่งคั่ง ความรู้และรวมตัวกันกลายมาเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีความจำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายต่างๆ ของประเทศ การพัฒนาความรู้ของชนชั้นกลางได้จากการเกิดขึ้นของสถานศึกษา การพูดคุยกันในพื้นที่สาธารณะ เช่น ร้านกาแฟ ห้องรับแขกของชนชั้นสูง ซึ่งความเห็นร่วมกันทางการเมืองได้เกิดขึ้น และด้วยการค้าทางไกลด้วยเรือสำเภายังทำให้ความต้องการข้อมูลข่าวสารเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว หนังสือพิมพ์จึงได้ค่อยๆพัฒนาขึ้นและกลายเป็นพื้นที่สาธารณะทางการเมืองที่สำคัญอีกประการหนึ่งของประชาชน เมื่อภาคประชาชนเติบโตขึ้นก็เริ่มกดดันชนชั้นปกครองเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในที่สุด

ระบอบประชาธิปไตยร่วมสมัยตามรูปแบบประเทศตะวันตกที่มีกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดถูกสถาปนาขึ้นบนแนวคิดเสรีนิยมขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบไปด้วย การปกครองโดยหลักนิติรัฐ ความเสมอภาคและสิทธิพลเมืองที่เป็นสากล และอำนาจทางการเมืองที่ได้มาจากรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้การได้อำนาจอธิปไตยต้องมาจากความนิยมของประชาชนผ่านกระบวนการเลือกตั้ง และรัฐบาลจะต้องรับประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Rights) ในความเป็นพลเมือง ทางการเมือง ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางวัฒนธรรม ซึ่งได้ถูกรับรองโดยปฏิญญาสากลของสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. ๑๙๖๖ ซึ่งมี ๑๔๘ ประเทศทั่วโลกร่วมลงนาม ซึ่งประเทศเหล่านี้มาจากหลากหลายวัฒนธรรมและหลากหลายระดับการพัฒนา ซึ่งสามารถใช้เป็นตัวแทนของมาตรฐานทั่วไปของสังคมประชาธิปไตยในสมัยปัจจุบัน จากปฏิญญาดังกล่าวรัฐมีหน้าที่ที่จะต้องให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลใดก็ตามที่สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลนั้นถูกละเมิดอันเนื่องมาจากความเสียหายจากการดำเนินนโยบายทางการเมืองของรัฐ ความเสี่ยงในที่นี้หมายถึง องค์กรประกอบของเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นอันจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของปัจเจกบุคคล ชุมชน หรือสังคม ในสิทธิขั้นพื้นฐาน อันเนื่องมาจากการกำหนดทางเลือกนโยบายการพัฒนาและทางเลือกสาธารณะ ซึ่งเกิดจาก

การกระทำหรือละเว้นการกระทำของรัฐ ที่คำนึงถึงความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ รัฐจะต้องรับประกันว่าผู้ถูกละเมิดจากความเสียหายจะยังคงสามารถเลือกวิถีทางในการดำรงชีวิตได้ไม่ด้อยไปกว่าประชาชนที่ไม่ได้ถูกละเมิดจากความเสียหายนั้น โดยแท้จริงแล้วหน้าที่ประการแรกของรัฐได้แก่การป้องกันมิให้ความเสียหายเช่นนั้นเกิดขึ้นได้เลย แต่หากไม่สามารถจะทำเช่นนั้นได้รัฐก็มีความจำเป็นที่จะต้องชดเชยความเสียหายที่เกิดจากความเสียหายนั้นแก่ผู้เสียหาย แต่ในขณะที่เดียวกันประชาชนก็มีหน้าที่เช่นเดียวกันที่จะต้องทำทุกอย่างเท่าที่ตนเองจะสามารถกระทำได้เพื่อป้องกันความเสียหายหรือชดเชยความเสียหายนั้นด้วยตนเองเสียก่อนด้วย

เพื่อให้บรรลุถึงหน้าที่ที่จะต้องกระทำดังกล่าวข้างต้น รัฐจะแบ่งการดำเนินการออกเป็นหลายระดับ รัฐต้องวางมาตรการเพื่อปกป้องสังคมจากความเสียหายที่จะมาละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมือง ให้หลักประกันในโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งไม่ใช่เพียงแต่การศึกษาสำหรับทักษะทั่วไปแต่จะต้องรวมถึงการดำเนินชีวิตในวัฒนธรรมในวงกว้างด้วย รัฐต้องคุ้มครองศักดิ์ศรีของพลเมืองในทางเศรษฐกิจและบริบททางสังคม เพื่อให้บรรลุภารกิจดังกล่าวรัฐอาจจะต้องทำการกำกับดูแลตลาดในเศรษฐกิจทุนนิยมและสร้างหลักประกันในการดำเนินการของพื้นที่สาธารณะด้วย

ประชาชนก็มีหน้าที่ด้วยเช่นกันที่จะต้องทำให้องค์ประกอบของสิทธิขั้นพื้นฐานมีความสมบูรณ์ขึ้น ไม่ใช่แค่เพียงยอมรับแค่ความมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ แต่จะต้องมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิตของตนเองด้วย แต่ละบุคคลจะต้องพึงระลึกไว้อยู่เสมอว่าตนเองสามารถที่จะร้องขอความช่วยเหลือจากชุมชนได้เฉพาะในส่วนของตนเองไม่มีความสามารถที่จะหาเลี้ยงชีพได้อย่างพอเพียงเท่านั้น นอกจากนั้นประชาชนยังมีหน้าที่ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลนโยบายของรัฐผ่านการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยรวมตัวกันเป็นภาคประชาสังคม (Civil Society) ภาคประชาสังคมจะเสนอโอกาสให้แก่ประชาชนในการนำเสนอความต้องการหรือผลประโยชน์ของตนเองหรือของกลุ่มตนและเสนอโอกาสในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองให้กับประชาชนในแนวทางประชาธิปไตยแบบตัวแทน เป็นการสนับสนุนให้การช่วยเหลือตนเองทางสังคมมีความเข้มแข็งขึ้น และเปิดช่องทางให้ชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองในการแสวงหาความช่วยเหลือทางสังคมแก่บุคคลที่ต้องการได้ ภาคประชาสังคมยังมีส่วนส่งเสริมสังคมการเมืองของประชาชน ทำให้คุณภาพในการเมืองของสังคมโดยรวมดีขึ้นเป็นที่คาดหวังได้ว่าภาคประชาสังคมจะเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญต่อระบบการทำงานของสังคมในวงกว้าง

อย่างไรก็ตามภาคประชาสังคมต้องการพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ที่จะเปิดและให้โอกาสในการอภิปราย-ถกแถลงทางการเมืองของประชาชน เป็นรากฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

ของระบอบประชาธิปไตย เมื่อมีการถกเถียงก็จะมี การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชนที่ เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้ประชาชนสามารถพัฒนาความเข้าใจร่วมกันในเรื่องความ ยุติธรรมทางสังคมและสามารถนำไปเชื่อมโยงกับโครงการทางการเมืองต่างๆ ได้ พื้นที่สาธารณะ เป็นหนึ่งในเงื่อนไขสำคัญสำหรับกระบวนการบูรณาการทางการเมืองที่ดำเนินการผ่านระบอบ สังคมประชาธิปไตย การดำเนินการพื้นที่สาธารณะไม่เพียงแต่จะนำเสนอข้อมูลและเหตุผลให้กับ ปัจเจกบุคคลและสังคม ยิ่งไปกว่านั้นพื้นที่สาธารณะยังสามารถทำให้ประชาชนบรรลุข้อตกลงที่มี คุณค่าเกี่ยวกับรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชนได้ เช่น ในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษา เศรษฐกิจ และนโยบาย สังคม เป็นต้น

ดังนั้นสิทธิขั้นพื้นฐานทางการเมืองของประชาชนในการเข้าร่วมในพื้นที่สาธารณะไม่ ว่าจะเป็นการออกความเห็นในสื่อวิทยุ โทรทัศน์และอินเทอร์เน็ต การจัดเวทีเพื่อแสดงความคิดเห็น ทางการเมือง หรือการร่วมกันชุมนุมในพื้นที่สาธารณะเพื่อการแสดงออกทางการเมืองจึงต้องได้รับการ ค้ำจุนจากรัฐ อย่างไรก็ตามการใช้สิทธิเหล่านั้นจะต้องไม่ไปกระทบหรือละเมิดต่อสิทธิของ ประชาชนอื่นๆ ด้วย

โดยเฉพาะในปัจจุบันการสื่อสารการเมืองจากพรรคการเมืองไปสู่ประชาชนได้ถูก ครอบงำด้วยระบบสื่อสารมวลชนสมัยใหม่ (หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต) ซึ่งใน การนำเสนอเรื่องราวใดๆ ผ่านระบบสื่อสารมวลชนจะตกอยู่ภายใต้ตรรกะทางเศรษฐกิจ สื่อสารมวลชนทุกชนิดจะต้องคำนึงถึงยอดขาย ซึ่งก็คือจำนวนคนที่จะบริโภคสื่อของตนเอง หากมีผู้บริโภคสื่อของตนมากก็ย่อมหมายถึงผลกำไรของบริษัทที่จะตามมา ดังนั้นการผลิตสื่อก็ ต้องถือว่าเป็นการผลิต "สินค้า" อย่างหนึ่งที่ต้องมีการสร้างเรื่องราวของข่าวและนำเสนออย่างเร้าใจ ภาพเหตุการณ์ที่สนุกสนาน ตื่นเต้น หรือกินใจจะถูกเลือกเพื่อนำเสนอเป็นลำดับต้นๆ ซึ่งพรรค การเมืองนักการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ ในปัจจุบันก็ได้เรียนรู้วิธีการของสื่อที่ได้กล่าวมา ข้างต้นเป็นอย่างดี จึงได้พัฒนาการนำเสนอข่าวของตนเองผ่านสื่ออย่างเป็นระบบ รู้ว่าจะสร้างข่าว อย่างไรให้ได้รับความสนใจจากสื่อและทำอย่างไรจึงจะสามารถควบคุมพื้นที่บนสื่อให้นำเสนอข่าว เฉพาะที่เป็นผลดีแก่ฝ่ายของตนได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นข่าวสารการเมืองที่ถูกเสนอผ่านสื่อจึงได้ผ่านการ "ปรุงแต่ง" มาแล้วโดยพรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ อย่างดีก่อนนำเสนอ จึงอาจจะไม่มี ข้อมูลอย่างรอบด้านที่เพียงพอต่อการตัดสินใจทางการเมืองของประชาชนได้ และด้วยระบบกลไก ตลาดที่เป็นตัวกำหนดเนื้อหาของสื่อก็จะทำให้สื่อไม่สามารถเป็นพื้นที่สาธารณะของประชาชนได้ และสื่อก็จะละเลยการนำเสนอการอภิปราย-ถกเถียงทางการเมืองสาธารณะซึ่งเป็นผลประโยชน์ โดยรวมของสังคมได้ หากข่าวนั้นไม่มีลักษณะที่ขายได้

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าสื่อสารมวลชนได้กลายเป็นเวทีสำหรับสื่อสารทางการเมืองที่สำคัญและทรงพลังเป็นอย่างยิ่ง สำหรับสังคมประชาธิปไตยการมีสื่อเพื่อให้เกิดความเสมอภาคของโอกาสในการสื่อสารทางการเมืองของภาคประชาสังคมจึงเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง รัฐมีหน้าที่และความจำเป็นที่จะต้องสร้างระบบสื่อสารมวลชนที่อยู่ “ภายใต้ความคุ้มครองของรัฐ” หรืออยู่ “ภายใต้เงื้อมมือตามกฎหมายและรัฐเป็นผู้กำกับดูแลให้เป็นไปตามเงื้อมมือของกฎหมาย” ซึ่งจะไม่ตกอยู่ภายใต้แรงกดดันทางธุรกิจของกลไกตลาดที่จะสามารถเป็นพื้นที่สาธารณะในการให้ความรู้และการอภิปราย-ถกแถลงสาธารณะทางการเมืองของประชาชน และรัฐต้องวางนโยบายเพื่อใช้สื่อดังกล่าวเป็นเวทีสื่อสารทางการเมืองของภาคประชาสังคมอย่างเข้มข้นด้วย

บทที่ ๓

พื้นที่สาธารณะในประเทศไทย

พัฒนาการของพื้นที่สาธารณะในประเทศไทย

ในหัวข้อนี้จะได้นำเอาทฤษฎีพื้นที่สาธารณะ (Public sphere) ของฮาเบอร์มาซึ่งกล่าวไว้ว่า พื้นที่สาธารณะเกิดขึ้นมาพร้อมกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้เกิดชนชั้นกลางที่มีความต้องการข้อมูลข่าวสารซึ่งในตอนแรกก็เป็นเพียงข้อมูลทางการค้าเพื่อให้ได้เปรียบคู่แข่งทางการค้า จนกลายเป็นความต้องการข้อมูลข่าวสารทางการเมืองเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ชนชั้นกลางเหล่านี้ได้ร่วมตัวกันในร้านกาแฟหรือในสถานที่ต่างๆ เพื่อพูดคุยกันทางการเมืองและในเรื่องทางการเมืองที่อาจมีผลกระทบต่อการค้าของตน ได้กดดันรัฐให้คุ้มครองผลประโยชน์ของตน จนในที่สุดชนชั้นกลางก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างเต็มตัว ไปวิเคราะห์ถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ทั้งในแง่การเมืองการปกครอง สังคมและเศรษฐกิจในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ว่าพื้นที่สาธารณะและชนชั้นกลางในประเทศไทยนั้นได้เกิดขึ้นเมื่อใด มีพัฒนาการอย่างไรและมีผลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมากน้อยเพียงไร

พัฒนาการทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมของรัฐไทยจนถึงสมัยรัฐโคสิเนตร์ตอนต้น

หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยแล้วจะพบว่าในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันได้มีผู้คนกลุ่มต่างๆอาศัยอยู่มาโดยตลอดไม่ได้ขาดสายตั้งแต่ยุคหินเก่า แต่จะเป็น “คนไทย” หรือไม่ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันทางวิชาการประวัติศาสตร์ จากการขุดค้นหลักฐานทางโบราณคดีและข้อมูลจากบันทึกการเดินทาง โดยเฉพาะนักเดินทางชาวจีน พบว่าก่อนหน้าสมัยสุโขทัย มีชุมชนโบราณที่ได้มีการรวมตัวเป็นหน่วยทางการเมืองที่มีหัวหน้าและผู้ปกครอง (Chiefdoms) แล้ว (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๔๔ : ๓๕ – ๔๑) เมืองเหล่านี้ตั้งกระจายอยู่โดยทั่วไปทั้งในบริเวณลุ่มน้ำในแผ่นดินและที่ใกล้ทะเล พ่อค้าชาวอินเดียเป็นพ่อค้ากลุ่มแรกที่เดินทางเข้ามาในบริเวณนี้ ในราว ๒,๕๐๐ ปี (หรือราว พ.ศ. ๑) มาแล้ว แล้วเรียกดินแดนบริเวณนี้ว่า “สุวรรณภูมิ” และต่อมาเมื่อชาวจีนสมัยราชวงศ์ฮั่นราว พ.ศ. ๔๐๐ – ๕๐๐ ขยายการค้าเข้ามาในสุวรรณภูมิทั้งทาง

บกและทางทะเล (สุจิตต์ วงศ์เทศ, ๒๕๔๕ : ๘๓) การเป็นพ่อค้าคนกลางระหว่างจีนทางทิศ ตะวันออกและชมพูทวีป (อินเดีย) ทางทิศตะวันตกของสุวรรณภูมิ สร้างความมั่งคั่งให้กับชนชั้น ปกครองมาก นอกจากพ่อค้าแล้วยังมีชาวอินเดียเข้าวาระณะ กษัตริย์ พราหมณ์และนักบวช ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ทางศิลปวิทยาการ การเมืองการปกครองและศาสนาเดินทางเข้ามาด้วย โดยกลุ่มคนชั้น ปกครองท้องถิ่นได้รับเอาผู้รู้เหล่านี้เข้าเป็นที่ปรึกษาทางการเมืองการปกครอง รับเอาศาสนาพุทธมา ผสมผสานกับคติความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นที่นับถือ “ผี” (สุจิตต์ วงศ์เทศ, ๒๕๔๕ : ๕๖) แล้วพุทธ ศาสนาก็พัฒนาไปเป็นศาสนาของราษฎร รับเอาคติทางพราหมณ์ไปใช้ในการสร้างสถานะและความชอบธรรมทางการเมือง

เราสามารถทราบถึงสภาพทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง “รัฐไทย” ได้ อย่างเป็นระบบย้อนหลังไปประมาณ ๕๐๐ ปี จากหลักฐานทางโบราณคดีและศิลาจารึกหลักต่างๆ ของสมัยสุโขทัย เมื่อผู้คนในกลุ่มแม่น้ำปิง-ยม-น่าน ได้ก่อตัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ขยายขึ้นเป็นเมือง และต่อมาได้พัฒนาเป็นรัฐสุโขทัยริมแม่น้ำยม มีหลักฐานที่ชัดเจนถึงผู้นำของนครรัฐสุโขทัยเป็น ครั้งแรกตามจารึกวัดศรีชุมว่า พ่อขุนศรีนาวนำถม “เป็นขุนเป็นพ่อ” ในนครสุโขทัยและนครศรีสัชนาลัยแห่งลุ่มน้ำยม ดังนั้นสภาพการปกครองของสุโขทัยจึงมีรูปแบบผสมผสานระหว่าง “ปีดราชา” เพราะเป็นผู้นำเดี่ยวแบบพ่อปกครองลูก และมีธรรมทางพุทธศาสนาเป็นอุดมคติจึงมีลักษณะเป็น “ธรรมราชา” ด้วย นักวิชาการประวัติศาสตร์สมัยใหม่หลายท่านเห็นว่ากรุงสุโขทัยเป็นนครรัฐแห่งแรกที่มีคนไทยเป็นผู้ปกครองแต่ยังมีใช้ราชอาณาจักรสยามแห่งแรกเพราะกรุงสุโขทัยนั้นมีที่ตั้งที่ ห่างไกลจากทะเลและมีรูปแบบการเมืองการปกครองในลักษณะที่เป็นการเกาะเกี่ยวกันอย่างหลวมๆ ระหว่างเมืองหรือรัฐที่มีระบบไพร่และทาสเกิดขึ้นแล้ว นอกจากนี้ จิตร ภูมิศักดิ์ ยังเห็นว่าระบบศักดินาได้เกิดขึ้นแล้วในสุโขทัยและพัฒนามากขึ้นในสมัยอยุธยา

สภาพการเศรษฐกิจของสุโขทัยมีลักษณะเปิดให้ประชาชนสามารถค้าขายกันได้อย่าง เสรีไม่มีการหวงกันจากทางราชการ มีการเดินทางค้าขายไปมาได้อย่างเสรีและไม่มีการเก็บภาษี โดย ติความจากศิลาจารึกหลักที่ ๑ ที่ระบุว่า “เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหงนี้ดี ในน้ำมีปลาในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่ เอาจกอบ ในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ไครจักไคร่ค้าช้างค้า ไครจักไคร่ค้าม้าค้า ไครจัก ไคร่ค้าเงินค้าทองคำ” อย่างไรก็ตามการค้าขายก็ยังมีลักษณะแลกเปลี่ยนสินค้ามากกว่าใช้เงินตราใน การค้าขาย และพ่อค้าที่ร่ำรวยก็ไม่ได้มีฐานะในชนชั้นปกครอง ยกเว้นเสียแต่พ่อค้าเหล่านั้นได้เข้าร่วม สนับสนุนชนชั้นปกครองและผ่านการเกี้ยวพาราสีโดยการยกลูกสาวให้แต่งงานกับชนชั้นปกครอง

ในขณะที่รัฐสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเหนือในกลุ่มน้ำยม นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่ เช่น ศรีศกดิ์ วัลลิโกดม และ สุจิตต์ วงศ์เทศ เห็นว่ายังคงมีนครรัฐของคนไทยในสุวรรณภูมิที่อยู่ในที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ได้แก่รัฐสุพรรณภูมิทางทิศตะวันตก กับรัฐละโว้-อโยธยาศรีรามเทพ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับขอมทางทิศตะวันออก มีความเจริญรุ่งเรืองมีสภาพเป็นนครรัฐอิสระและไม่ได้อยู่ภายใต้การปกครองของสุโขทัย โดยปรากฏหลักฐานจากจดหมายเหตุของจีนซึ่งเรียกสุพรรณภูมิว่า “เสียน” หรือ “เสียม” และเรียกละโว้ว่า “หลอสก” หรือ “หลอหุ” และต่อมาได้มีการตั้งเมืองอโยธยาศรีรามเทพ ขึ้นในบริเวณที่ไม่ไกลจากที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยาในปัจจุบันโดยมีผู้นำจากรัฐละโว้เป็นผู้ปกครอง ซึ่งรัฐสุพรรณภูมิและรัฐละโว้-อโยธยาศรีรามเทพ ได้รวมตัวกันอย่างหลวมๆ โดยการเป็น “เครือญาติ” จากการแต่งงานของคนชั้นปกครอง เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้น พระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) แห่งราชวงศ์อู่ทอง จึงได้ย้ายเมืองอโยธยาศรีรามเทพมาอยู่ที่ตั้งใหม่และเรียกเมืองใหม่นี้ว่า “กรุงเทพมหานครบวรทราวดีศรีอยุธยา” เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๑๘๕๓ ซึ่งเมื่อมีการตั้งกรุงศรีอยุธยาแล้วเอกสารจดหมายเหตุของจีนจึงเรียกกรุงศรีอยุธยาว่า “เสียมหลอหุ” หรือ “เสียมหลอสก” จนกระทั่งหลังปี พ.ศ. ๑๕๐๐ รัฐสุพรรณภูมิ ได้รวมกำลังกับรัฐสุโขทัย ได้ทำการยึดอำนาจจากพระเจ้าแผ่นดินราชวงศ์อู่ทอง แล้วสถาปนาเชื้อสายเจ้านายจากรัฐสุพรรณภูมิขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินราชวงศ์สุพรรณบุรีที่กรุงศรีอยุธยา หลังจากนั้นกรุงศรีอยุธยาแผ่ขยายอิทธิพลไปมีอำนาจเหนือ รัฐสุโขทัย รัฐนครศรีธรรมราช รัฐละโว้และรัฐสุพรรณภูมิ ซึ่งรัฐต่างๆเหล่านี้ต่อมาถูกลดบทบาทลงเป็นเมืองลูกหลวงและกลายเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งทำให้กรุงศรีอยุธยามีความแข็งแกร่งทางทหารและเศรษฐกิจสามารถรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครองมาไว้ที่กษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ดังนั้นนักประวัติศาสตร์ไทยรุ่นใหม่จึงเห็นว่ากรุงศรีอยุธยาเป็น “ราชอาณาจักรสยาม” แห่งแรก ไม่ใช่กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยาถูกทำลายโดยกองทัพพม่าในสมัยพระเจ้าเอกทัศ แห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวง เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีอยู่เป็นเวลานานถึง ๔๑๗ ปี

สภาพทางการเมืองที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ การที่อยุธยาปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งได้รับเอาคติความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์ผ่านทางขอมในการยกฐานะกษัตริย์ขึ้นเป็นสมมุติเทพมีฐานะเหนือกว่าคนธรรมดา สามารถรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครองมาไว้ที่กษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ ถือเป็น “รัฐรวมศูนย์” หรือ “ราชอาณาจักรสยาม” แห่งแรกของไทย จัดวางระเบียบการปกครอง โดยมีสมุหพระกลาโหม สมุหนายก และ จตุสดมภ์ (เวียง วัง คลัง นา) และใช้ระบบศักดินา เพื่อกำหนดสิทธิ หน้าที่ และจัดระดับชั้นของผู้คน

ในสังคม (เจ้านาย ขุนนาง ไพร่และทาส) ในตอนปลายสมัยอยุธยา ก่อนเสียกรุงครั้งที่สอง มีการแย่งชิงอำนาจกันระหว่างกษัตริย์และขุนนางหลายครั้งทำให้ระบบการปกครองอ่อนแอ กษัตริย์ไม่มีอำนาจแบบสิทธิขาดในทางปฏิบัติ กษัตริย์ต้องประสานประโยชน์กับขุนนางในการปกครองแต่ในขณะเดียวกันก็ต้องระวังป้องกันขุนนางจากการแย่งชิงอำนาจด้วย

ในทางสังคมจากการใช้ระบบศักดินา คนในสังคมได้ถูกจัดระดับเป็นหลายชั้น แต่หากจะจำแนกอย่างง่าย ๆ ก็จะได้เป็นสองชั้น ได้แก่ ชนชั้นปกครอง ได้แก่ กษัตริย์ เจ้า และขุนนาง หรือรวมเรียกว่า “มูลนาย” และ ชนชั้นถูกปกครอง ได้แก่ ไพร่ (หมายถึงพลเมืองทั่วไปที่เป็นไทแก่ตัว) ในส่วนทาสไม่ใช่พลเมืองเพราะถือว่าทาสเป็นสมบัติของนายทาส ไพร่จะต้องสังกัดมูลนายและถูกควบคุมโดยการสัทเลกและการทำสารบัญญัติ (บัญญัติหางว่าว) ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน ๖ เดือนต่อปี (เข้าเดือนออกเดือน) เรียกว่ารับ “ราชการ” (ไพร่จะต้องรับผิดชอบค่ากินอยู่ของตนเอง) ไพร่สามารถขยับฐานะทางสังคมได้แต่ก็มีจำนวนน้อย ไพร่เป็นที่มาของอำนาจทางการเมือง ความมั่งคั่ง ฐานะทางสังคม และความมีหน้ามีตาของมูลนาย มีพลเมืองมากขึ้นจากการอพยพเข้ามาของผู้คนจากหัวเมืองและผู้คนต่างเชื้อชาติ (มอญ ลาว เขมร และจีน) ทั้งที่สมัครใจเพื่อการค้าหรือหลบหนีภัย และจากการกวาดต้อน-เทครัวผู้คนมาไว้เป็นแรงงานเมื่อชนะสงคราม

อยุธยา มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจากการค้าระหว่างประเทศ แต่ไพร่ส่วนใหญ่ ประกอบการเกษตรแบบเพื่อยังชีพ ใช้ระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นในการครองชีพ ในเมืองมีตลาดแต่พ่อค้าส่วนใหญ่เป็นคนจีน รายได้หลักมาจากการเก็บภาษี (อากร จังกอบ ฤชา) เงินส่วย พัทยา (สมบัติที่ริบเป็นของหลวง) และบรรณาการ เริ่มติดต่อกำขายกับชาติตะวันตก (โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส) แต่การค้าต่างประเทศทั้งซื้อและขายถูกผูกขาดโดยกษัตริย์และขุนนาง ผ่านพระคลังสินค้า กษัตริย์และขุนนางแต่งตั้งสำเภาไปค้าขายต่างประเทศโดยใช้คนจีนเป็นผู้เดินเรือสำเภาและทำการค้าขายแทนโดยค้ากับ จีน (เป็นเป้าหมายหลัก) อินเดีย ญี่ปุ่น เวียดนามและรัฐในมลายู ดังนั้น ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจทั้งหมดจึงตกอยู่ในมือชนชั้นปกครอง การค้าระหว่างประเทศ สะดุดลงในปลายสมัยอยุธยาหลังสมัยพระเพทราชา

ด้วยสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองของทั้งสุโขทัยและอยุธยาที่บรรยายมาข้างต้น โดยเฉพาะระบบศักดินาและระบบไพร่ ไม่เปิดโอกาสให้เกิดพื้นที่สาธารณะและการเจริญเติบโตของการเมืองภาคประชาชน ไพร่ส่วนใหญ่อยู่กับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพื่อยังชีพของตนเองและครอบครัวและการเข้ารับ “ราชการ” ให้กับมูลนาย โดยทั้งนี้มูลนายได้มอบความคุ้มครองในระบบอุปถัมภ์ ให้เป็นการตอบแทน ซึ่งมีความยึดหยุ่นในเชิงวัฒนธรรมสูง

การเมืองเป็นเรื่องของกษัตริย์ เจ้าและขุนนางที่เป็นชนชั้นนำของประเทศเท่านั้น ไพร่ที่เป็นพลเมืองของประเทศจึงเป็นเพียงผู้ถูกปกครองและแทบจะไม่มีส่วนร่วมใดๆ ในทางการเมือง อย่างไรก็ตาม การขึ้นเป็นกษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองก็ยังมีความจำเป็นในการที่จะต้องได้รับความชอบธรรมในการครองอำนาจจากผู้ถูกปกครองอยู่นั่นเอง ซึ่งสิ่งที่กษัตริย์ทั้งในสมัยสุโขทัยและอยุธยาใช้ได้แก่การใช้ศาสนาพุทธในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเอง ดังนั้นโดยการสื่อสารผ่านพระและวัดที่เป็นแหล่งการศึกษาสำคัญให้กับประชาชนในวิชาการทางโลกและอบรมบ่มเพาะประชาชนในทางศีลธรรม จึงเป็นช่องทางการสื่อสารทางการเมืองที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งของกษัตริย์ไปสู่ประชาชน

สิ่งที่พระได้สื่อให้กับประชาชนมาจาก ศีลธรรม นิทานหรือชาดกและจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ ของศาสนาพุทธ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างสูงต่อคนในสังคม นิทานหรือชาดก ได้สอนศีลธรรมให้กับประชาชน โดยการเล่าที่เป็นนิทาน สนุกและง่ายต่อการเข้าใจของประชาชน ส่วนความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ ที่ได้สื่อสารถึงความเป็น “ธรรมราชา” และ “จักรพรรดิราช” ที่ทำหน้าที่ดูแลให้คนทั้งหลายประพฤติตนตามหลักธรรมของศาสนา หากผู้ใดประพฤติผิดหลักธรรมจะถูกลงโทษ ธรรมราชาหรือจักรพรรดิราชาจะทรงดูแลให้ความยุติธรรม กล่าวคือให้เป็นไปตามหลักธรรมนั่นเอง ความคิดเรื่องกรรมมีความสำคัญในการอธิบายความแตกต่างของสถานภาพทางสังคมในชาตินี้ กล่าวคือ หากเราทำความดีในอดีตชาติ เราจะมีโอกาสเป็นเจ้าของคนและย่อมมีสิทธิปกครองอย่างชอบธรรม สำหรับผู้ที่เกิดมาต่ำกว่าชนชั้นปกครองย่อมมีหน้าที่เชื่อฟังกษัตริย์และถวายทานแด่พระ แนวความคิดในทางพุทธศาสนานี้ช่วยในการจัดระเบียบและควบคุมสังคมภายในกลุ่มชนชั้นปกครองและผู้ถูกปกครองในราชอาณาจักรได้

นอกจากนั้นกษัตริย์บางองค์ยังสื่อแนวคิดทางการเมือง ด้วยการนิพนธ์วรรณกรรมทางศาสนาเพื่อสื่อให้ประชาชนเห็นถึงความสามารถและความเป็นธรรมราชา อันเป็นอุดมคติทางการเมืองแบบหนึ่ง เช่น การแต่งไตรภูมิกถา ของพระมหารัชมหาราชาที่ ๑ (ลิไทย) ในสมัยสุโขทัย และ มหาชาติคำหลวง ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในสมัยอยุธยา

หากเรามองว่าแนวคิดดังกล่าวข้างต้นเป็นสารหรือข่าวสารที่รัฐอันได้แก่กษัตริย์ต้องการสื่อสารไปยังเป้าหมายคือประชาชนนั้น ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะช่องทางในการสื่อสาร เนื่องจากในทุกชุมชนจะมีวัดอย่างน้อย ๑ วัด เพื่อใช้เป็นที่รวมของผู้คนในการทำกิจกรรมทางศาสนาแหล่งพบปะสังสรรค์และร่วมกิจกรรมต่างๆของคนในสังคม ทำให้พระสงฆ์สามารถสื่อสารไปยังผู้คนในสังคมได้เป็นวงกว้าง และเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ และหนังสือเป็นของหายาก เป็นของศักดิ์สิทธิ์และต้องห้ามสำหรับประชาชน ชนชั้น

ปกครองและวัดเท่านั้นจึงมีสิทธิในการครอบครองหนังสือ ดังนั้นในการสื่อสารแนวคิดในทางการเมืองที่แฝงอยู่ในชาดกและไตรภูมิพระร่วงไปสู่ประชาชนย่อมจำเป็นต้องอาศัยพระสงฆ์เป็นสื่อกลาง เนื่องจากพระสงฆ์ได้รับความเคารพและการยอมรับจากคนในสังคมว่าเป็นผู้มีความรู้และมีศีลธรรม สิ่งที่พระสงฆ์ได้สั่งสอนได้รับการยอมรับจากประชาชนว่าเป็นเรื่องที่ถูกต้อง ซึ่งการถ่ายทอดส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดด้วยวาจา ผ่านการเทศนาสั่งสอนประชาชนในโอกาสต่างๆ เพื่อให้สังคมมีความสงบเรียบร้อยและมีแนวคิดในการยอมรับในอำนาจปกครองของกษัตริย์ ดังนั้นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของกษัตริย์ ก็คือการทำนุบำรุงศาสนาพุทธให้มีความเจริญรุ่งเรือง เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น ดังนั้นวัดและวังจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น

แน่นอนว่าพื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลางตามแนวคิดของ ฮาเบอร์มาส ยังคงไม่เกิดขึ้นในระยะนี้เนื่องจากยังคงไม่มีชนชั้นกลางเกิดขึ้นในสังคมไทย อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าพิจารณาว่าแล้วอย่างนั้นมีเวทีหรือพื้นที่ในรูปแบบอื่นหรือไม่ในสังคมไทยขณะนั้นที่ประชาชนจะสามารถร่วมกันปรึกษาหารือเรื่องราวต่างๆของตนเองและชุมชนของตน จากสภาพการปกครองสมัยสุโขทัยและโดยเฉพาะอยุธยาที่สามารถรวมศูนย์อำนาจการปกครองมาสู่ส่วนกลางได้ แต่ด้วยสภาพความเป็นจริงความยากลำบากในด้านคมนาคม ทำให้มีลักษณะที่ว่าเมืองใดหรือประเทศราชใดอยู่ห่างไกลไปจากราชนานีมากเท่าใดอำนาจในการปกครองของส่วนกลางก็จะค่อยๆลดน้อยถอยลงไปด้วย นอกจากนี้ราชธานีส่วนกลางมีหน้าที่ในการปกครองเพียงแค่นี้ (ช่วย บรรณาการและอื่นๆ) และระดมผู้คนเมื่อเกิดสงครามจากเมืองและประเทศราชเท่านั้น แต่ก็ไม่ได้มีหน้าที่ในการต้องดูแลในเรื่องความเป็นอยู่หรือการจัดสรรทรัพยากรใดๆในท้องถิ่น ทำให้อำนาจในการปกครองและการจัดสรรทรัพยากรในท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์อำนาจในการปกครองยังคงเป็นของผู้ปกครองในท้องถิ่นอยู่ และด้วยการที่ผู้ปกครองในท้องถิ่นที่เองก็ไม่ได้มีกำลังคนมากนัก ดังนั้นการดำเนินการต่างๆที่เกี่ยวกับงานสาธารณะของชุมชนให้สำเร็จ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ทำให้มีความจำเป็นอยู่เองที่ผู้ปกครองท้องถิ่นเองก็ต้องทำการปรึกษาหารือและได้รับการสนับสนุนจากประชาชนของตนเองเสียก่อนที่จะดำเนินการใดๆ ซึ่งการปรึกษาหารือมักจะกระทำกันในวัดเมื่อประชาชนมารวมตัวกันเพื่อร่วมกิจกรรมต่างๆ การดำเนินการในลักษณะนี้พบได้มากในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในชนบทของไทย ผู้เขียนเห็นว่าพื้นที่เช่นนี้อาจเรียกได้ว่าพื้นที่สาธารณะระดับชาวบ้านได้

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าด้วยระบบการปกครองแบบศักดินาสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา ประชาชนของรัฐไทยไม่มีสิทธิหรือมีส่วนร่วมใดๆในการปกครองซึ่งมีการแบ่งชนชั้นกัน

อย่างชัดเจน ประชาชนหรือ “ไพร่” ไม่ได้มีส่วนร่วมทั้งในการปกครอง ทั้งไม่ได้รับการศึกษาอีกด้วย นอกจากนี้ระบบการสั่งสอนในศาสนาพุทธก็ทำให้ประชาชนยอมรับในการปกครองโดยปราศจากข้อโต้แย้ง ในระบบเศรษฐกิจของประเทศประชาชนก็มีส่วนร่วมอยู่น้อยมาก ในการค้าสำเภาที่เป็นการค้าระหว่างประเทศที่สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ “ไพร่” ซึ่งก็คือประชาชนทั่วไปก็ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม จึงไม่ได้รับประโยชน์จากความมั่งคั่งของประเทศแต่อย่างใด “ไพร่” ซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่จึงมีอาชีพเป็นเกษตรกรและผลิตเพื่อยังชีพและแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่จำเป็นอื่นมากกว่าปลูกเพื่อขาย ทำให้กล่าวได้ว่าไม่มีชนชั้นกลางเกิดขึ้นในประเทศเลย คนจีนที่เป็นพ่อค้าร่วมกับชนชั้นปกครองก็ยังไม่อาจถือได้ว่าเป็นพลเมืองของประเทศ เพราะคนจีนมีฐานะพิเศษไม่ถูกจัดอยู่ในระบบ “ไพร่” ของประเทศ และคนจีนส่วนใหญ่จะอิงอยู่กับชนชั้นปกครองมากกว่า ดังนั้นด้วยสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในสมัยนั้นจึงไม่เอื้อให้เกิดชนชั้นพ่อค้าที่จะกลายเป็นชนชั้นกลางขึ้น นอกจากนี้ก็ไม่เอื้อให้เกิดพื้นที่สาธารณะเพื่อสื่อสารกัน ในทางความคิดทางการเมืองขึ้น การเมืองภาคประชาชนและการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนจนถึงช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงไม่มีและอยู่ในลักษณะหยุดนิ่งไม่มีพัฒนาการใดๆเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ลักษณะทางความคิดในลักษณะแบบศักดินานี้ยังคงอยู่ในวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การเกิดขึ้นของพื้นที่สาธารณะทางด้านความคิดและการสื่อสารทางการเมือง และการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครองในสมัยธนบุรีและเมื่อเริ่มต้นสมัยรัตนโกสินทร์นั้นมีลักษณะเหมือนสิ่งที่ทำมาแล้วในสมัยอยุธยา ลักษณะการปกครองยังคงเป็นแบบเดียวกับสมัยอยุธยา ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปกครองซึ่งเป็นชนชั้นนำเป็นกลุ่มคนที่เดิมเคยอยู่ในระบบศักดินาของอยุธยามาก่อน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้วิเคราะห์ไว้ว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ไม่ได้เกิดจากทุนนิยมของเอกชน แต่เกิดจากการรัฐบาลมีความสนใจและมีรายได้สำคัญมาจากการค้าต่างประเทศ และเมื่อบวกกับการไหลเข้ามาของคนจีน ทำให้เศรษฐกิจได้เปลี่ยนจากเศรษฐกิจเพื่อยังชีพไปเป็นเศรษฐกิจแบบเงินตราและเศรษฐกิจเพื่อการตลาด และการเติบโตทางเศรษฐกิจนี้ทำให้เกิด “กระฎุมพี” หรือ “ชนชั้นกลาง” ขึ้นในประเทศไทยโดยอาศัยอำนาจศักดินาค้ำจุน และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพวกศักดินา ดังนั้นกระฎุมพีจึงหมายถึงชนชั้นนำในระบบศักดินาผสมกับชาวจีนและเชื้อสายจำนวนมาก คนเหล่านี้กุมอำนาจทางการเมืองของระบบศักดินาไว้อย่างเหนียวแน่น (นิธิ

เดียวศรีวงศ์, ๒๕๔๓: ๑๘๖ – ๑๘๗) ชนชั้นกลางได้ประโยชน์อย่างมากจากอิทธิพลที่ได้รับจากระบบศักดินาจึงไม่มีความต้องการที่จะให้ระบบศักดินาสลายตัวไป ดังนั้นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกรรมพีเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจึงไม่เกิดขึ้นในระบะนั้น

การเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญต่อการเกิดขึ้นของพื้นที่สาธารณะทางด้านความคิดและการสื่อสารทางการเมือง ตลอดจนการเกิดขึ้นของ “ชนชั้นกลาง” ในประเทศไทยนั้นเกี่ยวโยงอยู่กับปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมสามเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน ปรากฏการณ์แรก ได้แก่ การที่เทคโนโลยีการพิมพ์ถูกนำเข้ามาโดยพระในศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกและคณะมิชชันนารีที่คนไทยเรียกกันทั่วไปว่า “หมอสอนศาสนา” ในศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์จากประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งทำให้เกิดการพิมพ์เอกสารและหนังสือจำนวนมากขึ้นจำหน่ายและแจกไปยังประชาชน การที่หนังสือสามารถผลิตซ้ำได้เป็นจำนวนมากอย่างรวดเร็ว ถูกต้องแม่นยำ มีราคาถูกและมีความหลากหลายทำให้สามารถกระจายความรู้ต่างๆ ไปสู่ประชาชนได้มากขึ้น โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของหนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่เป็นพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจที่สำคัญยิ่งต่อพัฒนาการทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในประเทศไทย ปรากฏการณ์ที่สอง ได้แก่ การลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่มีส่วนหลายกำแพงในการผูกขาดทางการค้าของชนชั้นปกครอง ปฏิรูประบบภาษีนำเข้าของประเทศไทย และมีส่วนสำคัญยิ่งในการส่งเสริมระบบการผลิตเพื่อขายแทนการผลิตเพื่อยังชีพแบบเดิม เนื่องจากความต้องการสินค้าเพื่อการส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างมากและรวดเร็ว ทำให้เกษตรกรขยายพื้นที่การผลิตเพื่อให้ได้ผลิตผลที่มากขึ้นเพื่อขายและแสวงหากำไร โดยทั่วไป เกษตรกรสามารถมีรายได้ส่วนเกินจากระบบเศรษฐกิจ เกิดพ่อค้าขึ้นจำนวนมากเพื่อเป็นคนกลางในการซื้อขายสินค้า ชนชั้นกลางก็ค่อยๆ ถูกพัฒนาขึ้นในประเทศไทยจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ปรากฏการณ์ที่สาม ได้แก่ การปฏิรูประบบราชการและการทหาร การที่รัชกาลที่ ๕ เปลี่ยนระบบบริหารราชการจากระบบศักดินาเป็นระบบกระทรวงทบวงกรม และพระองค์สามารถรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางได้อย่างสมบูรณ์ จึงมีความต้องการข้าราชการจำนวนมากเข้ามาช่วยในการบริหารราชการ และการจัดกำลังทหารแบบประเทศตะวันตก ทำให้มีข้าราชการพลเรือนและข้าราชการทหารรุ่นใหม่ที่มีความรู้และมาจากพื้นฐานครอบครัวที่หลากหลายเข้าสู่ระบบราชการ ข้าราชการรุ่นใหม่เหล่านี้ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากประเทศตะวันตกผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และจากการไปศึกษาต่อยังต่างประเทศทำให้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชไปเป็นระบบประชาธิปไตยในประเทศตะวันตก และ

ข้าราชการรุ่นใหม่บางกลุ่มก็ได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมและพูดคุยหารือกันในทางการเมืองจนกลายเป็นความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองในที่สุด

ปรากฏการณ์การทางเทคโนโลยี ทางเศรษฐกิจและการปกครองที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องกันทำให้เกิดพื้นที่สาธารณะและชนชั้นกลางที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะเหล่านั้นในการศึกษาและแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง

การเกิดขึ้นของสื่อสิ่งพิมพ์

การตั้งโรงพิมพ์ในประเทศไทยมีร่องรอยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาในแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์ฯ โดยบาทหลวงคาทอลิกแต่ไม่สามารถหาหลักฐานมายืนยันได้อย่างแน่ชัด แต่มีหลักฐานที่สำคัญบ่งชี้ว่าคนไทยคนแรกได้รับรู้และเห็นถึงวิธีการพิมพ์ ได้แก่ พระยาโกษาปานราชทูตของไทยคราวไปเจริญพระราชไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ประเทศฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๒๒๘ โดยมีบันทึกว่าทางฝรั่งเศสได้พาราชทูตไปชมโรงพิมพ์หลวงและวิธีการพิมพ์

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๑ สังฆราชการ์โนลต์ (Garnault) ซึ่งได้ย้ายมาประจำ ณ วัดซางตาครู้ส บางกอก ในปี พ.ศ. ๒๓๓๗ ได้ทำการตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่วัดแห่งนี้ โดยใช้ตัวพิมพ์และเครื่องพิมพ์ที่น่าจะสั่งมาจากปีนัง แต่ตัวอักษรพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษผันวรรณยุกต์และเสียงเป็นภาษาไทย โดยหนังสือที่ยังคงมีหลักฐานจากโรงพิมพ์ดังกล่าวชื่อว่า “KHAM SON CHRISTANG Phac ton” (คำสอน คริสตัง ภาคต้น) ซึ่งพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๗๘๖

การเคลื่อนไหวที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการจัดพิมพ์สิ่งพิมพ์ภาษาไทย ได้แก่การจัดทำตัวพิมพ์ภาษาไทยนั้น กลับไม่ได้เริ่มต้นในประเทศไทยแต่เริ่มต้นโดยมิชชันนารีอเมริกันสองสามีภรรยา หมออดัมสัน (Adomiram Judson) และ แอนน์ จัดสัน (Ann Hazeltine Judson) ที่เดินทางมาเผยแพร่ศาสนาในเมืองย่างกุ้ง ประเทศพม่า ในปี พ.ศ. ๒๓๕๖ โดยนางจัดสันเรียนรู้ภาษาไทยจากคนไทยในประเทศพม่า ในปี พ.ศ. ๒๓๕๕ ช่างพิมพ์ที่ชื่อ จอร์จ ฮัท ได้หล่อ “ตัวพิมพ์ไทย” ตามแบบของนางจัดสันขึ้นในประเทศพม่า ซึ่งต่อมา ฮัท ได้นำติดตัวไปที่เมืองเซรัมโบร์ ประเทศอินเดีย และมีการพิมพ์หนังสือตำราไวยากรณ์ไทยที่แต่งโดย ร้อยเอกเจมส์ โลว์ ชาวอังกฤษ ที่ประจำอยู่ที่เกาะปีนัง โดยส่งต้นฉบับไปพิมพ์ที่อินเดียโดยใช้ตัวพิมพ์ภาษาไทยชุดนี้

ในปี พ.ศ. ๒๓๗๘ บุคคลที่มีบทบาทที่สุดในการวางรากฐานการพิมพ์ของไทย ได้แก่ หมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) นายแพทย์ มิชชันนารีชาวอเมริกัน คณะ A.B.C.F.M. (American Board of Commissions for Foreign Missions) ได้เดินทางมาถึงประเทศสิงคโปร์ และได้ซื้อแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทยต่อจากคณะ London Missionary Society และนำติดตัวมา

ประเทศไทยเพื่อพิมพ์เผยแพร่ศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป

เมื่อหมอบรัดเลย์เดินทางมาถึงสยามในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้ทำการตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่ตรอกกัปตันบุชและใช้โรงพิมพ์แห่งนี้พิมพ์เผยแพร่ศาสนามาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๘ ต่อมาจึงได้ย้ายไปเช่าที่ดินของเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ที่หน้าวัดประยุรวงศาวาส ในปี พ.ศ. ๒๓๘๒ รัชกาลที่ ๓ ได้ว่าจ้างให้โรงพิมพ์นี้จัดพิมพ์ประกาศ “ห้ามสูบบุหรี่” จำนวน ๕,๐๐๐ ฉบับ ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์แรกที่เป็นเอกสารทางราชการของประเทศไทย และในปี พ.ศ. ๒๓๘๔ สามารถหล่อ “ตัวพิมพ์ไทย” ขึ้นใช้เองสำเร็จเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้ถวายตัวพิมพ์ไทยชุดหนึ่งแก่พระวชิรญาณภิกขุ (ภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎ) ที่ วัดบวรนิเวศน์ด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๓๘๐ หมอบรัดเลย์ ได้ลาออกจากคณะ A.B.C.F.M. และเข้าสังกัดคณะใหม่ A.M.A (American Missionary Association) หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๓๘๔ รัชกาลที่ ๔ ได้พระราชทานที่ดินให้เจ้า ณ บริเวณหลังป้อมวิชัยประสิทธิ์ และตั้งโรงพิมพ์ “ปากคลองบางหลวง” ขึ้น ซึ่งโรงพิมพ์นี้ได้ขยายออกไปพิมพ์งานที่นอกเหนือจากการเผยแพร่ศาสนามากขึ้นเพื่อ “ขาย” เนื่องจากไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากคณะ หนังสือเล่มสำคัญที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ ได้แก่ คำภีร์ครุฑรักษา (๒๓๘๕) บางกอกกรีคอร์คอร์ (๒๓๘๗, ๒๔๐๗) บางกอกคาเลนเดอร์ (๒๔๐๒ – ๐๖) นีราสลอนคอน (๒๔๐๔) พระราชพงศาวดารกรุงเก่า (๒๔๐๖) เป็นต้น

นอกเหนือจากโรงพิมพ์ของหมอบรัดเลย์แล้ว ยังคงมีโรงพิมพ์ที่มีความสำคัญในระยะเริ่มต้นนี้อีกหลายแห่งได้แก่

โรงพิมพ์คริสตัง (คาทอลิก) ที่เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ที่วัดช่างดาครูต ด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษและพัฒนาขึ้นอย่างมากเมื่อ พระสังฆราชกูร์เวอร์ซี ได้ตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่วัดอัสสัมชัญ ในปี พ.ศ. ๒๓๘๐ ซึ่งสามารถพิมพ์หนังสือเป็นอักษรไทย ญวน และอังกฤษได้

โรงพิมพ์วัดบวรฯ ที่ดำเนินการโดย รัชกาลที่ ๔ ขณะที่ยังเป็นพระภิกษุ แต่ไม่ทราบระยะเวลาที่เริ่มพิมพ์ แต่ในปี พ.ศ. ๒๓๘๔ หมอบรัดเลย์ได้ถวาย “ตัวพิมพ์ไทย” ให้ แต่เนื่องจากไม่มีหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์นี้เหลืออยู่จึงไม่ทราบว่าใช้เทคนิคการพิมพ์อย่างไร ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าโรงพิมพ์นี้จะได้รับความช่วยเหลือทางด้านการพิมพ์จากมิชชันนารีอเมริกัน เนื่องจากรัชกาลที่ ๔ มีความสนิทสนมอยู่มาก หรือได้รับความช่วยเหลือจากบาทหลวงคาทอลิก หรือจากทั้งสองทาง

โรงอักษรพิมพ์การ จัดตั้งขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๔ ขึ้นครองราชย์ โดยตั้งอยู่ในพระราชฐานชั้นกลางในพระบรมมหาราชวัง เพื่อดำเนินกิจการพิมพ์ต่อเนื่องจากโรงพิมพ์วัดบวรฯ เริ่มพิมพ์หมายประกาศ ในปี พ.ศ. ๒๔๐๑ และเริ่มจัดพิมพ์หนังสือพิมพ์ข่าวที่ออกเป็นระยะเวลา เรียกว่า

“พระราชกิจจานุเบกษา” ขึ้น โรงพิมพ์นี้ปิดตัวลงในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ โดยมีการตั้งโรงพิมพ์หลวงขึ้นมาแทน

โรงพิมพ์นายเทพ ตั้งขึ้นประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๑ อยู่ปากคลองตลาด มีนายเทพ ทรพรทรานนท์ เป็นเจ้าของ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น โรงพิมพ์สรรพอนงค์กิจ พิมพ์งานประเภทหนังสือกลอน เรื่องจรรจรวงศ์ฯ (นิยายประโลมโลกย์) ปดุม ก กาไทย และอื่นๆอีกมาก

โรงพิมพ์วัดเกาะ หรือ โรงพิมพ์นายสิน หรือ โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ ก่อตั้งโดยนายสิน ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ พิมพ์หนังสือประเภท พงศาวดาร วรรณคดี นิราศ วรรณคดีชาวบ้าน ศาสนา บทสวดมนต์ สุภาษิตคำสอน กลอนลิเก และรับจ้างพิมพ์งานพิมพ์อื่นๆ

จากการเกิดขึ้นของโรงพิมพ์ในยุคต้นๆ เป็นเหมือนแรงกระตุ้นให้คนไทยคิดตั้งโรงพิมพ์ใหญ่ๆน้อยๆเกิดตามขึ้นมาอีกหลายแห่งในย่านสะพานหัน สำเพ็ง วัดเกาะจนจรดเยาวราช เพื่อรับจ้างทำการพิมพ์โดยเฉพาะ ทำให้หนังสือซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญได้แพร่หลายและกระจายไปในหมู่ประชาชน

แต่สิ่งพิมพ์ที่มีผลในทางการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและวิพากษ์วิจารณ์สังคมมากที่สุดและเป็นการเริ่มต้นของพื้นที่สาธารณะทางด้านความคิดและการสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทย ได้แก่ การตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ (ทั้งรายคาบและรายวัน) และนิตยสารที่เริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยหมอบรัดเลย์ที่ออก “บางกอกเรคคอร์ดเดอร์” (Bangkok Recorder) รายปักษ์ในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ และอีกหลายฉบับ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ จึงได้มีหนังสือพิมพ์ที่ออกเป็นรายวัน โดยฉบับแรกชื่อ “Bangkok Daily Advisor” ออกจำหน่ายเมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๑ มี ดร.ชาโมเอล โจนส์ สมิท (Dr. Samuel John Smith) และนาย โทมัส แอนดรูว์ (Thomas Andrew) เป็นเจ้าของ พิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษควบคู่กัน พิมพ์ที่โรงพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ “Siam Daily Advertiser” พิมพ์จำหน่ายในปี พ.ศ. ๒๔๑๑ – ๒๔๒๕ ของ ดร. สมิท หนังสือพิมพ์ “COURT” พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๘ – ๒๔๑๙ หนังสือพิมพ์ “ข่าวรายวันของทางราชการ” สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นเจ้าของและบรรณาธิการ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ข่าวราชการ The Bangkok Times” พิมพ์จำหน่ายในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ – ๒๔๘๕ มี Bangkok Times Printing Office เป็นเจ้าของ หนังสือพิมพ์ “สยามราษฎร์” พิมพ์จำหน่ายในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ – ๒๔๖๘ มีนายสุกรี วสุวัต เป็นเจ้าของ หนังสือพิมพ์ “บางกอกการเมือง” พิมพ์จำหน่ายในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ – ๒๔๗๕ เมื่อแรกเริ่มมีพระสันตอัครศาสน เป็นบรรณาธิการ แต่ต่อมาได้เปลี่ยนเจ้าของไปอีกครั้ง

หนังสือพิมพ์รายวันที่มีบทบาทต่อเนื่องมาถึงรัชกาลที่ ๖ อยู่ ๔ ฉบับ ได้แก่ “Siam Observer” พิมพ์จำหน่ายในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ – ๒๔๕๑ มี นาย ตีลิกี (Alfred G. Tilieke) เป็นเจ้าของ และได้รับเงินอุดหนุนจากรัชกาลที่ ๖ “จีน โนสยามวารศัพท์” พิมพ์จำหน่ายในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ – ๒๔๖๖ ที่มีทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาจีน มีนายเซียวสุคเส็ง สิบญูเรือง ที่เป็นคนของจีนคณะชาติ (พรรคก๊กมินตั๋ง) เป็นเจ้าของและบรรณาธิการ และในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ก็ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลด้วย “หนังสือพิมพ์ไทย” พิมพ์จำหน่ายในปี ๒๔๕๐ – ๒๔๖๕ มี หลวงฤทธิศักดิ์ชล เป็นเจ้าของ แต่ประสบภาวะขาดทุนจนหยุดกิจการในวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ รัฐบาลจึงซื้อกิจการและเปิดใหม่โดยทันที และ “บางกอกเดลิเมล์” (ภาคภาษาไทย) พิมพ์จำหน่ายในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ – ๒๔๖๖ โดยมี บริษัท Siam Free Press เป็นเจ้าของ

นอกจากนี้ยังมีหนังสือพิมพ์ที่มีรัชกาลที่ ๖ เป็นเจ้าของอีกสองฉบับ ได้แก่ “คูสิตสมิต” ออกเป็นรายสัปดาห์ทุกวันเสาร์ ลงเฉพาะบทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๖ เป็นสำคัญ และ “คูสิตสมัย” ออกเป็นรายวันแต่พิมพ์เฉพาะเมื่อรัชกาลที่ ๖ ประทับอยู่ที่คูสิตรานีเท่านั้น เริ่มพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ ส่วนใหญ่เป็นข่าวในราชสำนัก “คูสิตศักดิ์” เป็นหนังสือพิมพ์รายสะดวกถ้าไม่มีข่าวก็ไม่ออก (สยามพิมพ์การ, ๒๕๔๕: ๕ – ๑๗๖)

อย่างไรก็ดีหากพิจารณาหนังสือพิมพ์ที่ได้มีการพิมพ์จำหน่ายในยุคเริ่มต้นนี้ทุกฉบับแล้ว จะพบว่าเจ้าของส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศหรือเป็นคนในบังคับต่างประเทศ มากกว่าคนไทย ในส่วนหนังสือพิมพ์ที่มีคนไทยเป็นเจ้าของส่วนมากไม่เป็นของรัฐบาลก็เป็นของพระราชวงศ์หรือขุนนาง โดยทั้งนี้หนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์และของคณะมิชชันนารีจะมีเนื้อหาปนเปกันไประหว่างข่าวสารและสารคดี นอกจากนี้ในบางครั้งหมอบรัดเลย์ก็ลงบทความวิพากษ์วิจารณ์ถึงสถานการณ์และสังคมไทยในสมัยนั้นในบางเรื่องด้วย และเมื่อต่อมาเกิดหนังสือพิมพ์รายวันขึ้นก็ได้ใช้พื้นที่ของหนังสือพิมพ์รายวันในวิพากษ์วิจารณ์ตอบโต้กันในทางการเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะทางด้านความคิดและการสื่อสารทางการเมืองที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในสังคมไทย ทำให้ในสมัยรัชกาลที่ ๖ หนังสือพิมพ์รายวันมีบทบาทในสังคมอย่างมีนัยสำคัญในการสั่นคลอนความเชื่อถือของรัฐบาลและองค์กษัตริย์ ทำให้รัชกาลที่ ๖ ต้องรับมือกับปัญหามากมายที่มีต้นตอมาจากหนังสือพิมพ์เหล่านี้ ด้วยการจำกัดกรอบของหนังสือพิมพ์การ โดยออกมาตรการตอบโต้ทั้งทางตรงและทางอ้อม มาตรการในทางตรงได้แก่การออก พระราชบัญญัติว่าด้วยสมุด เอกสาร แลหนังสือพิมพ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕ ที่มุ่งเน้นการควบคุมโรงพิมพ์และแท่นพิมพ์ มาตรการทางอ้อมได้แก่การที่รัฐบาลบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่แล้ว (เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการหมิ่นประมาท กฎหมายลิขสิทธิ์

กฎอัยการศึก ฯลฯ) การให้การอุดหนุนหนังสือพิมพ์ การซื้อหนังสือพิมพ์ การไม่ให้ข่าว และการทำลายความน่าเชื่อถือด้วยการส่งบทความไปลงในหนังสือพิมพ์ฝ่ายรัฐบาลเพื่อตอบโต้

โดยสรุปตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ – รัชกาลที่ ๔ หนังสือพิมพ์เป็นแบบพิมพ์ออกจำหน่ายเป็นรายคาบ และมีเนื้อหาที่เสนออย่างหลากหลายปะปนกันไปไม่ว่าจะเป็นข่าวสารและข้อมูล หรือสารคดี หนังสือพิมพ์รายวันมาปรากฏเมื่อในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยเริ่มจากสิ่งที่มีลักษณะคล้ายใบปลิว และพัฒนามาจนมีรูปแบบใกล้เคียงกับหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน การเกิดขึ้นของสื่อสิ่งพิมพ์ถือได้ว่าเป็นการเกิดขึ้นของพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองของไทย และสื่อสิ่งพิมพ์ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์รายวันก็ยังคงเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีอิทธิพลต่อเมืองและสังคม ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองและในปัจจุบันด้วยเช่นกัน ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีสื่อใหม่ๆ (New Media) ที่มากับเทคโนโลยีการสื่อสาร อาทิเช่น เว็บไซต์ เว็บบอร์ด สื่อเชิงสังคม (Social Media) ออนไลน์ เป็นต้นได้เข้ามาเป็นพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองแบบใหม่ที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้ทุกที่ทุกเวลาก็ตาม แต่สื่อสิ่งพิมพ์ก็ยังคงมีอิทธิพลในฐานะพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองที่สำคัญของไทยในปัจจุบัน

การเกิดขึ้นของชนชั้นกลาง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองไทยที่เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเมืองมาจนถึงปัจจุบัน ได้ก่อตัวและเริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๗ และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การที่รัชกาลที่ ๔ เริ่มต้นรัชสมัยด้วยการลงนามในสนธิสัญญาทางการค้าและพระราชไมตรีกับประเทศอังกฤษ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “สนธิสัญญาเบาว์ริง” ในวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๑ (ค.ศ. ๑๘๕๕) ซึ่งการเปลี่ยนนโยบายเป็นโอนอ่อนตามมีผลคือทำให้ประเทศให้รอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของลัทธิจักรวรรดินิยมของประเทศมหาอำนาจทางตะวันตก โดยเฉพาะ อังกฤษ และ ฝรั่งเศส แต่ก็ต้องแลกกับการสูญเสียสิทธิสถานนอกอาณาเขต สนธิสัญญานี้มีผลกระทบที่ยิ่งใหญ่ต่อระบบการค้า เศรษฐกิจ ภาษี การค้าฝิ่นและการควบคุมคนต่างด้าวของไทย (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, กัญจิกา ศรีอุดม, ๒๕๔๗: ๑๑ – ๑๖) รัชกาลที่ ๔ ได้วางรากฐานและริเริ่มในการปรับปรุงพัฒนาประเทศในด้านต่างๆที่ไม่เป็นที่ยอมรับของตะวันตก และได้รับการสานต่อในรัชกาลที่ ๕ ไทยเปลี่ยนแปลงระบบต่างๆในทุกด้านและพัฒนาการถึงขั้นสูงสุดในรัชกาลที่ ๕ อย่างไรก็ตามไทยในรัชกาลที่ ๕ นี้ไทยยังคงได้รับผลกระทบจากลัทธิจักรวรรดินิยม โดยเสียดินแดนให้กับอังกฤษและฝรั่งเศสหลายครั้ง สถานะการณ์ที่ได้

เริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ และ ๕ ได้มีพัฒนาการผูกพันต่อเนื่องไปจนถึงการสิ้นสุดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชใน รัชกาลที่ ๗

ในทางเศรษฐกิจผลของการเปิดการค้าเสรีของสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้รายได้ของขุนนางและราชสำนักสยามได้ลดลงไปเป็นจำนวนมากเนื่องจากการยกเลิกการผูกขาดการค้าต่างประเทศโดยพระคลังสินค้า แต่ก็ทำให้ประเภทของสินค้าส่งออกของไทยเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด ในภาคเอกชนเริ่มมีการผลิตเพื่อการส่งออกในลักษณะที่เป็นอุตสาหกรรมขึ้น เช่น การผลิตน้ำตาลทราย และการปลูกข้าวที่เพิ่มมากขึ้นพร้อมกับการจัดตั้งโรงสีข้าวเพื่อสีข้าวสำหรับการส่งออกในรัชกาลที่ ๕ อย่างไรก็ตามการค้าและอุตสาหกรรมยังคงอยู่ในมือของพ่อค้าชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศ นอกจากนี้เมื่อเปิดการค้าเสรีทำให้มีบริษัทฝรั่งชาติตะวันตกเข้ามาเพื่อประกอบกิจการในประเทศเป็นจำนวนมากในธุรกิจ การธนาคาร การทำป่าไม้ การทำยาสูบ การทำเหมืองแร่ ดิบุก ห้างสรรพสินค้า ฯลฯ ไทยได้ก้าวออกจากการผลิตเพื่อยังชีพเข้าสู่เศรษฐกิจแบบตลาดและทุนนิยมในที่สุด จากการเจริญเติบโตในทางเศรษฐกิจได้ทำให้พ่อค้าสามารถที่จะสะสมทุนจนมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และมีพ่อค้าที่ได้การศึกษาจากทั้งในประเทศและนอกประเทศเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และได้พัฒนาขึ้นเป็น “ชนชั้นกลาง” ของประเทศ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เห็นว่าชนชั้นกระฎุมพีในประเทศในระยะนี้ก็คือคนจีนนั่นเอง อย่างไรก็ตามเนื่องจากคนจีนในประเทศไทยยังคงมีความอ่อนแอแฝงอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑. การสะสมทุนเป็นไปอย่างช้าๆจากการค้า ไม่ใช่การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตด้วยเทคโนโลยี ๒. ไม่ได้สร้างฐานการผลิตของตัวเอง กล่าวคือไม่ได้ทำการอุตสาหกรรม ๓. การสะสมทุนมาจากการเอาเปรียบภาคเกษตรกรรม ทำให้ขาดความชอบธรรมทำให้ยากที่จะเป็นผู้นำของสังคม และ ๔. การที่ประเทศไทยไม่ได้เป็นเมืองขึ้นทำให้ผู้คนในระบบศักดินายังคงมีอิทธิพลอยู่ ทำให้ชนชั้นกระฎุมพีจึงต้องแบ่งผลประโยชน์กับชนชั้นข้าราชการ จึงไม่สามารถขึ้นเป็นชนชั้นนำที่จะผลักดันการปฏิวัติกระฎุมพี อย่างที่เกิดขึ้นในประเทศตะวันตก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ๒๕๕๑: ๗๕ – ๘๒) จึงจะเห็นว่าในช่วงแรกๆชนชั้นกลางที่มาจากพ่อค้ายังคงไม่มีบทบาทในทางการเมืองมากนักและมักจะเป็นผู้สนับสนุนนักการเมืองมากกว่าที่จะมามีส่วนร่วมในทางการเมืองด้วยตนเอง จนมาในสมัยประชาธิปไตยพ่อค้านักธุรกิจที่มีความคิดเห็นทางการเมืองและต้องการมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้ค่อยๆเข้าสู่การเมืองมากขึ้นเรื่อยๆจนกระทั่งในปัจจุบัน

ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตน โกสินทร์ตอนต้น ระบอบการเมืองในทางทฤษฎีเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช กษัตริย์เป็นผู้ทรงอำนาจสิทธิขาดในทางการเมืองการปกครอง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าในทางปฏิบัติกษัตริย์ไม่ได้ใช้อำนาจนั้นแต่เพียงผู้เดียวแต่จะต้องประสาน

ประโยชน์กันในหมู่พระราชวงศ์และขุนนางที่ค้ำจุนพระราชบัลลังก์อยู่ จนกระทั่งรัชกาลที่ ๕ จึงสามารถที่จะรวบอำนาจทางการเมืองการปกครองมาอยู่ที่พระองค์เองได้อย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะการยกเลิกวังหน้าและตั้งตำแหน่งรัชทายาทขึ้นมาแทน นักวิชาการบางท่านจึงเห็นว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชในไทยปรากฏขึ้นอย่างแท้จริงในรัชกาลที่ ๕ และสิ้นสุดในรัชกาลที่ ๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการปฏิรูประบบต่างๆ ในทุกด้าน มีการตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาพระองค์ ซึ่งมีผลสำคัญที่ทำให้เกิดสถาบันทางการเมือง ระบบราชการทั้งทหารและพลเรือน การปกครองมีการตั้งกระทรวง ๑๒ กระทรวง โดยเจ้ากระทรวงมีตำแหน่งเสนาบดีเสมอกัน การปกครองในส่วนภูมิภาคมีการตั้งมณฑลและเทศาภิบาล รวมเมืองเชียงใหม่เข้ามาอยู่ในระบบการปกครองของส่วนกลาง การศาลยุติธรรม ประมวลกฎหมาย การศึกษา และสาธารณสุข

ทางด้านสังคมมีการยกเลิกระบบทาส สาธารณสุข ยกเลิกระบบเกณฑ์แรงงานฟรีในระบบไพร่ มาเป็นการจ้างแรงงานและเกณฑ์ทหารในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ทำให้มีแรงงานเข้าสู่ระบบการผลิตมากขึ้น โดยเฉพาะการผลิตข้าว มีชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาทำงานในสยามเพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่แล้ว โดยเข้ามาเป็นแรงงานและมาประกอบกิจการค้าโดยกระจายอยู่ทั่วไปในราชอาณาจักร การปฏิรูปการศึกษา การพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวง เศรษฐกิจที่เติบโต และการเกิดขึ้นของสิ่งพิมพ์ทำให้เกิดมีคนที่มีความรู้เพิ่มมากขึ้น เจ้านาย ข้าราชการและพ่อค้าได้จัดส่งบุตรหลานไปเรียนในต่างประเทศ ซึ่งต่อมากคนที่ได้รับการพัฒนามาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ได้เข้าไปเป็นกำลังสำคัญในแวดวงราชการในสมัยรัชกาลที่ ๖ และ ๗ ข้าราชการรุ่นใหม่ที่มีความรู้ทั้งจากในประเทศและต่างประเทศเหล่านี้ได้เป็นรากฐานที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบประชาธิปไตย

ข้าราชการ พ่อค้า และปัญญาชนรุ่นใหม่ที่ได้ค่อยๆ เจริญเติบโตภายใต้สังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงนี้เองที่ได้พัฒนากลายเป็นชนชั้นกลางของประเทศไทยในปัจจุบัน ผลจากการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทำให้เกิดชนชั้นกลางที่มีความรู้ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งชนชั้นกลางเหล่านี้โดยเฉพาะข้าราชการทหารรุ่นใหม่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่องแต่ไม่มีผลในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนกระทั่งประสบความสำเร็จในสมัยรัชกาลที่ ๗ ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

พื้นที่สาธารณะก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

จากพัฒนาการทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นทำให้เกิดคนรุ่นใหม่ที่ได้ศึกษาวิทยาการของชาวตะวันตก กลุ่มข้าราชการและประชาชนได้รับรู้ถึงการปกครองใน

ระบอบประชาธิปไตย และการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นในหลายๆประเทศทั่วโลกด้วยความรักชาติและประสงค์จะให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองเหมือนประเทศที่ได้ปรับปรุงการบริหารประเทศแล้ว เช่น ประเทศญี่ปุ่น กลุ่มข้าราชการซึ่งประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาหรือได้ไปศึกษาคุณงานวิชาการแบบตะวันตก ได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทางการเมืองแล้วจึงได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายปกครองประเทศ ใน ร.ศ. ๑๐๓ ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นครั้งแรกที่มีกลุ่มคนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองอย่างตรงไปตรงมาต่อพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ข้อเสนอคำกราบบังคมทูลของกลุ่มเจ้านาย ข้าราชการ ดังกล่าวแล้ว ยังมีนักหนังสือพิมพ์คือ เทียนวรรณ ต.ว.ส. และ กศร.กุหลาบ ก็ได้เสนอความคิดและอุดมการณ์ประชาธิปไตยในหน้าหนังสือพิมพ์ที่เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับความคิดและการสื่อสารทางการเมืองที่ถูกพัฒนาขึ้นหลังจากการรับเทคโนโลยีการพิมพ์เข้ามาในประเทศไทย

นอกเหนือจากสื่อสิ่งพิมพ์แล้ว พื้นที่สาธารณะในการพูดคุยและสื่อสารทางการเมืองในลักษณะการพบปะแลกเปลี่ยนความเห็นในทางการเมืองของประชาชนไทยก็ได้พัฒนาขึ้นในช่วงเวลานี้ด้วย หากการพบปะพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นทางการเมืองในยุโรปเกิดขึ้นในร้านกาแฟ ชาลอน หรือในห้องรับแขกในบ้าน พื้นที่สาธารณะเป็นการพบปะพูดคุยกันทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองของประเทศไทยที่มีหลักฐานชัดเจนที่สุดกลับเกิดขึ้นในค่ายทหาร เพียงแค่ ๑๕ เดือนหลังจากการสวรรคตของรัชกาลที่ ๕ ก็มีกลุ่มนายทหารหนุ่ม “คณะพรรค รศ.๑๓๐” ที่มี ร.อ.ขุนทวยหาญพิทักษ์ (นายแพทย์เหล็ง ศรีจันทร์) เป็นหัวหน้า พยายามก่อการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชไปสู่ระบอบประชาธิปไตยครั้งแรกของประเทศไทยเกิดขึ้นแต่ไม่ประสบความสำเร็จ การพบปะพูดคุยของนายทหารหนุ่ม คณะ ร.ศ. ๑๓๐ ได้มีการพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทางการเมืองในหมู่นายทหารหนุ่มหัวก้าวหน้าด้วยกันในค่ายทหารและต่อมามีคนมาร่วมมากขึ้นก็ได้ขยายพื้นที่ในการหารือไปยังบ้านของหมอเหล็งหัวหน้าคณะ จนตกลึกเป็นความคิดในการที่จะใช้กำลังเข้ายึดอำนาจเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ “เอ็บโซลู๊ด มอนากี” ไปเป็นระบอบ “ลิมิเต็ด มอนากี” (ร.ต. เจริญ ศรีจันทร์, ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, ณัฐพล ใจจริง บรรณาธิการ, ๒๕๕๖: ๒๓ – ๔๓)

ในทางตรงกันข้าม คณะราษฎร ใช้พื้นที่ในการพูดคุยและแลกเปลี่ยนความเห็นทางการเมืองในต่างประเทศ โดยในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ ข้าราชการและพลเรือนจำนวน ๗ คนที่ได้ทำการศึกษาอยู่ในทวีปยุโรป ได้รวมตัวกันที่หอพัก เลขที่ ๕ ถนนชอมเมอร์มาร์ค กรุงปารีส

ประเทศฝรั่งเศส เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองกันจนตกผลึกในความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบประชาธิปไตย และได้จัดตั้ง “คณะราษฎร” ที่มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าขึ้น และได้ขยายความคิดและชักชวนสมาชิกเรื่อยมาจนสามารถทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ อาจกล่าวได้ว่าการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร เป็นผลพวงจากการเปิดพื้นที่ทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๗ ทำให้เกิดคนชั้นกลางที่มีความรู้ ต้องการมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองของประเทศและใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการพูดคุยและการสื่อสารทางการเมืองจนตกผลึก

“คณะราษฎร” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการระดับกลางที่มีความรู้ซึ่งล้วนแต่ได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตก มีทั้งที่เป็นทหารและข้าราชการพลเรือน ได้ทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองจากรัชกาลที่ ๗ และเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย อำนาจทางการเมืองการปกครองได้ถูกโอนย้ายจากรัชกาลที่ ๗ ไปอยู่ในมือของ “คณะราษฎร” โดยอำนาจดังกล่าวไม่ได้ถูกถ่ายโอนไปอยู่ในมือประชาชนแต่อย่างใด การจัดตั้งสถาบันทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นการร่างรัฐธรรมนูญ รัฐสภา ผู้แทน และคณะรัฐมนตรี เป็นเพียงการจัดตั้งตามรูปแบบของประชาธิปไตยตะวันตกเท่านั้น แต่ไม่ใช่ในเนื้อหาสาระที่แท้จริงของระบอบประชาธิปไตย คณะราษฎรได้ใช้รัฐธรรมนูญให้เกิดความชอบธรรมในการเข้าบริหารราชการแผ่นดินแทนกษัตริย์มากกว่าที่ใช้ในการดำเนินการให้เกิดประชาธิปไตยที่แท้จริง ความขัดแย้งที่มาจากกลุ่มอำนาจเดิมที่ยังคงนิยมในองค์พระมหากษัตริย์และความแตกแยกภายในคณะราษฎรเอง ทำให้คณะราษฎรไม่สามารถบรรลุถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่วางไว้ก่อนการปฏิวัติได้ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงรัฐและสังคมไทยไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจได้อย่างแท้จริง แม้ในภายหลังได้มีบุคคลของคณะราษฎรได้พยายามปรับปรุงรัฐธรรมนูญให้มีความเป็นประชาธิปไตยในเนื้อหาสาระมากขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังไม่สำเร็จและถูกรัฐประหารโดยฝ่ายทหารเสียก่อน

พื้นที่สาธารณะภายใต้รัฐบาลทหาร

หลังจากอำนาจในการปกครองประเทศของคณะราษฎรยุติลงจากการที่ฝ่ายทหารที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคณะราษฎรทำการรัฐประหารยึดอำนาจได้แล้ว ทหารได้ทำทุกอย่างเพื่อรักษาอำนาจของตนเองไว้ให้ได้ยาวนานที่สุดมากกว่าที่จะมุ่งเน้นเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยตามที่ได้แถลงการณ์ไว้ในประกาศยึดอำนาจ โดยเฉพาะหลังการทำการรัฐประหาร จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้เกิดการปกครองในลักษณะ “พ่อขุน” ขึ้น เป็นรัฐบาลเผด็จการทหารและข้าราชการที่มีนายทุน

เป็นผู้สนับสนุน ปกครองโดยใช้ความเด็ดขาดในการปราบปรามเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม เพื่อเป็นการสร้างความกลัวมากกว่าจะส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มีการจับกุมคุมขังและประหารชีวิตโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมทางศาล ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยในช่วงนี้หยุดชะงักลงอย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามเนื่องจากความเด็ดขาดของรัฐบาลและการมุ่งเน้นในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ ตามคำแนะนำของธนาคารโลกและสหรัฐอเมริกา ทำให้เกิดการขยายตัวของการค้าและอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวางอันเป็นพัฒนาการที่สำคัญของชนชั้นกลางที่มาจากกลุ่มพ่อค้าที่ไม่ใช่ข้าราชการในประเทศไทย ซึ่งมีผลต่อการเมืองในปัจจุบันเป็นอย่างมาก เกิดสมาคมการค้าและอุตสาหกรรมซึ่งเป็นกลุ่มอิทธิพล (Pressure Group) ทางการเมืองกลุ่มใหม่เพิ่มเติมไปจากกลุ่มทุนพาณิชย์ และกลุ่มทุนการเงิน ที่มีเกิดขึ้นแล้วตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ กลายเป็นกลุ่มที่ทรงพลังในการต่อรองทางการเมืองเป็นอย่างยิ่ง กลุ่มทุนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับนักการเมืองในเชิงอุปถัมภ์ กล่าวคือ จะเป็นผู้สนับสนุนทางการเงินและความช่วยเหลืออื่น ๆ ให้กับรัฐบาลและนักการเมืองโดยไม่ออกหน้าแลกกับการคุ้มครองและผลประโยชน์ในโครงการของรัฐหรือมีส่วนในการออกนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลที่เอื้อต่อการทำธุรกิจของตน ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้จะได้ปรับเปลี่ยนไปเมื่อกฎหมายเหล่านี้เติบโตและมีความต้องการออกมาเป็นผู้เล่นในฐานะนักการเมืองเสียเอง ซึ่งจะสามารถปกป้องผลประโยชน์ของตนได้ในทางตรงและมีประสิทธิภาพมากกว่า นักวิชาการเรียกการปกครองในระบอบเผด็จการทหารและข้าราชการ นี้ว่า “คณาธิปไตย” และเรียกกลุ่มพลังทหารและข้าราชการที่หนุนหลังรัฐบาลแบบนี้ว่า “อำมาตยาธิปไตย”

ในช่วงเวลานี้พื้นที่สาธารณะไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์หรือพื้นที่สาธารณะในการพูดคุยและสื่อสารทางการเมืองได้ถูกจำกัดโดยรัฐ อย่างไรก็ตามการเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยซึ่งมีอาจารย์ที่มีความรู้จบการศึกษาจากต่างประเทศกลับมาสอนเป็นจำนวนมาก ทำให้พื้นที่สาธารณะในการพูดคุยและสื่อสารทางการเมืองได้เคลื่อนย้ายไปสู่ภายในรั้วของมหาวิทยาลัย มีนักศึกษาจำนวนมากที่มีความสนใจในความเป็นไปของบ้านเมือง ต้องการให้ประเทศเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง การเรียกร้องให้ทางรัฐบาลทหารประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยโดยนิสิต นักศึกษา และอาจารย์จากหลายมหาวิทยาลัย จำนวน ๑๒ คนและนักการเมือง ๑ คน โคนจับกุมตัวและถูกตั้งข้อหาที่ร้ายแรงโดยรัฐบาลทหารในขณะนั้น ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของประชาชนเพื่อเรียกร้องทางการเมืองด้วยการชุมนุมในพื้นที่สาธารณะก็เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยนักศึกษา วิทยาลัยการศึกษาประสาน

มิตรนับพันคนได้ชุมนุมประท้วงรัฐบาลภายในรั้วของวิทยาลัย วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นาย เสกสรร ประเสริฐกุล และพรรคพลังธรรม ที่บริเวณลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ทำ พระจันทร์ ซึ่งมีนิสิตและนักศึกษาจากหลายสถาบันเข้าร่วมชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ด้วย ต่อมาได้มีการ เคลื่อนการชุมนุมออกไปตามถนนราชดำเนินไปจนถึงพระบรมรูปทรงม้าและเผชิญการปราบปราม จากกำลังของทางรัฐบาลจนมีคนตายและบาดเจ็บจำนวนมาก จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทาง การเมืองในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ประชาชนที่ส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่มีความต้องการร่วมกันที่จะได้รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย ได้เข้าไปมีส่วนร่วม ในทางการเมืองด้วยการชุมนุมในพื้นที่สาธารณะจนสามารถทำการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ (เสกสรร ประเสริฐกุล, ๒๕๓๑: ๑๑๐ – ๑๔๓ กับ กล้าณรงค์ จันทิก, ๒๕๔๗: ๒๐๑ – ๒๒๒)

หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ทำให้การปกครอง หลังจากนั้นเป็นการต่อสู้ทางการเมืองที่แตกต่างไปจากเดิม กลุ่มพลังนักศึกษาได้ออกมาเป็นหัวหอก ในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยแต่ต้องถูกตอบโต้จากกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองกลุ่มอนุรักษ์นิยม ขวจัดและนำไปสู่การชุมนุมปราบปรามอย่างนองเลือดอีกครั้งหนึ่งในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ และการปฏิวัติทำให้ได้รัฐบาลทหารอีกครั้งหนึ่ง นักศึกษาที่เป็นแกนนำส่วนใหญ่ได้หลบหนีเข้าไป เพื่อไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) มากกว่า ๒,๐๐๐ คน ซึ่งนอกจากการ จัดตั้งกองกำลังเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลแล้ว พคท. เองก็ได้พยายามเผยแพร่ความคิดทางการเมืองของตน ผ่านการใช้พื้นที่สาธารณะการสื่อสารทางการเมืองด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้วิทยุคลื่นสั้นที่ กระจายเสียงมาจากต่างประเทศ การใช้สื่อสิ่งพิมพ์และการออกไปพบปะพูดคุย ด้วยเช่นกัน (ชวน หลีกภัย, ๒๕๔๗: ๒๓๕ – ๒๕๖)

การเข้ามามีบทบาทในการสื่อสารทางการเมืองของเทคโนโลยีการสื่อสาร

รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งได้รับการเรียกขานกันว่ายุคประชาธิปไตย ครึ่งใบ เนื่องจากพลเอกเปรมไม่ได้มาจากการเลือกตั้งแต่ได้รับการสนับสนุนจากนักการเมืองที่มา จากการเลือกตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี อย่างไรก็ตามก็ได้มีการเปลี่ยนผ่านไปสู่รัฐบาลที่มาจากการ เลือกตั้งได้ แต่ต่อมากลุ่มทหารกลับมามีบทบาทอีกครั้งในคราวที่คณะรักษาความสงบเรียบร้อย แห่งชาติ หรือ รสช. ที่มี พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เป็นหัวหน้า พร้อมผู้บัญชาการทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศ ทำการปฏิวัติยึดอำนาจจากรัฐบาลของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ แต่ในที่สุดรัฐบาล ของ พลเอกสุจินดา คราประยูร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ รสช. ต้องยุติลงจากการชุมนุมประท้วงรัฐบาล

ของประชาชนในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ซึ่งการประชุมในครั้งนี้ ด้วยผู้ชุมนุมส่วนใหญ่เป็น
 ชนชั้นกลางในเขตตัวเมือง เป็นนักธุรกิจหรือบุคคลวัยทำงาน การชุมนุมในครั้งนี้เทคโนโลยีการ
 สื่อสารแบบไร้สายได้เข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ชุมนุมอย่างมาก ได้มี
 การใช้เพจเจอร์และโทรศัพท์มือถือที่เพิ่งเข้ามาในประเทศไทย เหตุการณ์พฤษภาทมิฬนี้จึงได้ชื่อ
 เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "หมอบมือถือ" การเมืองระบอบประชาธิปไตยก็ถูกขับเคลื่อนใหม่อีกครั้ง ในมติใหม่
 โดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ แต่รัฐธรรมนูญที่กล่าวกันว่ามีความเป็นประชาธิปไตยและประชาชน
 มีส่วนร่วมในการร่างฉบับหนึ่งที่ถูกฉีกเหมือนรัฐธรรมนูญฉบับอื่นๆที่แล้วด้วยการรัฐประหารเมื่อ
 วันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ ทำให้รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งและละเมิดเจตนารมณ์ของระบอบ
 ประชาธิปไตยทุกข้อต้องถูกกวาดต้อนเวทีการเมืองของไทยไปอีกหนึ่งรัฐบาล

พัฒนาการทางสังคมและการเมืองในช่วงนี้ ก็คือการที่พลังของชนชั้นกลางในเมืองได้มี
 บทบาทอย่างสูงในการขับเคลื่อนในการเรียกร้องต่าง ๆ โดยเฉพาะในการชุมนุมของประชาชน
 ก่อนที่รัฐบาลจะถูกรัฐประหาร แต่ในขณะเดียวกันในส่วนนักการเมืองจะพบว่ากลุ่มทุนได้ส่งคนเข้า
 มาเป็นนักการเมืองโดยตรงด้วยพลังทุนที่สะสมไว้ทำให้สามารถเข้ามาได้เป็นจำนวนมากพอที่จะ
 จัดตั้งรัฐบาล ความได้เปรียบของกลุ่มทุนในด้านการเงินทำให้เกิดการใช้เงินจำนวนมากศาลในการ
 ดำเนินการทางการเมืองและการเลือกตั้งเพื่อให้ได้มาเป็นรัฐบาลแล้วก็ดำเนินนโยบายที่เอื้อต่อ
 ประโยชน์ในทางธุรกิจของกลุ่มทุนของตน จนเกิดคำว่า “คอร์ปชั่นทางนโยบาย” และ “นักธุรกิจ
 การเมือง” เกิดการใช้วิธีการทางธุรกิจโดยเฉพาะวิธีการทางการตลาดและการโฆษณามาใช้เพื่อสร้าง
 ความนิยม โดยมีนโยบายประชานิยมเป็น “สินค้ำ” ที่แจกจ่ายให้กับประชาชน นอกจากนี้เรายังได้
 เห็นพลังของการสื่อสารสมัยใหม่ที่รวดเร็วและสามารถไปถึงผู้คนได้แทบทุกคนทุกที่ นักวิชาการ
 เรียกรัฐบาลแบบนี้ว่า “ชนาธิปไตย”

การใช้พื้นที่สาธารณะในทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง (Public sphere)
 ควบคู่ไปกับการชุมนุมทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะ (Public space)

เมื่อรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เข้าบริหารประเทศหลังจากชนะการเลือกตั้งทั่วไป
 เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๔ นั้น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้เร่งผลักดันนโยบายประชานิยมที่
 ได้หาเสียงไว้ และเร่งประชาสัมพันธ์ผลงานของรัฐบาลผ่านรายการนายกทักษิณคุยกับประชาชนทุก
 เช้าวันเสาร์ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย พร้อมกับสกัดกั้นฝ่ายที่เห็นตรงข้ามกับนโยบาย
 ของรัฐบาลไม่ให้ใช้สื่อของทางรัฐ ขณะเดียวกันก็ร่วมกับพันธมิตรทางธุรกิจซื้อกิจการ ไอทีวีเพื่อปิด

กั้นการขยายตัวของกลุ่มเนชั่นที่มีบทบาทในพื้นที่ของสื่อต่างๆที่มีอยู่ในขณะนั้น ทั้งใน ไอทีวี ยูทีวี และสถานีวิทยุ รวมทั้งสกัดกั้นไม่ให้ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาลใช้สื่อที่เป็นของรัฐด้วย

อย่างไรก็ตามความเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายตรงข้ามของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้เพิ่มความเข้มข้นมากขึ้นในกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๗ มีการชุมนุมปราศรัยตามพื้นที่สาธารณะ เช่น สนามหลวง สวนลุมพินี พร้อมทั้งมีการใช้พื้นที่การสื่อสารด้วยการถ่ายทอดสดผ่านรายการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมเอเอสทีวี เคเบิลทีวี วิทยุชุมชน และเว็บไซต์ เป็นการผสมผสานสื่อต่างๆที่มีอยู่ในความควบคุมของฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลและอยู่นอกเหนือความควบคุมของฝ่ายรัฐบาลมาใช้เพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็น เคเบิลทีวี หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ ซีดีและเว็บไซต์ ซึ่งต่อมากลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้มีการจัดตั้งกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยขึ้น โดยมีนายสนธิ ลิ้มทองกุล เป็นแกนนำ แม้ว่าต่อมา พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ตัดสินใจยุบสภาเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๙ ก็ตาม แต่การต่อต้านทางการเมืองกับยกระดับความเข้มข้น กลุ่มพันธมิตรได้ชุมนุมแสดงพลังทางการเมือง (Demonstration) แบบจรรยาบรรณไปตามพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่สำคัญในด้านธุรกิจและการเมือง เช่น ย่านธุรกิจบนถนนสีลม สถานเอกอัครราชทูตสิงคโปร์ สำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้ง ทำเนียบรัฐบาล การยึดท่าอากาศยานนานาชาติดอนเมืองและสุวรรณภูมิ

การชุมนุมทางการเมืองในครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้มีการหลอมหลวมการใช้พื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง (Public sphere) และการชุมนุม (Demonstration) ด้วยการยึดครองพื้นที่สาธารณะ (Public space) เพื่อใช้ในการแสดงพลังทางการเมืองเพื่อกดดันรัฐบาลอย่างต่อเนื่องยาวนาน มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and communication technology) มาใช้ในการสื่อสารทางการเมืองอย่างได้ผลและทรงพลังอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการใช้เว็บไซต์ การส่งต่อจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (Forwarded e-mail) ห้องสนทนา (Shat room) ในพื้นที่ปคอทคอม การถ่ายทอดสดการชุมนุมและการเดินขบวนตลอดเวลาผ่านโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เคเบิลทีวีและเว็บไซต์เพื่อสร้างเครือข่ายและชักชวนผู้ที่เห็นด้วยออกมาชุมนุมเพื่อยึดครองพื้นที่สาธารณะเพื่อกดดันรัฐบาลไปพร้อมๆกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าที่สาธารณะที่ถูกเข้ายึดครองเพื่อใช้ในการชุมนุมมีลักษณะที่แตกต่างไปจากพื้นที่สาธารณะเดิมที่มักจะเป็นบริเวณถนนสาธารณะที่อยู่ใกล้กับสถานที่ราชการหรือสถานที่ราชการที่เป็นสัญลักษณ์หรือเกี่ยวเนื่องกับการเมืองโดยตรง แต่การเข้ายึดสนามบินของพันธมิตรแม้ว่าสนามบินจะเป็นสถานที่ราชการก็จริงแต่ก็ไม่ใช่สัญลักษณ์ทางการเมือง แต่มีความสำคัญต่อการประกอบธุรกิจและ

เศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างยิ่ง การยึดครองสนามบินทำให้การเดินทางเข้าออกประเทศทาง อากาศหยุดชะงักลง รวมถึงการขนส่งสินค้าทางอากาศด้วย ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายโดยตรงต่อ ผู้ประกอบการค้า อุตสาหกรรมและประชาชนที่มีความจำเป็นในการเดินทาง ทั้งๆที่ไม่ใช่คู่แข่ง ทางการเมืองโดยตรงกับผู้ชุมนุม และท้ายที่สุดได้ก่อให้เกิดความเสียหายให้กับเศรษฐกิจของ ประเทศโดยรวมอย่างมหาศาล การยึดครองสนามบินถือเป็นครั้งแรกที่ผู้ชุมนุมทางการเมืองเข้ายึด ครองพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจเพื่อกดดันรัฐบาล ลักษณะดังกล่าวมีการใช้ต่อเนื่องกันไปจนถึง การขับไล่รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช และรัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑

การที่กลุ่มพันธมิตรปฏิบัติการทางการเมืองเพื่อต่อต้านรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร รัฐบาลอนิทินทักษิณและเครือข่ายนั้น ก็ได้นำไปสู่ขบวนการโต้กลับและสนับสนุนพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ขึ้น เริ่มตั้งแต่เครือข่าย ๑๕ กัญยาต่อต้านรัฐประหาร และได้ปรับปรุงให้เปิดกว้างมากขึ้นเพื่อ ประสานกับเครือข่ายอื่นๆที่มีความคิดทางการเมืองที่ใกล้เคียงกันและในที่สุดได้กลายเป็น แนวร่วม ประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ในวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ หรือเรียกกัน ทัวไปว่ากลุ่มคนเสื้อแดง เนื่องจากใช้สีแดงเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อต่อต้าน พันธมิตรที่ใช้สีเหลืองเป็นสัญลักษณ์ และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้าน เผด็จการแห่งชาติ แดงทั้งแผ่นดิน” ในวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เพื่อต่อต้านรัฐบาลของนาย อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และการชุมนุมคนเสื้อแดงที่เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ และได้เข้า ชุมนุมในพื้นที่สี่แยกราชประสงค์เมื่อต้นเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งการยึดครองพื้นที่ราช ประสงค์เพื่อการชุมนุมทางการเมือง ก็เป็นเช่นเดียวกับการยึดครองสนามบินเนื่องจากพื้นที่ราช ประสงค์เป็นพื้นที่ทางการค้าที่สำคัญของกรุงเทพ ทำให้ผู้ประกอบการในบริเวณดังกล่าวได้รับ ผลกระทบเป็นจำนวนมาก และเมื่อเกิดการปะทะกันระหว่างผู้ชุมนุมกับทหารที่เข้ามาสลายการ ชุมนุม ก็มีร้านค้าได้รับความเสียหายจากการปะทะกันดังกล่าวด้วย

พื้นที่ทางเศรษฐกิจได้ถูกยึดครองเพื่อใช้เป็นพื้นที่ชุมนุมทางการเมืองโดย คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ กปปส. ที่มีนายสุเทพ เทือกสุบรรณ เป็นแกนนำโดยมีการ ชุมนุมที่สี่แยกปทุมวัน สี่แยกราชประสงค์ สี่แยกอโศก สี่แยกศาลาแดง ห้าแยกลาดพร้าว ซึ่งเป็น พื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจ จนมาสิ้นสุดเมื่อมีการทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. โดย พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์ โอชา

สิทธิและเสรีภาพในการชุมนุมสาธารณะ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าระบอบประชาธิปไตยนั้นสังคมไทย “นำเข้า” ความคิดและแบบแผนต่างๆมาจากประเทศตะวันตก ดังนั้นหลักคิดส่วนใหญ่จึงต้องมีการเรียนรู้และทำความเข้าใจในหมู่ประชาชนทั่วไป การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนซึ่งรวมถึงการใช้สิทธิในการชุมนุมสาธารณะโดยไม่กระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่นก็เป็นเรื่องที่รัฐ สังคม จนถึงประชาชนแต่ละคนจะต้องเรียนรู้และพัฒนาไปด้วยกันเช่นกัน หลักการณ์ที่ อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) อดีตประธานาธิบดีประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ว่า “Democracy is a Government of the People, by the People, and for the People” นั้นได้ให้หลักคิดที่ว่าเมื่อเป็นการปกครองเพื่อประชาชน ประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นของตนได้อย่างเต็มที่ว่าตนเองเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยการปกครองนั้นหรือไม่และการปกครองนั้นเป็นไปเพื่อประชาชนหรือไม่อย่างไร ในประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยม การชุมนุมสาธารณะและการเดินขบวนถือเป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่งในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนต่อรัฐบาลของตน เสรีภาพในการชุมนุมและสิทธิในการรวมตัวประท้วงและเดินขบวนเพื่อเรียกร้องทางการเมืองเป็นเสรีภาพที่พัฒนาต่อจากเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลแต่ละคนมาสู่การแสดงความคิดเห็นแบบกลุ่ม (Collective) ในแง่นี้ การชุมนุมในที่สาธารณะจึงถือเป็นหนึ่งในพัฒนาการสำคัญของวิธีการแสดงความคิดเห็นของพลเมือง รัฐบาลของประเทศที่เป็นประชาธิปไตยจึงไม่อาจลิดรอนจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมประท้วงหรือเดินขบวนเรียกร้องของประชาชนโดยอาศัยเหตุผลใด ๆ ที่นอกเหนือจากเหตุผลอันชอบด้วยรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้เป็นการทำลายพื้นที่ที่ประชาชนจะใช้เป็นเวทีสะท้อนความทุกข์ร้อนและความต้องการของตนไปยังรัฐบาลและสังคม

สำหรับประเทศไทยการชุมนุมสาธารณะโดยสงบและปราศจากอาวุธเป็นเสรีภาพที่ได้รับการรับรองครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ มาตรา ๑๔ “ภายในบังคับแห่งบทกฎหมายบุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เลหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ” และคำว่า การชุมนุมสาธารณะปรากฏครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๘๘ “หมวด ๒ สิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา ๑๔ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เลหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย” ส่วนรัฐธรรมนูญ

ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๐ บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๔ และรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ บัญญัติไว้ในมาตรา ๖๓

นอกจากนี้สิทธิดังกล่าวยังได้รับการคุ้มครองตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง The UN International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) “Article 21 The right of peaceful assembly shall be recognized. No restrictions may be placed on the exercise of this right other than those imposed in conformity with the law and which are necessary in a democratic society in the interest of national security or public safety, public order (order public), the protection of public health or morals or the protection of the rights and freedoms of others.” ซึ่งประเทศไทยเข้าเป็นภาคีด้วยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ และผูกพันที่ต้องปฏิบัติตามพันธกรณีดังกล่าวตั้งแต่วันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๐ (คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย, ๒๕๕๓: ๑-๔)

การชุมนุมสาธารณะในประเทศไทยนั้นมิทั้งที่เป็นการชุมนุมสาธารณะทางการเมืองและการชุมนุมสาธารณะซึ่งไม่ใช่การเมืองโดยตรง การชุมนุมสาธารณะเป็นเครื่องมือสำคัญของประชาชนระดับล่างในสังคมไทยในการสะท้อนปัญหาความเดือดร้อนและข้อเรียกร้องของตนไปยังรัฐบาลหรือคัดค้านการดำเนินโครงการขนาดใหญ่ของรับที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและความเป็นอยู่อย่างปกติสุขของประชาชน ส่วนการชุมนุมสาธารณะทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๗ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ช่วงปลายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ต่อเนื่องถึงการทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. โดย พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มีการชุมนุมสาธารณะและเดินขบวนเพื่อการต่อสู้และเรียกร้องทางการเมือง การชุมนุมสาธารณะทั้งสองแบบได้ใช้การชุมนุมในที่สาธารณะ เช่น ถนนสายสำคัญ ซึ่งประชาชนคนอื่นต้องใช้ประโยชน์เพื่อการสัญจรด้วย อีกทั้งการชุมนุมก็เป็นการชุมนุมในที่สาธารณะอย่างต่อเนื่องยาวนาน ในช่วงหลังได้มีการชุมนุมในที่สาธารณะที่เป็นแหล่งการค้าสำคัญ เช่น ราชประสงค์และสยามสแควร์ เป็นต้น ก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้ประกอบการที่ต้องหยุดกิจการและขาดรายได้ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก จึงเกิดปัญหาการจัดความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิของผู้ชุมนุมและเดินขบวนกับสิทธิของบุคคลที่สามในการใช้ที่สาธารณะดังกล่าว

นอกจากนั้นเหตุการณ์การชุมนุมสาธารณะเพื่อเรียกร้องทางการเมือง ได้แก่ เหตุการณ์วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ วันที่ ๕-๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ เหตุการณ์วันที่ ๑๗-๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๑ และเหตุการณ์วันที่ ๑๓-๑๕

เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒ รัฐบาลได้ใช้กำลังทหารและตำรวจเข้าปราบปรามสลายการชุมนุมของกลุ่มผู้ชุมนุม เมื่อประเทศไทยไม่มีกฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะซึ่งกำหนดขอบเขตในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน กำหนดอำนาจหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ ตลอดจนวางหลักเกณฑ์รายละเอียดในกรณีที่ต้องระงับหรือยุติการชุมนุมประท้วงของประชาชน พนักงานเจ้าหน้าที่จึงต้องปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายหรือการสั่งการของผู้บังคับบัญชา เป็นเหตุให้หลายกรณีประชาชนได้รับบาดเจ็บ สูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน และหายสาบสูญไปจำนวนมาก ขณะที่พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่ถูกดำเนินการทางวินัยอย่างร้ายแรงและถูกดำเนินคดีอาญาการชุมนุมสาธารณะเพื่อเรียกร้องทางการเมืองได้กลายเป็นจำเลยในคดีอาญาด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในการชุมนุมสาธารณะก็คือ เมื่อไม่มีกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์แห่งการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมในพื้นที่สาธารณะ และกำหนดข้อห้ามข้อจำกัดต่าง ๆ สำหรับผู้ชุมนุม กำหนดอำนาจหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ในการควบคุมดูแลการชุมนุมมิให้กระทบต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงปลอดภัยของบ้านเมือง ทำหน้าที่จัดสรรการใช้พื้นที่สาธารณะระหว่างผู้ชุมนุมกับบุคคลอื่น ๆ ให้เกิดความสมดุล รวมทั้งอำนวยความสะดวกปลอดภัยให้แก่ผู้ชุมนุมแล้ว ผู้ใช้สิทธิในการชุมนุมก็อาจกระทำล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่สามได้ เช่น สิทธิในการเดินทางของผู้ที่ต้องใช้ถนนที่ถูกปิดกั้น ในส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐก็จำเป็นต้องนำกฎหมายอื่นที่มีไว้วัตถุประสงค์สำหรับควบคุมดูแลการชุมนุมมาใช้บังคับ เป็นเหตุให้มีข้อจำกัดหลายประการในการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีความจำเป็นต้องยุติหรือสลายการชุมนุม พนักงานเจ้าหน้าที่ก็จำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่จนในที่สุดก็ต้องใช้อาวุธ ก่อให้เกิดความรุนแรงและความเสียหายแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ ประชาชนและประเทศชาติอย่างไม่อาจประมาณค่าได้

กฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันในการชุมนุมสาธารณะ

ในขณะที่ไม่มีกฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะที่ออกแบบมาโดยเฉพาะเพื่อดูแลจัดการกับปัญหาต่างๆที่กล่าวมาข้างต้น ในการแก้ไขปัญหาในการชุมนุมที่ผ่านมามีความจำเป็นที่จะต้องใช้กฎหมายอื่นๆเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าไปพลางก่อน ซึ่งมักจะไม่มีเหมาะสมต่อสถานการณ์และมักทำให้เกิดการบาดเจ็บและเสียชีวิตของทั้งฝ่ายผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่ของรัฐอยู่เสมอๆ

กฎหมายที่มีอยู่และถูกใช้เพื่อการควบคุมการชุมนุมสาธารณะ

๑. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

๒. พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. ๒๔๕๗
๓. พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๔๘
๔. พระราชบัญญัติรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๕๑
๕. ประมวลกฎหมายอาญา
๖. พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. ๒๕๒๒
๗. พระราชบัญญัติทางหลวง พ.ศ. ๒๕๓๕
๘. พระราชบัญญัติควบคุมการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียง พ.ศ. ๒๔๕๓
๙. พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. ๒๕๓๕

๑๐. พระราชบัญญัติควบคุมการเรียไร พ.ศ. ๒๔๘๗
๑๑. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

จะเห็นได้ว่าหากไม่มีกฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะ ภาครัฐมีความจำเป็นที่จะต้องใช้กฎหมายจำนวนหลายฉบับที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้จัดการการชุมนุมสาธารณะ มาเป็นเครื่องมือเพื่อควบคุมและดูแลการชุมนุมสาธารณะ

การออกกฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะ

ในขณะที่เขียนเอกสารวิจัยฉบับนี้ เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ สภานิติบัญญัติได้ผ่านวาระสาม “ร่าง” พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ มาแล้วแต่ผู้เขียนยังไม่สามารถหาตัวกฎหมายได้เนื่องจากยังไม่ได้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา อย่างไรก็ตามในความเห็นของผู้เขียน กฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะ ควรมีดังนี้

๑. การตรากฎหมายการชุมนุมในที่สาธารณะมีความจำเป็นเพื่อให้มีกฎหมายเฉพาะที่ได้ออกแบบมาอย่างเหมาะสมเพื่อบริหารจัดการการชุมนุมสาธารณะของทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ชุมนุม โดยไม่จำเป็นต้องใช้กฎหมายอื่นที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้จัดการกับการชุมนุมสาธารณะอีก

๒. กฎหมายดังกล่าวจะต้องไม่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธเกินกว่าที่กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดไว้

๓. จะต้องเป็นไปเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการชุมนุมสาธารณะที่กระทำโดยชอบด้วยกฎหมายและในขณะเดียวกันก็เป็นการควบคุมการชุมนุมสาธารณะและการเดินขบวนในพื้นที่สาธารณะที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น

๔. ต้องมีเส้นแบ่งแยกการชุมนุมประเภทต่างๆให้ชัดเจนและวางมาตรการต่างๆให้เหมาะสมและพอสมควรแก่เหตุ โดยใช้มาตรการจากเบาไปหาหนัก เป็นขั้นเป็นตอน มาใช้ในการบริหารจัดการชุมนุมสาธารณะแต่ละประเภท

๕. ควรควบคุมเฉพาะการชุมนุมสาธารณะที่จัดการชุมนุมหรือเดินขบวนในที่สาธารณะเท่านั้น การชุมนุมในที่รโหฐานหรือในสถานการศึกษาถือเป็นเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมายรัฐจะต้องไม่แทรกแซง

๖. การมีกฎหมายมาจำกัดเสรีภาพของประชาชนในการชุมนุมสาธารณะจะกระทำได้เฉพาะเพื่อคุ้มครองความมั่นคงของชาติหรือความปลอดภัยสาธารณะ ความสงบเรียบร้อย การสาธารณสุข หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

๗. เพื่อเป็นการสร้างสมดุลระหว่างสิทธิและเสรีภาพของกลุ่มผู้ชุมนุมในการใช้พื้นที่สาธารณะเป็นที่ชุมนุมหรือเดินขบวนกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนทั่วไปซึ่งเป็นบุคคลที่สาม และวางมาตรการที่จำเป็นในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพดังกล่าว

แนวทางในการส่งเสริมการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าในส่วน พื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public Space) ทางรัฐได้ดำเนินการออกพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๘ ออกมาบังคับใช้แล้ว ดังนั้นจึงถือได้ว่าการควบคุมการชุมนุมสาธารณะในพื้นที่สาธารณะได้มีหลักและแนวทางของภาครัฐในการบริหารจัดการการชุมนุมสาธารณะให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนทุกคนแล้ว อย่างไรก็ตามเนื่องจากเป็นกฎหมายที่เพิ่งออกมาใหม่จึงยังคงไม่สามารถบอกได้ว่าผลของการบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับประชาชนผู้ที่จะใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญในการจัดการชุมนุมสาธารณะดังกล่าวนี้จะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงไร ซึ่งในตอนนี้จึงได้แต่เพียงแต่รอเวลาในช่วงที่กฎหมายจำเป็นต้องถูกนำมาใช้บังคับเท่านั้น

ดังนั้นในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะแนวทางการส่งเสริมการใช้พื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง (Public Sphere) ฮาเบอร์มาส เห็นว่า พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญมากต่อสังคมประชาธิปไตย โดยมีข้อเสนอแนะในการสร้างพื้นที่สาธารณะในยุคปัจจุบัน ดังนี้

- ต้องสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะขึ้นมาหลายๆแบบอย่างหลากหลาย เพื่อให้เป็นหลักประกันว่าผู้คนทุกกลุ่มที่มีผลประโยชน์แตกต่างกันสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะหลายๆแบบได้อย่างแท้จริง
- พื้นที่สาธารณะจะต้องไม่ถูกทำให้กลายเป็นองค์กรหรือสถาบันที่มีความแข็งตัวเพราะอิทธิพลจากระบบราชการ จะต้องเป็นพื้นที่ที่ข่าวสารสามารถไหลเวียนได้อย่างเต็มที่
- พื้นที่สาธารณะจะเป็นพื้นที่การสื่อสารแนวคิดในทางการเมือง ที่จะต้องมีจุดประสงค์ในการสร้างความเห็นร่วมกันในเรื่องประโยชน์สาธารณะต่างๆ ดังนั้นการพูดคุยในพื้นที่สาธารณะต้องการการสนทนาที่เปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและหารือกันด้วยเหตุด้วยผล
- พื้นที่สาธารณะที่ดีในการสร้างประชาธิปไตยนั้นขึ้นอยู่กับสองปัจจัย ได้แก่ คุณภาพของการพูดคุยและการสื่อสารและปริมาณของการมีส่วนร่วมในการพูดคุยนั้น จึงจำเป็นต้องมีสื่อกลางสำหรับการมีส่วนร่วม (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, ๒๕๕๑: ๓๘๔)

เดวิด แมททิวส์ (๒๕๕๒) การพูดคุยสาธารณะเป็นที่ที่การเมืองเริ่มต้น ไม่ได้เริ่มมาจากการเลือกตั้งเพื่อให้มีรัฐบาล แต่เริ่มจากทางเลือกกว่าประชาชนต้องการชุมชนและประเทศแบบไหน การมาสนทนากันในเรื่องทางเลือกเหล่านี้และอะไรเป็นประโยชน์สาธารณะที่แท้จริง

ดังนั้นจะเห็นว่าการมีพื้นที่สาธารณะเพื่อให้ประชาชนสามารถมาพูดคุยกันเรื่องทางเลือกต่างในทางการเมืองจึงมีความสำคัญยิ่ง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในเรื่องพื้นที่สาธารณะ ดังนี้

๑. รัฐควรสนับสนุนให้เกิดภาคประชาสังคม เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของภาคประชาสังคม เพื่อให้เกิดกระบวนการภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งเอาเองงานจะเป็นสามารถทำหน้าที่เป็นตัวกลางให้ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการถกแถลงในพื้นที่สาธารณะได้โดยสะดวกและเสรี เพราะว่ามันเป็นเงื่อนไขที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับภาคประชาสังคมในการทำความเข้าใจในทางการเมืองโดยเฉพาะการประนีประนอมกันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน รัฐต้องจัดโครงสร้างทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายร่วมกับรัฐและตลาด เพราะว่าการนำเอาองค์ประกอบของทั้งสามประการ ได้แก่รัฐ ตลาด และภาคประชาสังคม มาร่วมสัมพันธ์กันจะเป็นการประกันผลสำเร็จในการดำเนินนโยบายดังกล่าวได้

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของภาคประชาชนที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ และ พ.ศ. ๒๕๕๐ ไม่ว่าจะเป็นการออกเสียงลงประชามติ (Referendum) การเสนอร่างกฎหมายโดยประชาชน (Initiative) หรือการถอดถอนผู้แทนรายบุคคลหรือทั้งสภา (Recall) นั้นไม่สามารถทำได้ด้วยประชาชนเพียงคนเดียวแต่ต้องใช้การเข้าชื่อกันของประชาชนจำนวนมาก ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการรวบรวมการก่อนหน้าเพื่อให้ได้มาซึ่งจำนวนของประชาชนที่มีความเห็นพ้องต้องกันเพื่อไปดำเนินการใช้สิทธิดังกล่าวข้างต้น ซึ่งภาคประชาสังคมที่สามารถจัดให้มีพื้นที่สาธารณะขึ้นเพื่อให้ประชาชนสามารถพูดคุยจนได้ความเห็นร่วมกันจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

๒. การสร้างสื่อมวลชนให้เป็นพื้นที่สาธารณะของประชาชน สื่อมวลชนเป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญยิ่งในสังคมประชาธิปไตย แต่ด้วยสภาพของสื่อมวลชนในเหตุการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันสื่อมวลชนได้ถูกตั้งคำถามสำคัญที่ว่า สื่อมวลชนยังคงความสามารถในการสร้างพื้นที่สาธารณะได้หรือไม่ สื่อมวลชนที่เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีความเป็นกลางไม่ถูกรอบงำจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและประชาชนสามารถเข้าถึงได้ยังคงมีอยู่หรือไม่ และสื่อมวลชนที่เป็นพื้นที่สาธารณะนั้นยังคงมีพลังอำนาจเพียงพอที่จะผลักดันนโยบายที่สำคัญๆของประเทศได้หรือไม่ เพียงใด

ในประเทศไทยสื่อมวลชนกระแสหลักไม่ว่า หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ จะมีทั้งที่รัฐเป็นเจ้าของและที่เอกชนเป็นเจ้าของ ทำให้เราจะพบเห็นว่าในกรณีของรัฐเป็นเจ้าของสื่อเสียเองการใช้สื่อเป็นพื้นที่สาธารณะย่อมเป็นไปได้โดยเฉพาะผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐ ในการปฏิบัติการทางการเมืองที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพันธมิตร กลุ่ม นปช. หรือกลุ่ม กปปส. ก็ถูกแทรกแซงและปิดกั้นจากรัฐบาลที่มีอำนาจอยู่ในขณะนั้นไม่ให้เห็นด้วยกับรัฐได้ ในกรณีที่สื่อเป็นของเอกชน ซึ่งเราหวังว่าระบบเศรษฐกิจแบบตลาดจะทำให้เกิดการแข่งขันที่เป็นธรรมและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ แต่เหตุการณ์กลับเป็นตรงกันข้ามสื่อมวลชนได้กลายเป็นธุรกิจที่มีความจำเป็นในการลงทุนสูงและจำเป็นต้องมีผู้ลงทุนระดับใหญ่มาร่วมลงทุน ซึ่งก็มักจะเป็นกลุ่มทุนผูกขาดขนาดใหญ่ของประเทศ และในท้ายที่สุดสื่อมวลชนที่ถูกทำให้กลายเป็นธุรกิจแบบหนึ่งก็ต้องพยายามทำกำไรเพื่อตอบสนองนักลงทุนมากกว่าที่จะสนใจเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อประชาชน ปัจจุบันเราจะเห็นสื่อมวลชนที่เป็นกลุ่มทุนขนาดใหญ่ในประเทศไทยจำนวนมาก อาทิเช่น กลุ่มมติชน กลุ่มเนชั่น กลุ่มผู้จัดการ เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, ๒๕๕๑: ๓๘๔ – ๓๘๖)

ทางออกที่น่าสนใจได้แก่การสร้างสื่อมวลชนอิสระที่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐแต่ไม่ถูกควบคุมหรือแทรกแซงโดยรัฐ อย่างไรก็ตามในกรณีนี้จำเป็นต้องมีกลไกในการตรวจสอบการ

ทำงานอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้แน่ใจได้ว่าผู้บริหารได้ใช้เงินอุดหนุนไปเพื่อทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะของประชาชนอย่างแท้จริง การเกิดขึ้นของ องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งความเป็นอิสระในการดำเนินการถูกรับรองโดยผลของกฎหมาย ก็เป็นความพยายามในการสร้างพื้นที่สาธารณะที่ไม่ถูกแทรกแซงโดยรัฐ

๓. การสร้างองค์กรวิชาชีพของสื่อมวลชนให้เข้มแข็งให้เป็นพื้นที่สาธารณะของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สร้างมาตรฐานให้กับอาชีพสื่อมวลชนและทำหน้าที่ในการตรวจสอบสื่อมวลชนด้วยตนเอง การตรวจสอบการทำงานของสื่อมวลชนด้วยองค์กรวิชาชีพของสื่อด้วยตนเองจะทำให้วิชาชีพสื่อและสื่อมวลชนได้รับการยอมรับและปราศจากการแทรกแซงจากภายนอก อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าองค์กรวิชาชีพของสื่อมวลชนยังคงทำหน้าที่เพียงแค่ให้ความช่วยเหลือทางสังคมแก่สมาชิกมากกว่าจะทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะให้กับผู้ประกอบวิชาชีพในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อพัฒนาวงการสื่อ และองค์กรวิชาชีพเหล่านี้มักจะทำให้ความเห็นเฉพาเมื่อสื่อมวลชนถูกแทรกแซงจากภายนอกหรือรัฐบาล แต่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในกรณีกับผู้ประกอบวิชาชีพสื่อประพุดติพิคไปจากการปิ่นสื่อมวลชนที่ดี กล่าวคือไม่ได้ทำหน้าที่ “สื่อ” ที่ดีในกรณีที่เกี่ยวข้องกับผู้ร่วมวิชาชีพสื่อมวลชนของตนเองเลย

๔. จะต้องมี การส่งเสริมและการควบคุมสื่อทางเลือกผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and communication technology - ICT) ควบคู่กันไปอย่างสมดุล การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศผ่านเครือข่ายโทรคมนาคมได้เป็นตัวการสำคัญในการที่จะก่อให้เกิดหรือมีส่วนในการก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะขึ้นในสังคมไทย ซึ่งจะเป็นพื้นที่สำคัญของภาคประชาสังคมในการที่จะเป็นเวทีในการพูดคุย วิเคราะห์ วิจาร์ณ และถกแถลงกัน ในทางการเมือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน ซึ่งในปัจจุบันภาครัฐก็มีนโยบายในการส่งเสริมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อใช้ในการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทำให้ในขณะเดียวกันอินเทอร์เน็ตก็ได้ถูกพัฒนาให้กลายเป็นช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่ หรือ “สื่อใหม่” (New Media) ได้แก่ เว็บไซต์ ทวิตเตอร์ บล็อก บอร์ด การส่งข้อความสั้น การส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เฟซบุ๊ก ยูทูป ไลน์ ฯลฯ และยังรวมถึง โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เคเบิลทีวี ท้องถิ่น และวิทยุชุมชน ได้ถูกนำมาใช้ในการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) และการปฏิบัติการทางการเมืองที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และสื่อใหม่นี้ยังไปลดความสำคัญของบทบาทของสื่อมวลชนกระแสหลักประเภทอื่น ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ ลงอย่างมีนัยสำคัญเพราะสื่อประเภทนี้สามารถหลุดพ้นจากการแทรกแซงและปิดกั้นของรัฐได้

การที่สื่ออิเล็กทรอนิกส์ไม่สามารถแทรกแซงได้โดยง่ายจึงเป็นพื้นที่สาธารณะในอุดมคติที่ปราศจากการแทรกแซงจากรัฐและประชาชนสามารถเข้าไปใช้ได้โดยเสรี ไม่มีข้อจำกัดเรื่อง เพศ อายุ การศึกษา ความเชื่อ ฐานะทางสังคม หรือฐานะทางเศรษฐกิจด้วย อย่างไรก็ตามการที่รัฐไม่สามารถเข้าควบคุมได้โดยง่ายนี่เองก็เป็นจุดที่เป็นอันตรายด้วยเช่นกัน เพราะสื่ออิเล็กทรอนิกส์เองก็ได้ถูกใช้ไปในทางปลุกปั่นทางการเมือง การสนทนาที่ขาดคุณภาพเต็มไปด้วยความเกลียดชัง และมีการใช้คำพูดที่รุนแรงด้วยเช่นกัน ในอีกด้านหนึ่งการก่ออาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัวพร้อมๆกับการเติบโตของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต และในปัจจุบันผู้ก่อการร้ายระหว่างประเทศก็ได้ใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการชักชวนผู้คนเข้าร่วมในสงครามก่อการร้ายด้วยเช่นกัน ดังนั้นสื่ออิเล็กทรอนิกส์นี่ก็เป็นเช่นสื่ออื่นเช่นกันที่จะต้องถูกควบคุมได้โดยรัฐในกรณีทีละเมิดข้อกำหนด ผู้บริหารสื่ออิเล็กทรอนิกส์จะต้องมีจรรยาบรรณของสื่อมวลชนที่ดีและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการตรวจสอบเนื้อหาและถ้อยคำที่ถูกลำมาลงในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งการออกความเห็นสามารถแตกต่างกันได้ตามความคิดเห็นและความเข้าใจ แต่ควรเป็นไปด้วยความสุภาพ ปราศจาก คำด่า ถ้อยคำหยาบ ถ้อยคำรุนแรง ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ก็มีการเลือกข้างทางการเมืองด้วยเช่นกันดังนั้นผู้ใช้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องรู้เท่าทันสื่อทุกชนิดด้วย

๕. พัฒนากลไกและบทบาทขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญที่มีอยู่แล้วให้เป็นพื้นที่สาธารณะในการเชื่อมต่อระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐให้มากขึ้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่ากรรมการสิทธิมนุษยชน สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้ตรวจการรัฐสภา ศาลปกครอง ฯลฯ เป็น “พื้นที่” ต่อรองที่สำคัญระหว่างภาคประชาชนกับรัฐ ซึ่งประชาชนก็ได้ใช้องค์กรเหล่านี้เป็น “พื้นที่” ต่อรองมาบ้างแล้ว แต่ยังมีประสิทธิภาพต่ำ ด้วยเหตุที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงองค์กรเหล่านี้ และองค์กรเหล่านี้ไม่ได้ถูกออกแบบมาให้มีบทบาทในแง่ “พื้นที่” เพื่อหารต่อรองระหว่างภาคประชาชนกับรัฐอย่างเพียงพอ หากองค์กรอิสระเหล่านี้สามารถปรับวิธีการคิดด้วยการให้องค์กรเปิดตัวเป็นพื้นที่สาธารณะมากกว่าที่จะแสดงบทบาทเอง ประชาชนก็จะมีพื้นที่สาธารณะรองรับเพื่อใช้เป็นที่ต่อรองกับทางรัฐได้มากขึ้น และอย่างเป็นระบบมากขึ้น

๖. พัฒนาพรรคการเมืองให้สามารถเป็นพื้นที่สาธารณะในการต่อรองเชิงนโยบาย สภาพพรรคการเมืองของไทยแม้จะเป็นการรวมกลุ่มกันของนักการเมืองที่เป็นชนชั้นนำของสังคม แต่กลับไม่มีฐานมวลชนรองรับ พรรคการเมืองของไทยไม่มีลักษณะเป็นสถาบันที่ต่อเนื่องยาวนาน พรรคการเมืองสามารถถูกยุบหรือสลายตัวแล้วนักการเมืองในพรรคนั้นๆสามารถไปตั้งพรรคการเมืองใหม่ได้ในทันทีโดยไม่มีผลอะไรกับฐานเสียงของตัวเอง ดังนั้นพรรคการเมืองจึงยังไม่ใช่

พื้นที่สาธารณะในการต่อรองนโยบายเหมือนพรรคการเมืองในต่างประเทศที่มีนโยบายผูกพันกับความต้องการของประชาชนมากกว่า หากสามารถพัฒนาพรรคการเมืองให้มีสภาพเป็นสถาบันที่ต่อเนื่องและเปิดเป็นพื้นที่สาธารณะด้วยการจัดเวทีให้ฐานมวลชนที่สนับสนุนนโยบายของพรรคสามารถเข้ามาพูดคุยเพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้ ประชาชนก็จะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อีกทางหนึ่ง

๑. การพัฒนาองค์กรวิชาชีพต่างๆให้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการต่อรองเชิงนโยบายที่กว้างกว่าประโยชน์โดยตรงของคนในวิชาชีพได้ องค์กรวิชาชีพ อาทิเช่น สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สมาคมธนาคารไทย สภานายความแพทยสภา สมาคมนักบัญชี สหภาพแรงงาน ฯลฯ สมาคมวิชาชีพเหล่านี้มักจะเปิดเป็นพื้นที่สาธารณะในการต่อรองนโยบายกับภาครัฐเพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกที่อยู่ในวิชาชีพเดียวกันเท่านั้น โดยพยายามจำกัดบทบาทตัวเองไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆทางการเมือง ทั้งนี้จะโดยผลของกฎหมายหรือโดยนโยบายของผู้บริหารองค์กรเอง แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะพยายามไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองก็ตามแต่การต่อรองนโยบายกับภาครัฐก็เป็นหน้าที่สำคัญที่องค์กรเหล่านี้ดำเนินการอยู่ ซึ่งก็เป็นการต่อรองเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะต่างๆของทางรัฐบาลซึ่งเป็นการต่อรองทางการเมืองแบบหนึ่งอย่างปฏิเสธมิได้ ด้วยศักยภาพที่องค์กรเหล่านี้มีหากสามารถเปิดตัวเองเป็นพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนทั่วไปสำหรับการต่อรองเชิงนโยบายได้ด้วยก็จะช่วยเพิ่มพื้นที่สาธารณะที่มีศักยภาพให้กับประชาชนด้วย

๒. ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดเป็นพื้นที่สาธารณะในการฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ในการดำเนินนโยบายต่างๆ ปัจจุบันผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่นมาจากการเลือกตั้งโดยตรง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น หากท้องถิ่นซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากนั้นสามารถเปิดตัวเองให้เป็นพื้นที่สาธารณะด้วยการจัดเวทีในการพูดคุยกับประชาชนเพื่อรับฟังปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนในท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอจะช่วยแก้ปัญหาของประชาชนได้อย่างถูกต้องและเป็นไปตามความต้องการของประชาชน และเป็นเวทีต่อรองระหว่างประชาชนในท้องถิ่นกัน นโยบายของรัฐจากส่วนกลางได้เป็นอย่างดี เช่นกัน อย่างไรก็ตามบทบาทนี้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกลับไม่เด่นชัดและในทางตรงกันข้ามกับปรากฏปัญหาผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับใช้อำนาจที่ถูกกระจายไปสู่ท้องถิ่นในการคอร์รัปชัน (ณรงค์ บุญสวยขวัญ, ๒๕๕๒: ๕๒ – ๕๕)

๘. ส่งเสริมและสนับสนุนการพบปะชุมนุมของประชาชนในชุมชนต่างๆที่มีลักษณะในเชิงวัฒนธรรมประเพณีของประชาชน การพบปะชุมนุมกันของประชาชนในเชิงวัฒนธรรมประเพณี เช่น การร่วมกันในงานบุญตามประเพณีต่างๆของคนในชุมชนท้องถิ่น สภาคาแฟ ฯลฯ ก็ถือได้ว่าเป็นพื้นที่สาธารณะได้รูปแบบหนึ่ง ในการพบปะกันในที่ต่างๆเหล่านั้นจะพบว่ามีรูปแบบการสื่อสารแบบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆอย่างมากมาย มีการพูดคุย ได้เถียงหรืออภิปรายกัน ตั้งแต่เรื่องของครอบครัว เรื่องของชุมชน เรื่อยไปจนถึงเรื่องของบ้านเมือง หากเราสามารถดำรงความสามารถในการพึ่งพาตนเองชุมชนท้องถิ่นและดำรงความสำคัญของพื้นที่สาธารณะในรูปแบบนี้ของชุมชนไว้ได้และสามารถต่อยอดในการให้ความรู้กับประชาชนในการพูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผลเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันนั้นจะเป็นการสร้างภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง โดยรัฐลงแรงแต่เพียงเล็กน้อย และจะเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาของชุมชนในท้ายที่สุด

๑๐. ขบวนการองค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการเป็นพื้นที่สาธารณะ อาจจะกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนมีส่วนสัมพันธ์กับ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นอย่างมาก ด้วยการร่วมกับพรรคพวกที่มีอุดมการณ์เดียวกันจัดตั้งมูลนิธิพัฒนาบูรณะชนบทขึ้น และโครงการบัณฑิตอาสาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๑ – ๒๕๒๒ และเป็นแนวทางในการเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆขึ้นในระยะเวลาต่อมา

แม้ว่าลักษณะสำคัญของขบวนการองค์กรพัฒนาเอกชน อยู่ที่การให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่ชนบทและไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองก็ตาม แต่การที่องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้เป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญของประชาชนในพื้นที่ชนบทที่จะส่งผ่านความคิดเห็นไปยังรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนจึงมีพลังและเป็นอิทธิพลต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองเป็นอย่างยิ่ง ด้วยการเชื่อมโยงพื้นฐานทางสังคม-การเมืองผ่านความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนจึงเป็นพลวัตอย่างมากทางความคิดและมุมมองใหม่ทางการเมืองจากประชาชนในชนบทสู่รัฐบาลที่ส่วนกลาง (วอลเลน เบลโล, ๒๕๔๕: ๓๕๘ – ๓๖๒)

๑๑. จะต้องส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง กุหลาบ สายประดิษฐ์ (อ๋างใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, ๒๕๔๕ : ๓๔๑) นักคิดนักเขียนชั้นนำในอดีตของไทย ให้ความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า “ความสนใจของพลเมืองต่อกิจการบ้านเมือง ซึ่งแสดงออกมาโดยประกอบด้วยภูมิความรู้และวิจารณญาณเท่านั้น ที่เป็นรากฐานของประชาธิปไตย และที่เราจะสามารถเรียกประเทศของเราว่าเป็นประเทศประชาธิปไตยได้จริงๆ

ในวันข้างหน้า รัฐธรรมนูญเป็นสิ่งแรก แต่ไม่ใช่สิ่งสุดท้ายที่จะทำให้ประเทศของเราเป็นประชาธิปไตยจริงๆ”

ประชาชนทุกคนจะต้องสามารถเข้าร่วมการพูดคุยในพื้นที่สาธารณะได้ โดยที่ระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจไม่ใช่อุปสรรค แม้ว่าในพื้นที่สาธารณะต้องการพูดคุยกันอย่างมีคุณภาพจากประชาชนที่เข้มแข็งและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งในการพูดคุยในพื้นที่สาธารณะนั้นจะต้องเป็นการพูดคุยแบบใช้เหตุผลและจำเป็นต้องมีวิจารณญาณสาธารณะ ซึ่งก็คือการสนทนาเพื่อชั่งน้ำหนักของสิ่งที่พูดไม่ใช่เพื่อการโต้เถียงเอาชนะ และการใช้วิจารณญาณสาธารณะในท้ายที่สุดเพื่อพิจารณาว่าอะไรมีค่ามากที่สุดสำหรับเรา ซึ่งหลายคนมักจะแปลความเอาว่าผู้ที่มีการศึกษาเท่านั้นจึงจะมีวิจารณญาณสาธารณะเหล่านี้ได้ ซึ่งจากการศึกษาของเดวิด แมทธีวส์ พบว่าประชาชนทุกคนสามารถเข้าร่วมการพูดคุยในพื้นที่สาธารณะได้ โดยที่ระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจไม่ใช่อุปสรรค ดังนั้นพื้นที่สาธารณะจึงเปิดกว้างสำหรับทุกคนที่ต้องการมีส่วนร่วมในการพูดคุยโดยไม่สนใจในความแตกต่างเรื่องเพศ การศึกษา อายุ หรือฐานะในทางเศรษฐกิจ (เดวิด แมทธีวส์, ๒๕๕๒: ๒๑๒ – ๒๔๐)

บทที่ ๔

พื้นที่สาธารณะกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

สื่อกับการเป็นพื้นที่สาธารณะ

การที่ประชาชนจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้นั้นประชาชนจำเป็นต้องจะสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ง่ายและในราคาถูกลงเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ของตนเองจนสามารถเข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเองในระบอบประชาธิปไตย การพัฒนาความรู้นี้เกี่ยวเนื่องกับการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีการพิมพ์อย่างมาก เพราะเมื่อนักประดิษฐ์ ชาวเยอรมันนี โยฮัน กูทเทินแบร์ก (Johann Gutenberg) ได้คิดแทนพิมพ์โลหะทำให้สามารถพิมพ์หนังสือได้จำนวนมากในราคาถูกทำให้คนชั้นล่างสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้อย่างทั่วถึง ก่อให้เกิดหนังสือพิมพ์ที่เป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญในการพัฒนาความคิดทางการเมืองของประชาชน และเป็นช่องทางที่ประชาชนจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ในปัจจุบันสื่อมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกระดับและทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ครอบครัวและลงไปถึงการใช้ชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคลด้วย อิทธิพลของสื่อมีมากขึ้นและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการสื่อสารในแต่ละครั้งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆตามมาอย่างมากมาย อิทธิพลของสื่อได้พัฒนาจากอุตสาหกรรมการพิมพ์ ไปสู่วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ วิทยุสื่อสาร คอมพิวเตอร์บุคคล โทรศัพท์มือถือ และอินเทอร์เน็ต จนเกิดเป็นเครือข่ายข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงกันได้ทั่วโลก

ในประเทศไทยตั้งแต่เทคโนโลยีการพิมพ์ได้เริ่มเข้ามาในประเทศไทยโดยบาทหลวงคาทอลิกเมื่อต้น รัชกาลที่ ๑ จนถึงเมื่อ หมอบรัดเลย์ ได้ทำการตั้งโรงพิมพ์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่ตรอกกัปตันบุชเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๘ ได้ทำให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ๆขึ้นในสังคมหลายอย่าง แม้ว่าในขั้นต้นกิจการการพิมพ์จะถูกตั้งขึ้นเพื่อเผยแพร่พระศาสนาก็ตาม แต่สื่อสิ่งพิมพ์ก็ได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสารทางการเมืองการปกครองของประเทศอย่างรวดเร็ว เริ่มจากปี พ.ศ. ๒๓๘๒ เพียง ๓ ปีจากการตั้งโรงพิมพ์ในประเทศไทยของหมอบรัดเลย์ รัชกาลที่ ๓ ได้ว่าจ้างให้โรงพิมพ์ของหมอบรัดเลย์จัดพิมพ์ประกาศ “ห้ามสูบบุหรี่” จำนวน ๕,๐๐๐ ฉบับ ซึ่งประกาศห้ามสูบบุหรี่

แผ่นนี้ถือเป็นการใช้ “สิ่งพิมพ์” เพื่อสื่อสารทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด ในด้านหนึ่งการพิมพ์ทำให้ได้ประกาศจำนวนมากสามารถแจกจ่ายให้ราษฎรได้อย่างทั่วถึงและในอีกด้านหนึ่งก็เพื่อให้ “ฝรั่ง” ซึ่งกอดันอยู่ในขณะนั้นได้รับรู้ถึงนโยบายนี้ด้วย เพราะในเวลานั้นอังกฤษกำลังกอดันประเทศจีน เรื่องการซื้อขายฝิ่นอยู่ ประกาศห้ามสูบฝิ่นเป็นสิ่งพิมพ์แรกที่เป็นเอกสารทางราชการของรัฐไทยใช้สื่อสารกับประชาชน

การพิมพ์ในยุคนี้ยังได้ก่อให้เกิดแนวคิดเสรีในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการฟื้นฟูที่สาธารณะในทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง เมื่อคณะมิชชันนารีไม่เพียงจะตีพิมพ์เพียงงานด้านศาสนา แต่ยังได้ตีพิมพ์แนวคิดอย่าง “วิเศษกว่า” ออกเผยแพร่ด้วย ซึ่งความคิดที่วิเศษกว่านี้หมายถึง ความรู้ทาง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีใหม่และความคิดทางการเมืองของทางประเทศตะวันตก เนื่องจาก “เป็นของประเสริฐวิเศษดีกว่ากัน” ความรู้ใหม่ต่างๆ จากสิ่งพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ ได้ทำลายต่อความรู้เดิมของไทยอย่างมาก นอกจากนี้ด้วยความเป็นชาวต่างชาติ ซึ่งได้รับความคุ้มครองจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทำให้หมอบรัดเลย์ได้ใช้อุปกรณ์วิพากษ์วิจารณ์สังคมไทย หรือแม้กระทั่งประมุขของประเทศอย่างเปิดเผย ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมไทยจึงเป็นการกอดันให้ผู้นำประเทศต้องคืบหน้าขนานขวายตอบโต้ด้วยสิ่งเดียวกันคือ สิ่งพิมพ์ การวิพากษ์วิจารณ์ในหนังสือพิมพ์ได้ก่อให้เกิดชุมชนนักอ่าน และได้คอยตอบโต้บทความของหมอบรัดเลย์ตลอดเวลา ซึ่ง หมอบรัดเลย์เชื่อว่าเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ทำให้สิ่งสิ่งพิมพ์กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการชักนำความคิด และเป็นสนามเสรีในการตอบโต้กันในเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองที่ไม่เคยมีมาก่อนในประเทศไทย

การยอมรับเทคโนโลยีการพิมพ์ของชนชั้นนำในประเทศไทย ทำให้เกิดการเผยแพร่ความรู้อย่างตะวันตกในหมู่ประชาชน ชนชั้นนำชาวสยามและประชาชนรอบๆ ศูนย์กลางการปกครอง เนื่องจากคนไทยสมัยโบราณนับถือหนังสืออย่างเป็นทางการเป็นของสูงของศักดิ์สิทธิ์ ไม่นิยมเก็บไว้ในบ้าน หนังสือจะมีอยู่เฉพาะใน วัด วังเจ้านาย หรือบ้านขุนนาง โดยที่เนื้อหาส่วนใหญ่ก็จะเป็นประโยชน์กับกลุ่มชนชั้นนำ นอกจากนี้หนังสือก็เป็นของหายากและราคาแพงด้วย ดังนั้นการพิมพ์หนังสือจึงทำให้ราษฎรเข้าถึงองค์ความรู้ได้ง่ายและถูกลง ยุคสมัยแห่งการก้าวกระโดดขององค์ความรู้สมัยใหม่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนทันทีเมื่อรัชกาลที่ ๔ ขึ้นครองราชย์ และความรู้และความคิดอย่างตะวันตกก็ค่อยๆ ครอบงำชนชั้นนำของประเทศและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนประเทศไทยไปเป็น

แบบตะวันตกในที่สุดในสมัยรัชกาลที่ ๕ การพิมพ์นั้นทำให้ความรู้แบบใหม่เริ่มกระจายไปสู่ประชาชนซึ่งจะเป็นพื้นฐานให้เกิดคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้อย่างตะวันตกขึ้น

การพิมพ์หนังสือในประเทศไทยในยุคเริ่มต้นโดยมิชชันนารี มีวัตถุประสงค์เพื่อชนชั้นล่างของสังคมให้มีความรู้มากขึ้นจากการอ่านหนังสือที่มีอย่างแพร่หลายมากขึ้น แต่การสืบเนื่องอันเป็นการกำเนิดอย่างแท้จริงของสิ่งพิมพ์ล้วนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับองค์พระมหากษัตริย์และชนชั้นนำในประเทศ ดังนั้น “สื่อ” ไม่ว่าจะเป็น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง หรือสื่อโทรทัศน์ หรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่า “สื่อเดิม” (Traditional Media) ไม่ว่ายุคสมัยใดก็ตามจะมีอยู่และดำรงอยู่ได้จนเป็นสมบัติของ “มหาชน” นั้น ก็ยังต้องอยู่ในความควบคุมของ “สถาบัน” อันมีอำนาจสูงสุดของสังคมในขณะนั้นและจะต้องยังประโยชน์เพื่อสถาบันในรูปต่างๆหรือไม่เป็นอันตรายต่อสถาบัน (คณะทำงานประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย ๒๕๔๕: ๑๗ – ๑๘, ๓๒๗-๓๒๘, ๓๓๓) อย่างไรก็ตามสภาพการณ์แบบนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อได้เกิดเทคโนโลยีการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต

สื่อใหม่ ได้เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตและการสื่อสารไร้สายผ่านโทรศัพท์มือถือที่สามารถสนองตอบการใช้ชีวิตในสังคมสมัยใหม่ที่มีความต้องการที่หลากหลาย โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของ “สื่อสังคม” (Social Media) ที่รวมเอาเทคโนโลยีการสื่อสารและเครือข่ายทางสังคมเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้ใช้ซึ่งมีนัยสำคัญ นอกจากนี้สื่อใหม่ก็ได้เข้าไปมีบทบาททางการเมืองที่สำคัญได้อย่างรวดเร็ว การที่สื่อใหม่เหล่านี้เป็นพื้นที่ที่รัฐไม่สามารถเข้าไปควบคุม แทรกแซงหรือปิดกั้นได้เหมือนสื่อเดิมอย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ ทำให้ในประเทศที่มีความขัดแย้งทางการเมืองประชาชนจะใช้ “สื่อใหม่” เหล่านี้เป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญสำหรับการแสดงความเห็นและการสื่อสารทางการเมืองของตนเอง ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนในหลากหลายประเทศทั่วโลกสื่อใหม่เหล่านี้ได้กลายเป็นเครื่องมืออันทรงพลังที่ประชาชนใช้ในการแสดงออกทางการเมืองเพื่อสนับสนุนหรือต่อต้านทางการเมืองและจัดตั้งขบวนการในการชุมนุมสาธารณะด้วย เช่น การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาอินโดนีเซียเพื่อโค่นล้มอำนาจทางการเมืองของประธานาธิบดีซูฮาร์โต ในปี ค.ศ. ๑๙๙๘ ก็มีอิทธิพลจากการติดต่อสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตที่กระจายไปทั่วประเทศเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการสนับสนุน หรือการเคลื่อนไหวของประชาชนในฟิลิปปินส์เพื่อขับไล่ประธานาธิบดีโจเซฟ เอสตราดา ในปี ค.ศ. ๒๐๐๑ มีการใช้สื่อผ่านโทรศัพท์มือถือด้วยการส่งข้อความสั้น (Short

message service – SMS) ส่งต่อกันนับเป็นล้านครั้ง รวมถึงการสื่อสารผ่านไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) เว็บไซต์ (Website) ห้องสนทนา (Chat room)

ในประเทศไทยได้มีการใช้การติดต่อสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตในรูปแบบไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยเริ่มจากแวดวงการศึกษาในมหาวิทยาลัย ด้วยระยะเวลาเพียงแค่ว่า ๒๐ ปี ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยได้เพิ่มจำนวนขึ้นถึง ๑๘.๓ ล้านคนในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ อินเทอร์เน็ตถูกนำมาใช้เพื่อการสื่อสารทางการเมืองอย่างจริงจังในการหาเสียงในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ โดยมีการรณรงค์หาเสียงผ่านทางเว็บไซต์ (นกดล อินนา : ๒๕๔๕ หน้า ๓๔-๓๕) และเมื่ออินเทอร์เน็ตได้ถูกพัฒนาเป็น “สื่อใหม่” (New media) เช่นเดียวกับประเทศอื่นทั่วโลก สื่อใหม่ในประเทศไทยได้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อใช้แสดงความคิดและการสื่อสารทางการเมืองของประชาชนอย่างรวดเร็ว และมีความสำคัญไม่ด้อยไปกว่าสื่อเดิมอย่างสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ หรือโทรทัศน์และในบางเหตุการณ์ก็ได้มีการใช้สื่อใหม่อย่างเข้มข้นด้วย นอกจากนี้สื่อใหม่ยังได้ถูกนำมาใช้ในการสื่อสารทางการเมือง (Political communication) โดยสถาบันทางการเมือง เช่น รัฐบาล พรรคการเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์ ฯลฯ อินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นช่องทางการสื่อสาร (Channel) ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการรณรงค์ทางการเมือง (Political campaign) ในการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยการที่สื่อมวลชนกระแสเดิมได้ถูกครอบงำโดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ทำให้การดำเนินกิจการต้องเป็นไปเพื่อสนองต่อความต้องการของกลุ่มทุน และสนองตอบการแสวงหาผลกำไรทางธุรกิจ และการที่สื่อดังกล่าวโดยเฉพาะวิทยุและโทรทัศน์ที่ส่วนใหญ่เป็นกิจการของรัฐทำให้สามารถถูกควบคุมและครอบงำโดยรัฐ

สำหรับประเทศไทย “สื่อ” มีความสำคัญยิ่งในการเป็นพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง ตั้งแต่เกิดสื่อสิ่งพิมพ์ในประเทศไทยในรัชกาลที่ ๓ ตั้งแต่นั้นมาสื่อได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อมีมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามความเข้มข้นในการใช้สื่อก็เป็นไปตามเงื่อนไขทางเทคโนโลยีและสภาพของสังคมในช่วงนั้นๆ ในช่วงแรกๆการใช้สื่อถูกใช้เป็นเครื่องมือในการตอบโต้ระหว่างชนชั้นนำกับเจ้าของหนังสือพิมพ์และปัญญาชนหัวก้าวหน้า จนมาถึงกรณี ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ มีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุและ

โทรศัพท์มือถือเป็นพื้นที่ในการสื่อสารในทางการเมืองของฝ่ายรัฐอย่างชัดเจน เนื่องจากสื่อเหล่านั้นถูกควบคุมโดยรัฐ เมื่อพื้นที่สาธารณะทางสื่อไม่เปิดนักศึกษาและปัญญาชนต้องกลับไปใช้พื้นที่ในมหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่ในการพูดคุยทางการเมือง แต่ในการชุมนุมทางการเมืองในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการใช้โทรศัพท์มือถือและเพจเจอร์ เป็นพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นและสื่อสารทางการเมืองของคนชั้นกลางและคนวัยทำงาน เนื่องจากเทคโนโลยีโทรศัพท์มือถือได้มีการใช้มากขึ้นเฉพาะในกรุงเทพและหัวเมืองใหญ่ และในช่วงความขัดแย้งทางการเมืองของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๑ ไม่ว่าจะเป็นสื่อเดิมอย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ หรือสื่อใหม่ อย่าง โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต อีเมล โทรศัพท์ผ่านดาวเทียม เคเบิลทีวี วิทยุชุมชน สื่อสังคม (Twitter, Facebook, Line etc.) ได้ถูกใช้เป็นที่สาธารณะเพื่อแสดงความเห็นและการสื่อสารทางการเมืองในหมู่ประชาชนอย่างเข้มข้น

เทคโนโลยีการสื่อสารกับการปฏิบัติการทางการเมืองของไทย

วิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๑ และ พ.ศ. ๒๕๕๖ -๒๕๕๗ มีการชุมนุมสาธารณะเพื่อต่อต้านรัฐบาลที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน ๓ เหตุการณ์ ได้แก่ ๑. การชุมนุมสาธารณะของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พันธมิตร) หรือกลุ่มคนเสื้อเหลือง เพื่อต่อต้านรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช และรัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ๒. การชุมนุมสาธารณะของแนวร่วมประชาชนต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) หรือกลุ่มคนเสื้อแดง เพื่อต่อต้านรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และ ๓. คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ “กปปส” เพื่อต่อต้านรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

๑. กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย หรือ “พันธมิตร” หรือ “กลุ่มเสื้อเหลือง”

ช่วงปลายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “กลุ่มพันธมิตร” หรือ “กลุ่มเสื้อเหลือง” ที่มีนายสินธิ ลิ้มทองกุล และพล.ต.จำลอง ศรีเมือง เป็นแกนนำทำการชุมนุมสาธารณะเพื่อต่อต้านรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จนถึงการปฏิวัติ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ และหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ กลุ่มพันธมิตรได้ออกมาชุมนุมสาธารณะอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๕

พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ณ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เพื่อต่อต้านรัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช และรัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ที่มีพรรคพลังประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้งขึ้น โดยมีการชุมนุมต่อเนื่องและยาวนานมาตั้งแต่กลางปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีการบุกยึดทำเนียบรัฐบาล ที่ทำการกระทรวงสามแห่ง และสำนักงานใหญ่ของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ การปิดล้อมอาคารรัฐสภาเมื่อวันที่ ๖-๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ยึดสนามบินดอนเมืองและสนามบินสุวรรณภูมิ เมื่อวันที่ ๒๔-๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ การชุมนุมต่อต้านสิ้นสุดลงเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ หลังจากศาลรัฐธรรมนูญได้ประกาศยุบพรรคพลังประชาชน พรรคชาติไทย และพรรคสมัครสมาชิกประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ทำให้รัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ต้องสิ้นสุดลง ในเหตุการณ์การชุมนุมสาธารณะของพันธมิตรในครั้งนี้ มีประชาชนที่มีส่วนร่วมในการชุมนุมทั้งสองฝ่ายเสียชีวิต ๘ ราย บาดเจ็บ ๗๑๗ ราย

รัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นรัฐบาลที่มีการใช้สื่อเพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ผลงานของตนเองอย่างมาก มีการจัดรายการนายกทักษิณคุยกับประชาชนทุกเช้าวันเสาร์ที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ขณะเดียวกันก็ปิดกั้นไม่ให้ผู้ที่มีความเห็นต่างหรือขัดแย้งกับทางรัฐบาลใช้สื่อสาธารณะที่อยู่ในการควบคุมของรัฐบาล มีการห้ามบรรณาธิการของนิตยสาร ฟาร์อีสเทิร์น อีโคโนมิก รีวิว เดินทางเข้าประเทศไทย พร้อมกับใช้กลุ่มทุนที่สนับสนุนรัฐบาลเข้าซื้อกิจการสื่อสารเพื่อป้องกันการขยายตัวของที่กลุ่มสื่ออิสระที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลและปิดกั้นไม่ให้ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับทางรัฐบาลสามารถใช้สื่อที่เป็นของเอกชนด้วย ดังนั้นในการปฏิบัติการทางการเมืองของพันธมิตรจึงไม่สามารถใช้สื่อสาธารณะที่อยู่ในความควบคุมของทางรัฐบาลได้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างช่องทางการสื่อสารของตนเองขึ้นมาใหม่ด้วย ชุมนุมสาธารณะของพันธมิตรได้มีการได้สื่อสารความคิดทางการเมืองและกิจกรรมการชุมนุมผ่านสื่อทั้งสื่อเดิมและสื่อใหม่อย่างเข้มข้น ร่วมกับการเดินขบวนและชุมนุมกดดันรัฐบาลในพื้นที่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง ด้วยการใช้อีเอ็มในเครือข่ายผู้จัดการ ไม่ว่าจะเป็น หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน วิทยุชุมชน ผู้จัดการ คลื่น ๙๒.๒๕ และ ๙๗.๗๕ Mhz. ทีวีผ่านดาวเทียมเอเอสทีวี ที่มีการปรับผังรายการเพื่อถ่ายทอดสดรายการเมืองไทยรายสัปดาห์ไปยังผู้ชมในรูปแบบต่างๆกันไป โดยเฉพาะเว็บไซต์ <http://www.manager.co.th> ที่กลายเป็น “สื่อ” ที่มาเติมเต็มความต้องการของผู้ชม ด้วยการใส่ความเป็น Multi Media เข้าไปทำให้ผู้ชมสามารถชมการถ่ายทอดสดรายการเมืองไทยรายสัปดาห์ได้ทั้งภาพและเสียง และยังสามารถเลือกดูแบบตามความต้องการ On Demand ได้ด้วย ทำให้ฐานผู้ชมได้ขยายออกไปเรื่อยๆ ซึ่งเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่การชุมนุมสาธารณะและการ

เดิณขบวนของประชาชนมีการถ่ายทอดสดตลอดเวลา รวมถึงการสื่อสารผ่านเว็บไซต์ของกลุ่มหรือองค์กรที่เป็นเครือข่ายของการชุมนุม เช่น <http://www.f9225.net> FM TV ทีวีเพื่อมนุษยชาติของสันติอโศก การจัดตั้ง web board ในพันทิปดอทคอม เว็บไซต์ <http://www.thaksingetout.org> รวมถึงการส่งต่อไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ ทำให้มีคนที่เปรียบเทียบการชุมนุมสาธารณะครั้งนี้ว่า “มีออนไลน์” หรือ “มีออบดิเจคตอล” กลุ่มพันธมิตรยังได้ขยายช่องทางการสื่อสารไปยังพื้นที่ในต่างจังหวัดด้วยการเพิ่มจุดติดตั้งจานดาวเทียมเพื่อรับชมรายการเอเอสทีวีและร่วมมือกับเคเบิลทีวีในท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดรายการการชุมนุมในทางารเมือง

นอกจากนี้กลุ่มพันธมิตรยังได้ใช้การชุมนุมสาธารณะด้วยการเดินขบวนและการเข้ายึดพื้นที่สาธารณะเพื่อชุมนุมอย่างต่อเนื่อง การยึดพื้นที่เพื่อการชุมนุมสาธารณะก็มีความหลากหลายและกระจายในหลายพื้นที่พร้อมๆกันเพื่อกดดันรัฐบาล โดยส่วนใหญ่การชุมนุมยังคงอยู่ในพื้นที่สาธารณะที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง ที่ทำการรัฐบาล และถนนสาธารณะที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของรัฐบาลและข้าราชการ แต่ไม่มีผลกระทบต่อประชาชนทั่วไปมากนัก เช่น ทำเนียบรัฐบาล ท้องสนามหลวง อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย สะพานมฆวานรังสรรค์ รัฐสภา กระทรวงต่างๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการชุมนุมสาธารณะในครั้งนี้ได้มีการเลือกชุมนุมในพื้นที่ที่เป็นแหล่งการค้าและการคมนาคมที่มีผลต่อเศรษฐกิจของประเทศ และก่อผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้างด้วยการชุมนุมสาธารณะของกลุ่มพันธมิตรระหว่างวันที่ ๒๕ - ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ที่หน้าห้างสรรพสินค้าสยามพารากอน ถือเป็นครั้งแรกที่มีการชุมนุมสาธารณะเพื่อเรียกร้องทางการเมืองในศูนย์กลางธุรกิจหลักของประเทศ การชุมนุมดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายให้กับผู้ประกอบการในสยามเซ็นเตอร์ สยามพารากอน สยามดิสคัฟเวอรีและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรที่เข้ายึดสนามบินดอนเมืองและสนามบินสุวรรณภูมิ เมื่อวันที่ ๒๔ - ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๑ ก็ทำให้การคมนาคมทางอากาศของประเทศหยุดชะงักทั้งหมด มีประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศติดค้างไม่สามารถเดินทางเข้า-ออกได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งต่อมาได้มีการฟ้องร้องแกนนำในการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรต่อศาลด้วย

จะเห็นได้ว่าการชุมนุมสาธารณะของกลุ่มพันธมิตรในครั้งนี้ได้มีการบูรณาการในการใช้พื้นที่สาธารณะทุกชนิดเพื่อสนับสนุนการดำเนินการทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อ ไม่ว่าจะสื่อเดิมและสื่อใหม่ การอภิปราย การจัดกิจกรรมทางการเมือง รวมถึงการเข้ายึดพื้นที่ทั้งที่เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองการปกครองและที่เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจเพื่อจัดการชุมนุมสาธารณะเพื่อกดดันรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันก็มีส่วนปลุกกระแสให้ประชาชนเข้าร่วมติดตาม

ปรากฏการณ์ทางการเมืองครั้งนี้เป็นจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันการที่มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมากจากการปะทะกันของผู้ชุมนุมจากพันธมิตรและ นปช. ก็ชี้ให้เห็นว่าภาครัฐโดยเฉพาะผู้ที่มิหน้าทีรักษาความสงบของประเทศไม่มีเครื่องมือทางกฎหมายในการจัดการการชุมนุมให้มีความเรียบร้อยอย่างมีประสิทธิภาพ (สุนทร คุณชัยมั่ง, ๒๕๕๕: ๑๔๔ – ๑๔๘)

๒. แนวร่วมประชาชนต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ “นปช” หรือ “กลุ่มเสื้อแดง”

ในขณะที่พันธมิตรปฏิบัติกรทางการเมืองเพื่อขับไล่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช และรัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ นั้นได้นำไปสู่ขบวนการได้กลับจากเครือข่ายที่สนับสนุน พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้มีการสร้างขบวนการเมืองลักษณะเดียวกันขึ้นเพื่อใช้ตอบโต้การปฏิบัติการทางการเมืองของฝ่ายตรงข้ามขึ้น เริ่มมาตั้งแต่หลังการรัฐประหาร ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ และได้พัฒนาเครือข่ายขึ้นจากการรวมกลุ่มของกลุ่มต่างๆ ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองเหมือนกัน เช่น กลุ่ม พีทีวี เครือข่าย ๑๕ กันยาต่อต้านรัฐประหาร กลุ่มคนวันเสาร์ไม่เอาเผด็จการ กลุ่มวิฑูรชนคนรักแท็กซี่ เป็นต้น ได้ประกาศตัวเป็น แนวร่วมประชาชนต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “นปช” หรือ “กลุ่มเสื้อแดง” เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ใช้สัญลักษณ์เป็นสีแดงเพื่อให้แตกต่างและเป็นคู่ตรงข้ามกับสีเหลืองของพันธมิตร กลุ่มพีทีวี ซึ่งมีนายวิระ มุกสิกพงษ์ นายจตุพร พรหมพันธุ์และนายฉัฐวุฒิ ใสยเกื้อเป็นแกนนำได้เข้าไปมีส่วนกับรัฐบาลและจัดรายการ “ความจริงวันนี้” ทางสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง ๑๑ สมัยรัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช เพื่อตอบโต้การสื่อสารและการปฏิบัติการของกลุ่มพันธมิตร ซึ่งแปรเปลี่ยนการจัดทำรายการทีวีไปเป็นกิจกรรมในทางการเมืองเช่นเดียวกันของกลุ่มพันธมิตร เป็นการใช้สื่อซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองตอบโต้กันทางการเมืองอย่างเข้มข้นถึงขนาดเรียกได้ว่าเป็นสงครามสื่อเลยทีเดียว อย่างไรก็ตามรายการความจริงวันนี้ได้ยุติลงหลังมีคำพิพากษาขุบพรรคพลังประชาชน

การชุมนุมสาธารณะของ นปช. เพื่อต่อต้านรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ แบ่งได้เป็นสองครั้ง ครั้งแรกเริ่มต้นในวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๒ ถึงสิ้นสุดเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒ โดยเริ่มชุมนุมสาธารณะเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม โดยเริ่มชุมนุมที่สนามหลวงแล้วเดินขบวนไปยังพื้นที่บริเวณถนนด้านหน้าและรอบๆทำเนียบรัฐบาลเพื่อรอการชุมนุมใหญ่ในวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒ ในขณะที่มีการชุมนุมก็มีการใช้การปราศรัยจากแกนนำ ถ่ายทอดสดการชุมนุมผ่านสถานีโทรทัศน์ดีสดชั่น และมีจุดสำคัญอยู่ที่การ Phone In จากต่างประเทศผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตมาพูดคุยกับผู้ชุมนุมของอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร การเดินขบวนแบบดาวกระจายไป

ยังกระทรวงการคลัง บ้านสี่เสาฯ เทเวศร์ กิงพาวเวอร์ และเมื่อมีการประชุมใหญ่ในวันที่ ๘ เมษายน ก็ได้มีการใช้กลุ่มคนขับแท็กซี่ที่สนับสนุน นปช. ได้ขับรถไปปิดทางเข้าอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ และอีกหลายพื้นที่ในกรุงเทพฯ วันที่ ๑๐ ได้มีการจัดผู้ชุมนุมไปเดินขบวนกดดันรัฐบาลที่เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสุดยอดผู้นำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ Asian Summit ซึ่งเป็นการประชุมระหว่างประเทศที่สำคัญและมีผู้นำระดับประเทศเข้าร่วมประชุมเป็นจำนวนมากที่โรงแรมรอยัลคลิฟ บีช รีสอร์ท พัทยา มีการปะทะกันของผู้สนับสนุนรัฐบาลและนปช. แต่ที่สุดทาง นปช. สามารถบุกเข้าไปในโรงแรมได้ ทำให้ทางรัฐบาลต้องยุติการประชุมและอพยพแขกต่างประเทศหนีการประท้วงด้วย ซึ่งนี่เป็นครั้งแรกที่จัดการชุมนุมสาธารณะมุ่งเป้าไปที่การประชุมระหว่างประเทศที่จัดในประเทศไทย เป็นเหตุการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนและก่อให้เกิดความเสียหายต่อภาพรวมของประเทศเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจากเหตุการณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นข่าวดังออกไปทั่วโลกด้วย รัฐบาลได้ประกาศภาวะฉุกเฉินต่อเนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าว และส่งกำลังทหารเข้าควบคุมสถานการณ์ แกนนนำ นปช. ประกาศยุติการชุมนุมเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒

นปช. ได้ปรับกลยุทธ์จากบทเรียนของเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒ และได้เปลี่ยนชื่อเป็น แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ แดงทั้งแผ่นดิน ในวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๒ และได้กลับมาเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกครั้งเพียงในเวลาเพียงไม่นานนัก แม้ว่าสื่อโทรทัศน์เดิม ดีสดชื่น ได้ถูกรัฐบาลปิดไป แต่กลุ่ม นปช. ใช้วิธีการไปจัดการพบปะแกนนำตามต่างจังหวัดโดยเฉพาะในภาคอีสาน การจัดการปราศรัยในการรำลึกถึงเหตุการณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง เช่น การตั้งเวทีปราศรัยเพื่อรำลึกเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ การจัดตั้งโรงเรียนผู้ปฏิบัติงาน นปช. แดงทั้งแผ่นดิน เพื่อใช้เป็นที่ฝึกอบรมแกนนำย่อย จัดตั้งผู้ปฏิบัติงาน และสื่อสารกับสาธารณะถึงอุดมการณ์ทางการเมืองของคนเสื้อแดง ประสานเป็นเครือข่ายของวิฑูษุมนุชนในท้องถิ่น การจัดพิมพ์หนังสือพิมพ์ทั้งรายวัน รายสามวัน และนิตยสารของคนเสื้อแดงเพื่อใช้เป็นพื้นที่สาธารณะในทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง ในภายหลังกลุ่ม นปช. ก็จัดตั้งสถานีโทรทัศน์สถานีประชาชน People Channel ขึ้นมาเป็นช่องทางสื่อสารการเมืองกับกลุ่มผู้สนับสนุนได้อีกครั้ง

นปช. ได้จัดตั้งมวลชนทั้งในต่างจังหวัด เขตเมืองกรุงเทพมหานคร และในต่างประเทศ ประสานความเคลื่อนไหวในระบบการเมือง ช่วงชิงชนชั้นกลาง รวมทั้งข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน นักธุรกิจและผู้รักประชาธิปไตย สร้างพื้นที่สาธารณะในทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองผ่านโรงเรียนการเมือง โรงเรียนผู้ปฏิบัติงาน นปช. แดงทั้งแผ่นดิน พร้อมกับการสื่อสารผ่านทีวีดาวเทียม เว็บไซต์ หนังสือพิมพ์ วิฑูษุมนุชน รวมทั้งกิจกรรมการเมืองอื่นที่กระจายเป็นกลุ่ม

ย่อยตามพื้นที่ ซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่การสื่อสารทางการเมืองอย่างเข้มข้นขึ้น จนกระทั่ง นปช. สามารถกลับมาชุมนุมสาธารณะของ นปช. อีกครั้งในวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ นปช. ได้ใช้การชุมนุมสาธารณะด้วยการเข้ายึดพื้นที่สะพานฟ้าลีลาศ ถนนราชดำเนินและเดินขบวนไปทำกิจกรรมทางตามสถานที่ที่เป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเดินขบวนรณรงค์ไปทั่วกรุงเทพมหานคร หน้าทำเนียบรัฐบาล พรรคประชาธิปัตย์ หน้าบ้านพักของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ที่เป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น

วันที่ ๒๗ มีนาคม กลุ่มผู้ชุมนุมบางส่วนเคลื่อนไปยังแยกราชประสงค์เพื่อจัดการชุมนุมในย่านการค้าที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร เพื่อเลียนแบบการชุมนุมใหญ่ของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ วันที่ ๓ เมษายน มีการเคลื่อนขบวนมาปักหลักบริเวณแยกราชประสงค์เพิ่มเติม ซึ่งเต็มไปด้วยผู้ชุมนุมจำนวนมาก กระจายกันอยู่เต็มผิวจราจร ตั้งแต่แยกประตูน้ำ ด้านหน้าศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์ ต่อเนื่องไปจนถึงถนนราชดำริ โดยพิธีกรบนเวทีแจ้งว่า คืนนี้จะปักหลักชุมนุมข้ามคืน ที่แยกราชประสงค์ และในวันที่ ๑๔ เมษายน ได้ยุบเวทีและการชุมนุมในพื้นที่อื่นๆรอบกรุงเทพมหานครรวมกันที่สี่แยกราชประสงค์เพียงที่เดียว

ฝ่ายรัฐบาลได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๔๘ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓ ห้ามชุมนุมทางการเมืองตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป พร้อมกับตั้ง “ศูนย์อำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อย” หรือ ศอ.รต. ขึ้นเพื่ออำนวยการในการแก้ไขปัญหาการชุมนุมสาธารณะของ นปช. และได้ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารสถานการณ์ เป็น “ศูนย์อำนวยการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน” หรือ “ศอจ.” ในวันที่ ๘ เมษายน รัฐบาลได้เริ่มต้นแก้ไขสถานการณ์การชุมนุมสาธารณะของ นปช. ด้วยการปิดสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม สถานีประชาชนของ และเริ่มประกาศให้ผู้ชุมนุมออกจากพื้นที่ชุมนุม

มีการปะทะกันระหว่าง ศอจ.และผู้ชุมนุมคนเสื้อแดงตามจุดต่างๆที่มีการชุมนุม โดยมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓ ทหารได้เข้าสลายการชุมนุมที่สะพานผ่านฟ้าลีลาศ ซึ่งทำให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมากทั้งจากฝั่งผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่ของรัฐ และมีชาวต่างประเทศเสียชีวิตจากเหตุการณ์ดังกล่าวด้วย ช่วงระหว่างวันที่ ๑๓ – ๑๘ เมษายน ทาง ศอจ. ได้ยกระดับการปฏิบัติการ ในบริเวณสี่แยกราชประสงค์ที่เป็นสถานที่ชุมนุมสุดท้ายเพิ่มขึ้น ไปจนถึงการปฏิบัติการขอระงับพื้นที่ของรัฐบาลใน วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ และแกนนำได้ประกาศยุติการชุมนุม ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนี้ได้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก

การประชุมสาธารณะของคนเสื้อแดงในครั้งนี้ได้มีการใช้พื้นที่สาธารณะในการสื่อสารความคิดทางการเมืองไปยังผู้สนับสนุนอย่างเข้มข้นเช่นเดียวกับกับการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตร มีการใช้ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อใหม่ และการเข้ายึดพื้นที่สาธารณะเพื่อการชุมนุมทางการเมืองอย่างต่อเนื่องและเป็นเวลานาน และมีการเรียนรู้จากการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรและมีการย้อนรอยกันอย่างเข้มข้น มีการใช้รายการโทรทัศน์ผ่านระบบดาวเทียม ประกอบด้วย สถานีโทรทัศน์พีทีวี (พ.ศ. 2550-2551) สถานีประชาธิปไตย (พ.ศ. 2552) สถานีประชาชน (พ.ศ. 2552-2553) เอเชียอัปเดต (พ.ศ. 2553-ปัจจุบัน) ดีเอ็นเอ็น (พ.ศ. 2555-ปัจจุบัน) เอ็มวีทีวี 5 (พ.ศ. 2550-ปัจจุบัน) โฟร์แซนแนล พีแอนด์พีแซนแนล และสถานีวิทยุและโทรทัศน์ ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น สปีดฮอร์สทีวี (Speed Horse TV) และ ไทยวอยซ์ (Thai Voice) เป็นต้น โดยเฉพาะการเข้าชุมนุมในพื้นที่สาธารณะที่เป็นย่านการค้าและมีความสำคัญทางเศรษฐกิจอย่างสี่แยกราชประสงค์ เช่นเดียวกับที่พันธมิตรเข้าชุมนุมที่ย่านสยามสแควร์ การชุมนุมทั้งสองครั้งสร้างความเสียหายให้ผู้ประกอบการในย่านดังกล่าวอย่างมาก ในระหว่างชุมนุมสาธารณะทางการเมือง นปช. มีข้อขัดข้องในการใช้สื่อในบางประเภทมากกว่าพันธมิตรเนื่องจากถูกทางฝ่ายรัฐบาลสั่งปิดไป โดยเฉพาะโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมสถานีประชาชนที่โดนระงับการออกอากาศตั้งแต่วันแรกๆของการชุมนุม ถูกตัดสัญญาณมือถือทำให้การสื่อสารในพื้นที่ชุมนุมถูกตัดขาดจากเหตุการณ์ภายนอก รวมถึง นปช. ไม่มีสื่อหนังสือพิมพ์อย่างที่พันธมิตรมีหนังสือพิมพ์ผู้จัดการด้วย อย่างไรก็ตามทาง นปช. ได้ใช้วิธีการสร้างพื้นที่สาธารณะทางการเมืองของตัวเองขึ้น ซึ่งทางฝ่ายรัฐไม่สามารถไปเข้าแทรกแซงได้ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนการเมืองที่มีการจัดทั้งสิ้น ๒๓ ครั้ง มีคนเข้าร่วมกว่า ๒๐,๐๐๐ คน (อุดมพรรณ กระแจ่ม โปธิ, ๒๕๕๓: ๘๓ – ๑๐๘) การจัดพูดคุยกันเป็นกลุ่มย่อยต่างๆ การจัดเวทีปราศรัยในวันที่น่าลึก เหตุการณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย หรือการสื่อสารผ่านวิทยุชุมชนที่มีพลังเป็นอย่างยิ่ง ทำให้สามารถรวมผู้ชุมนุมได้อย่างมาก

๓. คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ “กปปส”

การประชุมสาธารณะของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ “กปปส” ที่มีนายสุเทพ เทือกสุบรรณ เป็นผู้นำในการประท้วงในสมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งเริ่มเมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖จากการประท้วง “ร่าง” พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมของนายสุเทพ เทือกสุบรรณ กับพรรคพวกที่สถานีรถไฟสามเสน และต่อมาเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองได้ถูกยกระดับ

เป็นการ โคนล้มระบอบทักษิณ ก็ได้ร่วมกับกลุ่มผู้ชุมนุมอื่น อาทิเช่น กลุ่มนักวิชาการ นำโดยสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ เครือข่ายนักศึกษาประชาชนปฏิรูปประเทศไทย (คปท.) กลุ่มประชาคมนักธุรกิจสีลม เครือข่ายนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย กองทัพอธรรม กองทัพประชาชน โคนล้มระบอบทักษิณ (คปท.) สมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ (สรส.) เป็นต้น จัดตั้งคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือ กปปส. โดยมีนายสุเทพ เทือกสุบรรณ เป็นเลขาธิการ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ กลุ่ม กปปส. มีการชุมนุมสาธารณะอย่างต่อเนื่องถึงการทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. โดย พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา

การชุมนุมของกลุ่ม กปปส. แม้จะเป็นกลุ่มใหม่ที่ไม่เคยออกมาจัดการชุมนุมสาธารณะมาก่อน แต่ก็แกนนำในการชุมนุมหลายคนก็มาจาก พรรคประชาธิปัตย์ โดยเฉพาะ นายสุเทพ เทือกสุบรรณ เป็นนักการเมืองคนสำคัญของพรรคประชาธิปัตย์และอยู่ที่อยู่ในวงการเมืองของประเทศไทยมาเป็นเวลานานและดำรงตำแหน่งในรัฐบาลของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ด้วย แม้ว่าภายหลังจากการจัดการชุมนุมไปได้สักระยะหนึ่งก็ได้ลาออกจากพรรคมาจัดการชุมนุมสาธารณะอย่างเต็มตัวก็ตาม แต่ก็ทำให้ กปปส. จึงมีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามกับกลุ่ม นปช. รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และพรรคเพื่อไทยมาตั้งแต่ต้น การชุมนุมสาธารณะของกลุ่ม กปปส. เป็นพัฒนาการของวิกฤตการเมืองของไทยเริ่มมาตั้งแต่ปลายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มาจนถึงปัจจุบัน การชุมนุมของ กปปส. ที่มีระยะเวลาประมาณ ๕ เดือน มีการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์อยู่ตลอดเวลา มีการชิงการนำในสถานการณ์เพื่อให้ได้เปรียบในทางการเมืองระหว่างกลุ่ม กปปส. และพรรคประชาธิปัตย์ กับ พรรคเพื่อไทย รัฐบาลและกลุ่ม นปช. อยู่ตลอดเวลา มีการตอบโต้ทางการเมืองระหว่างทั้งสองกลุ่มและผู้สนับสนุนผ่านสื่อสาธารณะอยู่ตลอดเวลา และทั้งสองฝ่ายพยายามช่วงชิงการนำในสื่อสาธารณะอย่างหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์และวิทยุ ที่ไม่อยู่ในการควบคุมของฝ่ายใดด้วย และอีกด้านหนึ่งก็มีการใช้สื่อของตัวเองเป็นพื้นที่สื่อสารทางการเมืองกับผู้สนับสนุนโดยตรงด้วย กปปส. มีช่องทางผ่านโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมสถานีบลูสกาย และสถานีพันธมิตรเช่น เอเอสทีวี ถ่ายทอดสดการชุมนุมไปยังผู้สนับสนุนตลอดเวลา นอกจากนี้ยังใช้สื่อใหม่ เช่น มีการใช้เว็บไซต์ และ Facebook เพื่อส่งข้อความไปยังผู้สนับสนุนด้วย

นอกจากนี้ในการชุมนุมสาธารณะของ กปปส. ก็ได้มีการชุมนุมสาธารณะเพื่อกดดันรัฐบาลอย่างเข้มข้นด้วย กปปส. ได้จัดการชุมนุมไปในหลายพื้นที่ของกรุงเทพมหานครและในหลาย

พื้นที่ได้ยึดครองเพื่อใช้ทำกิจกรรมในระยะเวลาหนึ่งด้วย หากพิจารณาจากการชุมนุมสาธารณะที่ผ่านมาจากกล่าวได้ว่ากลุ่ม กปปส. และเครือข่ายได้มีการยึดครองพื้นที่สาธารณะเพื่อจัดการชุมนุมมากกว่าการชุมนุมในครั้งที่ผ่านมา กปปส. มีการชุมนุมที่ สถานีรถไฟสามเสน (๑๗ ตุลาคม – ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖) อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย (๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ – ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗) กระทรวงการคลัง (๒๕ – ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖) ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ถนนแจ้งวัฒนะ (๒๗ พฤศจิกายน – ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ และ ๑๓ มกราคม – ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗) สีแยกปทุมวัน สีแยกราชประสงค์ สีแยกอโศก สีแยกศาลาแดง ห้าแยกลาดพร้าว อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ (๑๓ มกราคม – ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๗) สวนลุมพินี (๒ มีนาคม – ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗) และสะพานมัจฉาวนรังสรรค์ (๑๒ – ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗)

การชุมนุมสาธารณะของกลุ่ม กปปส. ได้มีการบูรณาการในการใช้พื้นที่สาธารณะทั้งสื่อเก่า สื่อใหม่และการชุมนุมสาธารณะเข้าด้วยกันเพื่อเป้าหมายทางการเมืองอย่างได้ผลและทรงพลังเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากจำนวนผู้ที่ออกมาร่วมชุมนุมกับ กปปส. ที่มีเป็นจำนวนเรือนแสน ในการเลือกพื้นที่ในการชุมนุมสาธารณะ กปปส. ก็ได้เลือกพื้นที่ทั้งที่เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองและสถานที่ราชการ และเช่นเดียวกันกับการชุมนุมก่อนหน้ามีการชุมนุมในพื้นที่ทางการค้าและเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น สีแยกราชประสงค์ด้วย

จะเห็นได้ว่าพื้นที่สาธารณะไม่ว่าจะพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง ที่เป็นสื่อทั้งสื่อเดิม และสื่อใหม่ รวมถึงพื้นที่สาธารณะที่ใช้เป็นพื้นที่ชุมนุมสาธารณะมีบทบาทที่สำคัญในการเป็นช่องทางของประชาชนในการแสดงออกทางการเมือง ทำให้ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

การครอบงำสื่อของกลุ่มทุนทางธุรกิจขนาดใหญ่

การสื่อสารถือเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่สำคัญทางการเมืองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดและขยายแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองจากผู้ปกครองไปสู่ประชาชน และจากประชาชนสู่ประชาชนด้วยตนเอง สื่อถือว่าเป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญในทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองและการมี ตั้งแต่การกำเนิดของเทคโนโลยีการพิมพ์ทำให้การสื่อสารกลายเป็นกลไกแห่งอำนาจที่แผ่รื่นและครอบงำสังคม สื่อได้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับสื่อสารทางการเมืองที่สำคัญและทรงพลังเป็นอย่างยิ่ง เป็นพื้นที่ที่เปิดให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน สำหรับสังคมนิยมประชาธิปไตยทำให้เกิดความเสมอภาค

ของโอกาสในการสื่อสารทางการเมืองของภาคประชาสังคมจึงเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ประเทศไทยก็เป็นเช่นเดียวกับแนวโน้มที่เกิดขึ้นทั่วโลก กล่าวคือ สื่อสารมวลชนส่วนใหญ่ในประเทศอยู่ในความครอบครองหรืออยู่ในความควบคุมรัฐและกลุ่มทุนสื่อสารขนาดใหญ่ โดยเฉพาะในปัจจุบันการสื่อสารการเมืองจากพรรคการเมืองไปสู่ประชาชนได้ถูกรอบงำด้วยระบบสื่อสารมวลชนไม่ว่าจะเป็นสื่อเดิมอย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ หรือสื่อใหม่ อย่างอินเทอร์เน็ต เป็นต้น และเมื่อกลุ่มทุนได้ก้าวเข้ามาเป็นเจ้าของและเป็นผู้บริหารธุรกิจสื่อสารมวลชน การนำเสนอเรื่องราวใดๆผ่านระบบสื่อสารมวลชนจะตกอยู่ภายใต้ตรรกะทางเศรษฐกิจ สื่อสารมวลชนทุกชนิดจะต้องคำนึงถึงยอดขาย ซึ่งก็คือจำนวนคนที่จะบริโภคสื่อของตนเอง หากมีผู้บริโภคสื่อของตนมากก็ย่อมหมายถึงผลกำไรของบริษัทที่จะตามมา ดังนั้นการผลิตสื่อก็ต้องถือว่าการผลิต "สินค้า" อย่างหนึ่งที่ต้องมีการสร้างเรื่องราวของข่าวและนำเสนออย่างเร้าใจ ภาพเหตุการณ์ที่สนุกสนาน ตื่นเต้น หรือกินใจจะถูกเลือกเพื่อนำเสนอเป็นลำดับต้นๆ ซึ่งพรรคการเมืองนักการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ ในปัจจุบันก็ได้เรียนรู้วิธีการของสื่อที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นอย่างดี จึงได้พัฒนาการนำเสนอข่าวของตนเองผ่านสื่ออย่างเป็นระบบ นักการเมืองรู้ว่า จะสร้างข่าวอย่างไรให้ได้รับความสนใจจากสื่อและทำอย่างไรจึงจะสามารถควบคุมพื้นที่บนสื่อให้นำเสนอข่าวเฉพาะที่เป็นผลดีแก่ฝ่ายของตนได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นข่าวสารการเมืองที่ถูกเสนอผ่านสื่อจึงได้ผ่านการ "ปรุงแต่ง" มาแล้วโดยพรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆอย่างค่อนนำเสนองานจึงอาจจะไม่มีข้อมูลอย่างรอบด้านที่เพียงพอต่อการตัดสินใจทางการเมืองของประชาชนได้ และด้วยระบบกลไกตลาดที่เป็นตัวกำหนดเนื้อหาของสื่อก็จะทำให้สื่อไม่สามารถเป็นพื้นที่สาธารณะของประชาชนได้ และสื่อก็จะละเลยการนำเสนอการอภิปราย-ถกแถลงทางการเมืองสาธารณะซึ่งเป็นผลประโยชน์โดยรวมของสังคมได้ หากข่าวนั้นไม่มีลักษณะที่ขายได้

ในปัจจุบันสื่อในประเทศไทยจะตกอยู่ในมือของรัฐและกลุ่มทุนขนาดใหญ่ รัฐนั้นเป็นเจ้าของคลื่นความถี่วิทยุใหญ่มาตั้งแต่เดิม นอกจากนี้รัฐยังมีสื่อที่เป็นของรัฐ โดยตรงอย่างกรมประชาสัมพันธ์ องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย-อสมท. และกองทัพบกอีกด้วย และด้วยปัจจัยทางด้านการลงทุนที่การทำสื่อจะต้องใช้เงินลงทุนที่สูง ซึ่งการลงทุนในธุรกิจสื่อที่มีต้นทุนสูงนี้เองทำให้สื่อที่มีทุนน้อยอยู่รอดทางธุรกิจได้อย่างยากลำบาก โดยเฉพาะการแข่งขันในระบบตลาดที่มีการแข่งขันกันอย่างสูง เกิดปรากฏการณ์ปลาใหญ่กินปลาเล็ก เกิดการควบรวมสื่อในรูปแบบของสื่อที่ใหญ่กว่าเข้าครองกิจการของสื่อที่เล็กกว่า ในท้ายที่สุดสุดท้ายเจ้าของที่แท้จริงของสื่อในประเทศไทย

ไทยขนาดใหญ่ก็มีกลุ่มทุนเพียงไม่กี่กลุ่มเท่านั้น ซึ่งเห็นได้ชัดในส่วนของสื่อสิ่งพิมพ์ ที่มี กลุ่มเนชั่น กลุ่มผู้จัดการ กลุ่มไทยรัฐ กลุ่มโพสต์ กลุ่มสยามกีฬา เป็นต้น ส่วนสื่อโทรทัศน์นั้นความกระจุกตัวชัดเจนยิ่งกว่า เพราะมีเพียงทุนของช่องสามและช่องเจ็ดที่เป็นเจ้าของสถานีเท่านั้น

การเข้าครอบครองสื่อของรัฐและกลุ่มทุนขนาดใหญ่ทำให้สื่อไทยจำต้องฟังฟังผู้มีอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือกลุ่มทุนเพื่อรักษาสถานภาพของตัวเองไว้ เกิดปัญหาของความเป็นอิสระและจริยธรรมของความเป็นสื่อในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารว่ามีความเป็นกลางในเรื่องนำเสนอมากน้อยเพียงใด และยังกระทบถึงความน่าเชื่อถือของสื่อเองด้วย ไม่เพียงแต่เรื่องการนำเสนอข่าวสาร แต่รวมถึงการไม่นำเสนอข่าวใดข่าวหนึ่งที่อาจเป็นเรื่องสำคัญของสาธารณะที่ประชาชนควรได้รับรู้แต่จะไปกระทบต่อผลประโยชน์ของกลุ่มทุนที่เป็นเจ้าของสื่อเหล่านั้นด้วย การเสนอข่าวเป็นสินค้าเพื่อแสวงหากำไรมากกว่าแสวงหาความจริงหรือมีจุดยืนเพื่อผลประโยชน์และความสงบสุขของประเทศชาติ ดังนั้นจรรยาบรรณสื่อมวลชนรวมไปถึงการเสนอข่าวสารที่ยุติธรรม เสนอข่าว ๒ ด้านและหลักวิเคราะห์วิจารณ์ของประชาชนหรือประเทศชาติจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้เมื่อธุรกิจสื่อถูกรอบงำจากรัฐและกลุ่มทุน สื่อสารมวลชน กลายเป็นเครื่องมือของนายทุนในการแข่งขันแสวงหาผลกำไรสูงสุด สถาปนาอำนาจของตนเหนือหรือครอบงำความรู้ของประชาชนหรือกระทั่งประชากรทั่วโลก พิทักษ์ปกป้องและเป็นเครื่องมือกระตุ้นลัทธิบริโภคนิยมของระบบทุนนิยม บิดเบือนหรือไม่เสนอข่าวที่ขัดกับวัตถุประสงค์ของตน นักการเมือง สถาบัน และบริษัทธุรกิจที่อยู่ในเส้นทางเดียวกัน โดยเลือกสรรข่าวสารไปตามอำเภอใจมากกว่าจุดยืนเพื่อรับใช้สาธารณประโยชน์อย่างมีจิตสำนึก

การมีอำนาจครอบงำสื่อของรัฐและกลุ่มทุน ทำให้ในการปฏิบัติการทางการเมืองในช่วงเวลาที่ผ่านมาของทั้ง กลุ่มพันธมิตร กลุ่ม นปช. กลุ่ม กปปส. และกลุ่มการเคลื่อนไหวทั้งการเมืองและสังคม ที่หลากหลาย ทำให้กลุ่มแกนนำจำเป็นต้องหาทางที่จะทำลายกำแพงการปิดกั้นสื่อที่เป็นช่องทางการสื่อสารที่สำคัญในการปฏิบัติการทางการเมืองนั้น การทำลายกำแพงการปิดกั้นนี้ปรากฏให้เห็นครั้งแรกจากการปฏิบัติการทางการเมืองของพันธมิตรในการต่อสู้กับรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในขณะนั้น รายการเมืองไทยรายสัปดาห์ของนายสนธิ ลิ้มทองกุล ถูกปลดออกจากช่องโทรทัศน์สาธารณะที่ควบคุมโดยรัฐ การที่กลุ่มทุนที่สนับสนุนรัฐบาลเข้าซื้อไอทีวีและปิดกั้นการขยายตัวของกลุ่มเนชั่นจากพื้นที่สื่อต่างๆในขณะนั้น และการยกเลิกรายการของนายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ทำให้กลุ่มพันธมิตรที่มีกิจการสื่อผู้จัดการอยู่หาทางออกโดยใช้ “สื่อทางเลือก” ที่ลัด

ขั้นตอนการควบคุมโดยรัฐออกไป หันไปใช้เทคโนโลยีที่วิวัฒนาการและการถ่ายทอดผ่านอินเทอร์เน็ตที่ปิดกั้นได้ยากกว่าแทน หลายปีต่อมาเมื่อสถานการณ์พลิกกลับ กลุ่มคนเสื้อแดงที่ประสบปัญหาแบบเดียวกันก็ดำเนินรอยตามด้วย “สื่อทางเลือก” ไม่ว่าจะเป็นวิทยุชุมชน ที่วิวัฒนาการ อินเทอร์เน็ต หรือแม้แต่สื่อที่ใช้เทคโนโลยีดั้งเดิมอย่างนิตยสารนอกระแสด้วย และเมื่อพรรคประชาธิปัตย์ ไม่ได้กุมอำนาจรัฐก็ไม่มีสิทธิใช้งานสื่อของ การตั้งสถานีดาวเทียม BlueSky ก็หนีไม่พ้นความจริงข้อนี้

ในปัจจุบันปฏิเสธไม่ได้ว่าสื่อได้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองที่สำคัญและทรงพลังเป็นอย่างยิ่ง สำหรับสังคมประชาธิปไตยการการมีสื่อทำให้เกิดความเสมอภาคของโอกาสในการสื่อสารความเห็นทางการเมืองของภาคประชาสังคมไปยังภาครัฐและสาธารณชน การบริหารจัดการสื่อจึงเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง รัฐมีหน้าที่และความจำเป็นที่จะต้องสร้างระบบสื่อสารมวลชนที่อยู่ “ภายใต้ความคุ้มครองของรัฐ” หรืออยู่ “ภายใต้เงื้อมมือตามกฎหมายและรัฐเป็นผู้กำกับดูแลให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย” ซึ่งจะไม่ต้องตกอยู่ภายใต้แรงกดดันทางธุรกิจของกลไกตลาด ที่จะสามารถเป็นพื้นที่สาธารณะในการให้ความรู้และการอภิปราย-ถกแถลงสาธารณะทางการเมืองของประชาชน และรัฐต้องวางนโยบายเพื่อใช้สื่อดังกล่าวเป็นพื้นที่สื่อสารทางการเมืองของภาคประชาสังคมอย่างเข้มข้นด้วย

อินเทอร์เน็ตกับการเป็นพื้นที่สาธารณะ

ประเทศไทยได้มีการใช้การติดต่อสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตในรูปแบบไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยเริ่มที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่เป็นแห่งแรกและสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ภายใต้ความร่วมมือระหว่างไทยและออสเตรเลียในเวลาต่อมา โดยในระยะเริ่มแรกยังคงไม่ได้เชื่อมต่อแบบ On line และเริ่มขยายเครือข่ายในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ในนามโครงข่ายมหาวิทยาลัย ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เริ่มมีการใช้ที่สำนักวิทยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเป็นการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตโดยตรงครั้งแรก ตั้งแต่มีนาคม ๒๕๓๘ ได้มีการเปิดบริการอินเทอร์เน็ตเชิงพาณิชย์ จะเห็นได้ว่าอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยเริ่มจากแวดวงการศึกษาในมหาวิทยาลัยและหน่วยงานของรัฐและกระจายออกไปสู่การใช้เชิงพาณิชย์โดยใช้เวลาเพียงระยะเวลาแค่ ๘ ปี

และในอีกเพียง ๕ ปีต่อมาอินเทอร์เน็ตก็ถูกนำมาใช้เป็นพื้นที่ในการรณรงค์และสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทยจากการรณรงค์หาเสียงเพื่อเลือกตั้งผู้ว่ากรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ นับเป็นปรากฏการณ์ครั้งแรกที่นักการเมืองใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อในการหาเสียง และสร้างภาพพจน์ เว็บไซต์จะมีการตั้งชื่อตามผู้ลงสมัครรับเลือกตั้ง โดยในเว็บไซต์จะประกอบด้วย ข้อมูลของพรรค ของผู้สมัคร และกิจกรรมของผู้สมัครในการรณรงค์หาเสียง หลังจากนั้น อินเทอร์เน็ตก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อใหม่ที่มีข้อได้ดีกว่าสื่อเดิมอย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ประการสำคัญ ได้แก่ การไม่ได้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของรัฐบาลทำให้ผู้ใช้งานมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องประเด็นทางการเมือง บนอินเทอร์เน็ตผู้สื่อสารสามารถเข้าถึงผู้รับสารโดยตรง ทั้งแบบหนึ่งต่อหนึ่ง อย่าง E-mail Chat room และแบบกลุ่มอย่าง Web Board ผู้ใช้สามารถเข้าถึงบริการได้โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ด้วยตนเองและสามารถสืบค้นข้อมูลย้อนหลังได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว การมีลักษณะเป็นเครือข่ายไปทั่วโลกทำให้การเปิดรับข้อมูลข่าวสารทางด้านการเมืองจากทั้งในประเทศและต่างประเทศได้สะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งข้อได้เปรียบนี้เองที่ทำให้สื่ออินเทอร์เน็ตกลายเป็นพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองที่ดี มีส่วนกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในทางการเมือง และเอื้อต่อการที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านช่องทางสื่อสารของอินเทอร์เน็ตมากกว่าสื่อเดิม อย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ตยังเอื้อต่อการที่สื่อเดิมจะพัฒนาให้มีคุณภาพในการเป็นช่องทางการสื่อสารทางการเมืองที่ดีขึ้น ได้ด้วยด้วยการเชื่อมต่อสื่อเดิมผ่านระบบอินเทอร์เน็ต

อย่างไรก็ตามอินเทอร์เน็ตมีข้อดีอยู่มากแต่ก็มีข้อด้อยด้วยเช่นกัน การมีผู้ใช้งานเป็นจำนวนมากและสามารถส่งข้อมูลหรือแสดงความคิดเห็นในพื้นที่อินเทอร์เน็ตได้อย่างเสรีทำให้ขาดตัวคัดกรองข้อมูลว่าข้อมูลและการแสดงความคิดเห็นดังกล่าวนั้นไปละเมิดต่อสิทธิหรือสร้างความเสียหายของบุคคลที่สามมากนักน้อยเพียงใด การไม่แสดงตัวตนที่แท้จริงทำให้ตรวจสอบข้อมูลได้ยากว่าข้อมูลดังกล่าวมาจากแหล่งที่เชื่อถือได้มากนักน้อยเพียงใดและผู้ส่งสารที่ไม่แสดงตัวตนเหล่านี้มักจะคิดว่าการส่งข้อมูลหรือสารอะไรออกไปก็ได้จะมีผลกระทบอย่างไรก็ไม่สำคัญเพราะไม่มีใครตามตัวเจออยู่แล้ว ปัจจุบันมีข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จหรือกึ่งเท็จจำนวนมากได้ไหลเวียนอยู่ในกระแส

ของอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมเป็นจำนวนมากและมีการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อก่ออาชญากรรม หลอกลวงและข้อ โกงผู้ใช้อินเทอร์เน็ตด้วย

ในทางการเมืองมีการใช้อินเทอร์เน็ตในลงข้อความเพื่อใส่ร้ายป้ายสี หรือใส่ความ บุคคลอื่นเพื่อลดความน่าเชื่อถือในทางการเมืองลงและในหลายๆครั้งมีการทำกันเป็นขบวนการ การ ใช้ถ้อยคำในการปลุกเร้าอย่างรุนแรงในการชักชวนผู้สนับสนุนผ่านอินเทอร์เน็ตให้ออกไปร่วมการ ชุมนุมในทางการเมืองก็อาจทำให้การชุมนุมสาธารณะที่ควรจะเป็นการชุมนุมอย่างสงบกลายเป็น การก่อจลาจลได้ เช่นกัน นอกจากนี้ผู้ก่อการร้ายและองค์กรนอกกฎหมาย ก็มีการใช้อินเทอร์เน็ตเป็น ช่องทางในการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ลัทธิของตัวเองไปยังผู้สนับสนุนใหม่ๆ เช่น ขบวนการ ISIS ที่ เป็นองค์กรก่อการร้ายของมุสลิมหัวรุนแรงในตะวันออกกลางก็ได้ใช้อินเทอร์เน็ตในการชักชวนผู้ สนับสนุนศาสนาอิสลามในประเทศต่างๆทั่วโลกไปร่วมเป็นนักรบของขบวนการด้วย และท้ายที่สุดแม้ จะมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมากและเพิ่มขึ้นทุกปีแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าประชาชนทั้งหมดใน ประเทศเข้าถึงหรือมีอินเทอร์เน็ตใช้ ผู้ใช้ใช้อินเทอร์เน็ตยังคงเป็นผู้ที่อยู่ในเมืองและอยู่ในวัยทำงานเป็น ส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามการมาถึงเทคโนโลยี Smart Phone ที่มีสัญญาณครอบคลุมเกือบทั่วประเทศ ทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตผ่านโทรศัพท์มือถือได้ทุกที่ทุกเวลา ก็ได้เพิ่มจำนวน จำนวนผู้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตอย่างก้าวกระโดดด้วย

จากที่ได้อธิบายมาข้างต้น สื่ออินเทอร์เน็ตมีบทบาทและเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการ ปฏิบัติการทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตร กลุ่ม นปช. และกลุ่ม กปปส. การใช้พื้นที่สื่อสารทางการเมือง ผ่านช่องทาง เว็บไซต์ ที่วิภาวดีพิทยัง วิทยุชุมชน Facebook Twitter ที่รัฐไม่สามารถควบคุมได้ อย่างเต็มที่ ทำให้อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อทางเลือกที่สำคัญของการต่อสู้ทางการเมืองในระยะที่ผ่านมา อินเทอร์เน็ตทำให้เกิดโอกาสใหม่ให้กับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพิ่มพื้นที่ในการอภิปราย-ถก แลกและพื้นที่สาธารณะสาธารณะสำหรับการมีส่วนร่วมในทางการเมือง อย่างไรก็ตามหากเรามอง กลับไปในอดีตจะพบว่า หนังสือพิมพ์ วิทยุ และ โทรทัศน์ ก็เคยทำหน้าที่เช่นที่ว่านั่นเหมือนกัน แต่ ในปัจจุบันเหตุการณ์กลับแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงตามที่ได้บรรยายมาข้างต้น ในอีกด้านหนึ่ง การใช้งานอินเทอร์เน็ตก็จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ราคาแพงเช่นกัน ดังนั้นยังคงเป็นข้อจำกัดของประชาชนอีกจำนวนมากที่ไม่มีความสามารถดังกล่าว ดังนั้นสื่อทุก แขนงไม่มีข้อยกเว้นสามารถที่จะถูกใช้เพื่อส่งเสริมและบิดเบือนข้อเท็จจริงได้เหมือนกัน

การเกิดขึ้นของสื่อใหม่ อย่าง อินเทอร์เน็ต Website, WebBoard, Chat room, Twitter, FaceBook, Line, Instagram และที่จะเกิดขึ้นใหม่อีกในอนาคต ย่อมมีทั้งข้อดีและข้อเสีย แต่การมีช่องทางในการสื่อสารที่มีหลากหลายทางเลือกให้กับประชาชนมีข้อดีกว่าไม่มี ในแง่ของคนทำสื่อ อินเทอร์เน็ตทำให้สามารถทำสื่อได้ด้วยการลงทุนที่ถูกลง การควบคุมด้วยรัฐยังคงมีอยู่แต่ในบางกรณีรัฐก็ไม่สามารถควบคุมสื่อใหม่ ที่เป็นสื่อทางเลือกเหล่านี้ได้เช่นกัน แน่แน่นอนว่าในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนผ่านสื่อใหม่ยังคงมีลักษณะของความคิดที่แตกต่างกันอยู่อย่างมากเพราะจะมีทั้งพวกมีแนวความคิดในทางการเมืองแบบ ซ้าย ขวา กลาง และแม้กระทั่งผู้ก่อการร้าย ที่จะใช้เป็นพื้นที่สาธารณะในการเผยแพร่ความคิดและหลักการของตน ดังนั้นในอนาคตการปฏิบัติการทางการเมืองยังคงมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้นด้วยการชุมนุมสาธารณะบนพื้นที่สาธารณะ เช่น บนถนน ในโรงงาน รัฐสภา หรือในพื้นที่ต่างๆของความขัดแย้งเหมือนในปัจจุบัน แต่เป็นที่แน่ชัดแล้วว่าสื่อใหม่ได้กลายเป็นช่องทางการสื่อสารความคิดเห็นทางการเมืองไปสู่สาธารณะแล้วในปัจจุบัน และทรงพลังเป็นอย่างยิ่ง และการสื่อสารผ่านสื่อใหม่นี้จะเพิ่มปริมาณมากขึ้นในอนาคต ดังนั้นสำหรับคนที่สนใจในอนาคตของการเมืองและวัฒนธรรมควรจะต้องทำความเข้าใจในบทบาทที่สำคัญของพื้นที่สาธารณะสมัยใหม่และการที่สื่อเหล่านี้จะถูกแทรกแซงด้วย การอภิปรายและถกแถลงสาธารณะของประชาชนเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ดังกล่าวจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับอนาคตของประชาธิปไตย

สรุป

จากการศึกษาเหตุการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๓ และ พ.ศ. ๒๕๕๖ - ๒๕๕๗ พบว่า สถานการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวมีการปฏิบัติการทางการเมืองด้วยการชุมนุมสาธารณะเพื่อต่อต้านรัฐบาลและเข้าตรงข้ามทางการเมืองด้วยมวลชนขนาดใหญ่และด้วยระยะเวลาที่ต่อเนื่องยาวนาน การเมืองการปกครองของประเทศตกอยู่ในภาวะไร้เสถียรภาพ ตั้งอยู่บนความไม่แน่นอน รัฐบาลไม่สามารถควบคุมสถานการณ์และไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สามารถผลักดันนโยบายที่เป็นประโยชน์กับประเทศในระยะยาวได้ ประชาชนเกิดความแตกแยกทางการเมืองโดยแบ่งออกเป็นสองฝ่ายตามข้อความแตกแยกทางการเมืองอย่างชัดเจนจนเกิดรัฐประหารขึ้นในที่สุด ทำให้ประชาชนจำนวนมากความศรัทธาในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน และมีคำถามว่า

ระบอบดังกล่าวควรนำมาใช้กับสังคมไทยหรือไม่อย่างไร และนำไปสู่ขบวนการการปฏิรูปทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามการปฏิบัติการทางการเมืองในระยะเวลาที่ผ่านมามีลักษณะที่เป็นพลวัตมีความสำคัญต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยและการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง และพื้นที่สาธารณะก็เป็นพื้นที่ที่สำคัญที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าว โดยที่เรายังไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะเป็นการปฏิบัติการทางการเมืองของฝ่ายใดและใครจะเป็นฝ่ายผิดใครจะเป็นฝ่ายถูก แต่การที่ประชาชนหลายแสนคนและในบางครั้งเป็นจำนวนกว่าล้านคนตามคำกล่าวอ้างของผู้จัดการชุมนุมได้ออกมาแสดงพลังทางการเมืองด้วยการร่วมชุมนุมสาธารณะ การที่ประชาชนจำนวนมากที่มาจากหลากหลายอาชีพ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายและจากหลากหลายอายุ พร้อมใจกันหยุดภารกิจส่วนตัว ออกจากบ้านมาร่วมกันชุมนุมกันบนท้องถนน มาร่วมฟังการอภิปรายทางการเมือง มาร่วมพบปะพูดคุยกัน ก็ย่อมแสดงว่าพวกเขาเหล่านั้นมีความสนใจทางการเมือง มีความคิดเห็นทางการเมือง และต้องการมีส่วนร่วมในทางการเมืองเพื่อกำหนดทิศทางในการปกครองของประเทศด้วย

นอกจากนี้การที่ผู้จัดการชุมนุมมีการบูรณาการการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อทุกชนิด ทั้งสื่อเก่าและสื่อใหม่และมีลักษณะเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน ทำให้การปฏิบัติการทางการเมืองได้ขยายขอบเขตเข้าไปถึงบ้านเรือนในทุกพื้นที่ในประเทศไทย ประชาชนที่อยู่ตามบ้านสามารถเข้าร่วมติดตามการชุมนุม การอภิปรายทางการเมืองผ่านการถ่ายทอดสดจากโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เคเบิลทีวีท้องถิ่นและทางอินเทอร์เน็ต และนอกจากนี้การปฏิบัติการทางการเมืองได้เข้าถึงประชาชนแต่ละคนได้ผ่านทางการสื่อสารผ่านเครือข่ายโทรศัพท์มือถือด้วย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความเห็นทางการเมืองและการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนจำนวนมากและครอบคลุมไปทุกพื้นที่ในประเทศไทย จึงถือได้ว่าพื้นที่สาธารณะมีความสำคัญต่อการพัฒนาทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ ผู้วิจัยเห็นว่าความคิดเห็นทางการเมืองของประชาชนได้มีการพัฒนาอย่างมากกว่ายุคใดๆที่ผ่านมา พื้นที่สาธารณะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนดังกล่าว

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

วิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๗ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ช่วงปลายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ต่อเนื่องถึงการทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. โดย พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มีการจัดการชุมนุมสาธารณะด้วยการยึดครองพื้นที่สาธารณะ (Public Space) เพื่อต่อสู้และเรียกร้องทางการเมืองอย่างเข้มข้นและอย่างต่อเนื่องยาวนานอยู่หลายครั้ง กลุ่มผู้ชุมนุมนอกจากจะได้เข้ายึดพื้นที่สาธารณะที่เป็นของรัฐ เช่น ทำเนียบรัฐบาลหรืออาคารที่ทำการต่างๆของรัฐบาลซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองที่เด่นชัดแล้ว ยังได้มุ่งเป้าไปที่การยึดครองพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจที่สำคัญเพื่อใช้ในการชุมนุมสาธารณะทางการเมืองด้วย ซึ่งการยึดพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจเช่น สนามบินสุวรรณภูมิ สนามบินดอนเมือง ด้วย

นอกเหนือไปจากการที่ประชาชนออกมายึดครอง ถนนและอาคาร สถานที่ของรัฐซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public Space) เพื่อชุมนุมสาธารณะทางการเมืองแล้ว ในการชุมนุมสาธารณะในระยะเวลาแห่งความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าวผู้จัดการชุมนุมทุกกลุ่มก็ได้มีสื่อสารทางการเมืองผ่านพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีลักษณะทางกายภาพแต่เป็นพื้นที่เสมือนที่ประชาชนสามารถเข้าไปเพื่อใช้เป็นพื้นที่แสดงความคิดเห็นและสื่อสารทางการเมือง ที่ ยั่วสั่น ฮาเบอร์มาส นักคิดชาวเยอรมันนี้ เรียกมันว่าพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง (Public Sphere) ด้วย พื้นที่สาธารณะประเภทนี้จะเป็นพื้นที่ที่ซึ่งประชาชนสามารถเข้าไปใช้เพื่อแสดงความคิดเห็นหรือเรียกร้องทางการเมืองได้อย่างเสรี พร้อมกับสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนกับบุคคลอื่นทั้งที่อยู่ในกลุ่มและนอกกลุ่มของตนเองได้ด้วย พื้นที่สาธารณะประเภทนี้ ได้แก่ สื่อสารมวลชน ไม่ว่าจะเป็น สื่อเดิม (Traditional media) อย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ หรือ สื่อใหม่ (New media) อย่าง อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ เว็บบอร์ด บล็อก โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม หรือ สื่อเชิงสังคม (Social media) อย่าง Facebook Twitter Line Instagram หรือ พื้นที่สาธารณะที่ใช้ในการพูดคุยแบบดั้งเดิม อย่าง สภาקהแพ

พื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public Space) กับพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง (Public Sphere) มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน และมีส่วนช่วยในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยให้กับประชาชนด้วยการศึกษาจึงได้มุ่งเน้นที่รูปแบบของพื้นที่สาธารณะทั้งสองประเภทได้ถูกใช้เพื่อปฏิบัติการทางการเมือง ในวิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๗ และให้ทราบถึงข้อจำกัดและอุปสรรคในการที่ประชาชนจะใช้พื้นที่สาธารณะทั้งสองชนิดในทางการเมือง

สรุป

ในระบบระบบศักดินาและระบบไพร่ที่ได้ถูกใช้ในการปกครองมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยอยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะไม่เปิดโอกาสให้เกิดพื้นที่สาธารณะและการเจริญเติบโตของชนชั้นกลางและการเมืองภาคประชาชน เพราะในระบบศักดินาไพร่เป็นเพียงผู้ถูกปกครองและไม่มีส่วนร่วมใดๆ ในทางการเมือง การสื่อสารทางการเมืองจากเจ้าไปสู่ไพร่ใช้การสื่อสารโดยใช้ พระและวัด เป็นสื่อและใช้ชาดกและจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิเป็นตัวสาร เพื่อให้ยอมรับการปกครองและควบคุมสังคม

อย่างไรก็ตามผู้เขียนพบว่าในพื้นที่ที่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจ ผู้นำชุมชนต้องอาศัยการพูดคุยกับประชาชนในกิจการสาธารณะที่ต้องใช้แรงงานมาก ซึ่งการพูดคุยกันก็มักทำกันในวัดเมื่อประชาชนมารวมตัวกันเพื่อร่วมกิจกรรมต่างๆ การพูดคุยกันในลักษณะนี้พบได้มากในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในชนบทของไทย ผู้เขียนเห็นว่าพื้นที่เช่นนี้อาจเรียกได้ว่าพื้นที่สาธารณะระดับชุมชนได้

การเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญต่อการเกิดขึ้นของพื้นที่สาธารณะทางด้านความคิดและการสื่อสารทางการเมือง ตลอดจนการเกิดขึ้นของ “ชนชั้นกลาง” ในประเทศไทย ตามแนวคิดของฮาเบอร์มาส นั้นเกี่ยวโยงอยู่กับปรากฏการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมสามเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน ได้แก่ ประการที่ ๑. การที่เทคโนโลยีการพิมพ์ถูกนำเข้ามาในประเทศไทย ประการที่ ๒. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จากการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่ทำให้ระบบผลิตเพื่อยังชีพไปเป็นระบบการผลิตเพื่อจำหน่าย ประการที่ ๓. การปฏิรูประบบราชการ การศึกษาและการทหาร ในรัชกาลที่ ๕

พื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองในระยะเริ่มแรกจะเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One way communication) ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๓๘๒ รัชกาลที่ ๓ ได้ว่าจ้างให้จัดพิมพ์ประกาศ “ห้ามสูบบุหรี่” จำนวน ๘,๐๐๐ ฉบับ ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์แรกที่เป็นเอกสารทางราชการของประเทศไทย และการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face communication) ผ่านการจับกลุ่มคุยกันของชนชั้นนำและคนรุ่นใหม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการระดับล่าง ที่เป็นผลผลิตของการปฏิรูประบบราชการและการศึกษา การที่คณะพรรค ร.ศ. ๑๓๐ ที่มีนายทหารหนุ่มเป็นสมาชิกได้พูดคุยกันทั้งในกรมทหารและบ้านพักของหมอเหลียง หรือคณะราษฎรที่ประชุมกันที่ห้องพักในประเทศฝรั่งเศส เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองจนตกผลึกเป็นความพยายามในการใช้กำลังปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ทำให้เห็นว่าพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองนั้นได้เกิดขึ้นและถูกใช้เป็นพื้นที่ในทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองแล้วในประเทศไทย

การจัดชุมนุมสาธารณะและการเดินขบวนประท้วงรัฐบาลได้เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อ วันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยนักศึกษาวิทยาลัยการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้ชุมนุมประท้วงรัฐบาลภายในรั้วของวิทยาลัย ในยุค ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ที่ปกครองโดยรัฐบาลทหารและรัฐบาลเป็นเจ้าของกิจการสื่อสารมวลชนส่วนใหญ่ของประเทศไม่ว่าจะเป็นวิทยุหรือโทรทัศน์

วิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๓ และ พ.ศ. ๒๕๕๖ -๒๕๕๗ ผู้เขียนได้ทำการศึกษาการชุมนุมสาธารณะเพื่อต่อต้านรัฐบาลที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน ๓ เหตุการณ์ ได้แก่ ๑. การชุมนุมสาธารณะของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พันธมิตร) หรือกลุ่มคนเสื้อเหลือง เพื่อต่อต้านรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช และรัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ (๒๕ ก.ย. ๒๕๔๗ – ๑๕ ก.ย. ๒๕๔๘ และ ๒๕ พ.ค. – ๒ ธ.ค. ๒๕๕๑) ๒. การชุมนุมสาธารณะของแนวร่วมประชาชนต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) หรือกลุ่มคนเสื้อแดง เพื่อต่อต้านรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (๒๖ มี.ค. – ๑๔ เม.ย. ๒๕๕๒ และ ๑๒ ม.ค. – ๑๕ พ.ค. ๒๕๕๓) ๓. คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ “กปปส” เพื่อต่อต้านรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (๓๑ ต.ค. ๒๕๕๖ – ๒๒ พ.ค. ๒๕๕๗)

แม้ว่ากลุ่ม พันธมิตร นปช. และ กปปส. ที่ออกมาปฏิบัติการทางการเมืองจะมีวัตถุประสงค์ในการประท้วงรัฐบาลที่แตกต่างกัน แต่การปฏิบัติการทางการเมืองของทั้งสามกลุ่มในการใช้พื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public space) และพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง (Public sphere) ที่มีความเหมือนกันเป็นอย่างยิ่ง พอจะประมวลได้ ดังนี้

๑. ในการปฏิบัติการชุมนุมทางกลุ่มผู้จัดการชุมนุมถูกปิดกั้นจากทางรัฐบาลไม่ให้ใช้กิจกรรมสื่อมวลชนสาธารณะที่เป็นของทางราชการ เช่น วิทยุและโทรทัศน์ และในขณะเดียวกันรัฐบาลก็พยายามปิดกั้นไม่ให้ผู้ชุมนุมใช้สื่ออื่นในการสื่อสารด้วย

๒. เมื่อถูกปิดกั้นจากทางรัฐ ทำให้ผู้จัดการชุมนุมมีความจำเป็นต้องหาสื่อทางเลือกอื่นมาใช้ในการเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับผู้สนับสนุน สื่อที่ทางรัฐบาลไม่สามารถปิดกั้นหรือปิดกั้นได้อย่างจำกัดมาทดแทน ในกรณีนี้ทั้งสามกลุ่มได้เลือกใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่เป็น สื่อใหม่ (New media) และสื่อเชิงสังคม (Social media) มาใช้อย่างเข้มข้น ไม่ว่าจะเป็น เว็บไซต์ เว็บบอร์ด อีเมล บล็อก วิทยุชุมชน โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เคเบิลทีวี ยูทูป ทวิตเตอร์ เฟสบุ๊ก ไลน์

๓. นอกจากจะใช้สื่อใหม่แล้วสื่อเดิมอย่าง หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นปลิว ฯลฯ ก็ถูกนำมาใช้เพื่อการสื่อสารควบคู่กันไปด้วย

๔. มีการจัดกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบการสื่อสารทางตรงอย่างต่อเนื่อง เช่น โรงเรียนการเมือง ประชุมกลุ่มย่อย การจัดสัมมนา อภิปราย รวมทั้งการถ่ายทอดสดชุมนุมและการปราศรัย เป็นการเปลี่ยนรายการทีวีไปเป็นกิจกรรมทางการเมือง

๕. มีการจัดการชุมนุมสาธารณะในพื้นที่สาธารณะต่างๆ เพื่อกดดันรัฐบาล ทั้งในพื้นที่สาธารณะที่เป็นสัญลักษณ์ในทางการเมือง เช่น รัฐสภา ทำเนียบรัฐบาล และในอาคารสถานที่ของราชการ เช่นกระทรวงต่างๆ และมีการจัดเดินขบวนแบบดาวกระจายไปยังสถานที่ต่างๆด้วย

๖. การเปลี่ยนพื้นที่สาธารณะเพื่อการค้า เศรษฐกิจและการคมนาคมที่สำคัญไปเป็นพื้นที่สาธารณะในทางการเมือง การชุมนุมสาธารณะของพันธมิตรที่สนามบินดอนเมืองและสนามบินสุวรรณภูมิ และการชุมนุมสาธารณะของทั้งสามกลุ่มบริเวณสี่แยกราชประสงค์ สยามสแควร์ ที่เป็นย่านทางการค้าที่สำคัญ เพราะเป็นที่ตั้งของห้างสรรพสินค้า โรงแรม และห้างร้านต่างๆจำนวนมาก ได้สร้างความเสียหายต่อผู้ประกอบการค้าในบริเวณดังกล่าวอย่างมากและมีผลกระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศด้วย

๗. การบูรณาการในการใช้พื้นที่สาธารณะทุกประเภทเข้าด้วยกันเพื่อใช้ขับเคลื่อนปฏิบัติการทางการเมือง ทั้งสามกลุ่มได้ใช้การจัดการชุมนุมบนพื้นที่สาธารณะไปพร้อมๆกับการใช้สื่อทุกชนิด ทั้งสื่อเก่า สื่อใหม่ และการจัดกิจกรรม ในการสื่อสารกับผู้ชุมนุมและเพื่อขับเคลื่อนการชุมนุมด้วย

๘. การบูรณาการการใช้สื่ออย่างเข้มข้นสามารถสร้างเครือข่ายและแรงผลักดันให้ผู้สนับสนุนออกมาร่วมชุมนุมสาธารณะอย่างได้ผลและทรงพลังเป็นอย่างยิ่งด้วย โดยดูได้จากจำนวนผู้มาร่วมชุมนุมของแต่ละกลุ่มที่มีจำนวนมาก

๙. การชุมนุมสาธารณะของทั้งสามกลุ่มแม้จะบอกว่าเป็นการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ เป็นการใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ ก็ตาม แต่ทั้งสามเหตุการณ์ก็ปรากฏว่ามีคนบาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนมาก จากทั้งฝ่ายผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

๑๐. ในการบริหารจัดการการชุมนุมสาธารณะของรัฐนั้นจำเป็นต้องใช้กฎหมายหลายฉบับและเป็นกฎหมายที่ออกมาเพื่อวัตถุประสงค์ในการบริการจัดการสถานการณ์แบบอื่น ซึ่งมีความร้ายแรงกว่าการจัดการการชุมนุมสาธารณะทางการเมือง การไม่มีกฎหมายเฉพาะสำหรับการชุมนุมสาธารณะทางการเมืองนี้เอง ทำให้การควบคุมการชุมนุมสาธารณะที่ผ่านมาจึงไม่มีวิธีการที่ถูกต้องตามหลักสากลและนำไปสู่การปะทะกันของผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ข้อสังเกตจากการใช้พื้นที่สาธารณะ

๑. แม้ว่าสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ตจะถูกแทรกแซงจากรัฐได้ยาก แต่ไม่ได้หมายความว่ารัฐจะไม่สามารถแทรกแซงได้เลย อย่างในกรณีที่สถานีโทรทัศน์ดาวเทียมของกลุ่ม นปช. โดนตัดการเชื่อมต่อสัญญาณดาวเทียม และในปัจจุบันธุรกิจสื่อสารมวลชนได้เป็นผู้ครองครองสื่อใหม่ในอินเทอร์เน็ตด้วยเช่นกัน ซึ่งทำให้สื่อชนิดนี้ถูกครอบงำด้วยกลุ่มทุนได้เช่นกัน

๒. พื้นที่สาธารณะต้องใช้การพูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผล (Rational Discussion) ยอมรับฟังผู้อื่นแม้จะมีทัศนคติทางการเมืองที่แตกต่างไปจากของตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนและรับฟังซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปของการอยู่ร่วมกันของสังคมในทางการเมือง ไม่ใช่การถกเถียงเพื่อเอาชนะคะคานกันในทางโวหาร หรือการด่วนตัดสินล่วงหน้าว่าความคิดของตนเองถูกแต่เพียงฝ่ายเดียวของคนอื่นผิดทั้งหมด จากเหตุการณ์ทางการเมืองที่ผ่านมาทำให้ผู้ใช้พื้นที่สาธารณะในการพูดคุยได้มี

ข้อสรุปมาแล้วล่วงหน้าว่าฝ่ายคนถูกอีกฝ่ายผิด ซึ่งมักจะเกิดการใช้วาจากระทบเพื่อเสียดสีซึ่งกันและกัน ซึ่งในที่สุดก็เกิดการทะเลาะกัน

๓. การชุมนุมสาธารณะในพื้นที่สำหรับการจับจ่ายใช้สอย การบริโภคและสันตนาการของประชาชนที่เรียกกันทั่วไปว่า “ย่านสยามแสควร์” และ “ย่านราชประสงค์” หรือสนามบินนั้น ได้ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมอย่างมหาศาล การเผชิญหน้าของประชาชนได้ขยายวงจากเดิมที่จำกัดอยู่แค่ระหว่างรัฐบาลกับผู้ชุมนุมหรือผู้ชุมนุมด้วยกันเองที่มีความเห็นทางการเมืองที่แตกต่าง ไปเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้ชุมนุมกับผู้ที่ได้รับผลกระทบต่อการยึดครองพื้นที่ของผู้ชุมนุมด้วย ทำให้บรรยากาศทางการเมืองและสังคมที่เป็นบรรยากาศแห่งความขัดแย้งทางการเมืองอยู่แล้วล่อแหลมต่อการใช้ความรุนแรงมากขึ้นและจากการที่ผู้ชุมนุมได้เปลี่ยนพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจไปเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการต่อสู้ทางการเมืองนี้เองได้ก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับประเทศและลามลึกลงไปจนถึงระดับปัจเจกบุคคลที่ต้องใช้พื้นที่ดังกล่าวในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัว และผู้ที่ได้รับผลกระทบนี้เป็นจำนวนมากไม่สามารถเรียกร้องความเสียหายที่ได้รับนี้จากผู้ใดได้

ซึ่งการที่กลุ่มพันธมิตรได้จัดการชุมนุมสาธารณะที่สนามบินดอนเมืองและที่สุวรรณภูมินั้นได้ถูก บริษัท การท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) เป็นโจทก์ยื่นฟ้องแก่นำรวม ๑๓ คน เป็นจำเลยต่อศาลแพ่ง ซึ่งศาลแพ่งได้มีคำพิพากษาเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้โจทก์ชนะคดีและให้จำเลยร่วมกันชดเชยค่าเสียหาย ในขณะที่ได้มีคำพิพากษาศาลอุทธรณ์เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ยืนตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น ซึ่งศาลมีความเห็นว่าการใช้สิทธิในการชุมนุมสาธารณะนั้นต้องตั้งอยู่บนหลักแห่งความสมดุลกับสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นด้วยและไม่ใช้สิทธิเด็ดขาด การปิดสนามบินได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้ประกอบการ จึงไม่ใช่เป็นการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ ซึ่งจะเป็นบรรทัดฐานในการใช้สิทธิในการชุมนุมสาธารณะ

กล่าวโดยสรุปทั้งพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public space) และ พื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง (Public sphere) เป็นพื้นที่ที่ประชาชนจะสามารถใช้เพื่อการพูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผล (Rational discussion) แล้วก่อให้เกิดเป็นความคิดสาธารณะของตัวเองหรือของกลุ่ม เป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory democracy) สามารถตัดสินใจในเรื่องที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของตนเองได้ นอกจากนี้ยังเป็น การช่วยเหลือรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งแบบตัวแทน (Representative democracy) จัดทำนโยบายสาธารณะได้อย่างรอบคอบและต้องตรงตามความประสงค์ของประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมือง

เมืองของประชาชน (Political participation) ผ่านพื้นที่สาธารณะก็มีส่วนช่วยในการพัฒนาการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไปพร้อมๆกัน

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการศึกษาถึงวิธีการที่จะจัดพื้นที่สาธารณะให้มีมากขึ้นและกระจายไปอย่างทั่วถึง
๒. ควรมีการศึกษาถึงวิธีการส่งเสริมการพูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผล (Rational discussion) ในพื้นที่สาธารณะของประชาชน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กาญจนา แก้วเทพ. แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๓.

กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน. สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๑.

เกษียร เตชะพีระ. สงครามระหว่างสี : ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ. กรุงเทพฯ : openbooks, ๒๕๕๓.

คณะทำงานประวัติการพิมพ์ในประเทศไทย, สยามพิมพ์การ : ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

จุมพล หนิมพานิช. พัฒนาการทางการเมืองไทย อำมาตยาธิปไตย ธนาธิปไตย หรือประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, ๒๕๕๓.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ กัญฉิกา ศรีอุดม. ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม เซอร์จอห์น เบาว์ริง. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๗.

ณรงค์ บุญสวขวัณ. การเมืองภาคพลเมือง บทวิเคราะห์แนวคิดและปฏิบัติการทำทนายอำนาจการเมืองในระบบตัวแทน. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์, ๒๕๕๒.

โทมัส ไมเออร์. อนาคตของสังคมประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท, ๒๕๕๐.

ธนศ อารณสุวรรณ. ความคิดการเมืองไพร่กระดุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

ธนสวรรค์ เจริญเมือง. รัฐศาสตร์ที่ยังมีลมหายใจ. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : พีราบ, ๒๕๔๘.

ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชัน สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ : สายธาร, ๒๕๔๘.

ธีรยุทธ บุญมี. ประชาสังคม. กรุงเทพฯ : สายธาร, ๒๕๔๗.

นพดล อินนา. ไอทีกับการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๘.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์, ๒๕๔๗.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๐.

บุญอริ ยี่หะมะ. ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์. สงขลา : บุญอริ ยี่หะมะ, ๒๕๕๐.

มารุต บุณนาท และคนอื่นๆ. ธรรมศาสตร์ประกาศนาม. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๗

วอลเลน เบลโล และลี เค็ง ปอห์. โศกนาฏกรรมสยาม : การพัฒนาและการแตกแยกสลายของ สังคมไทยสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕.

วัลลภ ลำพาย. “แนวคิดและกระบวนการสื่อสารทางการเมือง” ประมวลสาระชุดวิชา การสื่อสารทางการเมืองหน่วยที่ ๓. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑.

วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน. “วัฒนธรรมทางการเมืองกับพฤติกรรมทางการเมืองไทย” ประมวลสาระชุด วิชา การเมืองการปกครองไทย หน่วยที่ ๑๑ – ๑๕. พิมพ์ครั้งที่ ๔, นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๐.

ศรีศักร วัลลิโภดม. พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, ๒๕๔๔.

ศิโรตน์ คล้ามไพบูลย์. ประชาธิปไตย (ไม่ใช่) ของเรา. กรุงเทพฯ : openbooks, ๒๕๕๐.

ส. ศิวรักษ์. นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : ศีกษิตสยาม, ๒๕๔๖.

สนธิ เตชานันท์. พื้นฐานรัฐศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

สมคิด เลิศไพฑูรย์. กฎหมายรัฐธรรมนูญหลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

สมบัติ ชำรงชัญวงศ์. การเมืองการปกครองไทย ยุคเผด็จการ – ยุคปฏิรูป. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : เสมาธรรม, ๒๕๔๘.

สมบัติ ชำรงชัญวงศ์. การเมือง แนวคิดและการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพฯ : เสมาธรรม, ๒๕๕๑.

- สุจิตต์ วงศ์เทศ. สุวรรณภูมิ : ต้นกระแสดประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘.
- สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาลัยวิทยาลัย. ประมวลสาระชุดวิชา การเมืองการปกครองไทย หน่วยที่ ๑๑ - ๑๕. พิมพ์ครั้งที่ ๔, นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๐
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : วิทยา, ๒๕๕๒.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. มหาวิทยาลัยชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพฯ : สามัญชน /๒๕๔๕.
- เสน่ห์ จามริก. การเมืองไทยกับการพัฒนารัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ ๓.// พ.ศ. ๒๕๔๘.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. ปิดหู ปิดตา ปิดปาก : สิทธิเสรีภาพในธุรกิจการเมืองสื่อ. กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและโครงการจัดพิมพ์คอปไฟ, ๒๕๔๘.
- เดวิด แมททิวส์. การเมืองเพื่อประชาชน. กรุงเทพฯ : สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๕๒.
- เหรียญ ศรีจันทร์ กับเนตร ศรีจันทร์. ปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๖.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน : สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.
- วิทยานิพนธ์ คุชฎีนิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารวิจัย
- ณรงค์ สมรูป. “การสื่อสารการเมืองในรูปแบบสภากาแฟในจังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชานิเทศศาสตร์, สุโขทัยธรรมมาธิราชมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ณัฐกานต์ กุลณรงค์. “การสื่อสารทางการเมืองบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในช่วงการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- ปัทมาธิ์ ไร่รัมย์. “คุณลักษณะประชาธิปไตยในการสื่อสารผ่านเว็บบอร์ด”. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาวารสารสนเทศ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

มลินี สมภพเจริญ. “อินเทอร์เน็ตและสื่อมวลชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”. คุษฎีนิพนธ์คุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

วรา วัฒนาจตุรพร. “ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของอินเทอร์เน็ตในการสร้างความตื่นตัวทางการเมืองและพฤติกรรมการเปิดรับเนื้อหาข่าวสารการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองบนอินเทอร์เน็ต : ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๔๔”. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

สุนทร คุณชัยมั่ง. “โลกไซเบอร์กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ของไทย (พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๔)” คุษฎีนิพนธ์ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต, สาขาการพัฒนารัฐบาล, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๕๕.

อุบลพรรณ กระช่างโพธิ. “การเคลื่อนไหวของขบวนการแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ช่วงรัฐบาลอภิสิทธิ์” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครอง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

เอกสารไม่ตีพิมพ์

คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย. “บันทึกความเห็นและข้อเสนอแนะ คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย เรื่อง แนวทางในการตรากฎหมายว่าด้วยการชุมนุมสาธารณะ”. ลงวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. “สรุปผลสำคัญ สำรองการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. ๒๕๕๒” ๒๕๕๓.

ภาษาต่างประเทศ

Books

Calhoun, Craig. Harbermas and the public sphere. Massachusetts : The MIT Press, 1992.

Habermas, Juergen. The Structural Transformation of Public Sphere. Massachusetts : The MIT Press, 1991.

Electronic data base.

Thornton, Alinta. “Does Internet Create Democracy?” (Online). Available :

<http://www.zipworld.com.au/-arthornto/thesis2.html>, 2008.

Kellner, Douglas. “The Public Sphere, and Democracy: A Critical Intervention” (Online).

Available : <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/kellner.html>, 2015.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายนำชัย เอกพัฒน์พานิชย์
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๐๖
การศึกษา	<p>ประถมศึกษา โรงเรียนโรจน์เสรีวิทยา</p> <p>มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวิริยาลัย</p> <p>มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา</p> <p>นิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๒๗)</p> <p>2002/Japan, Certificate training program on IPR.</p> <p>“The fundamental course for IP practitioners.”</p> <p>The association for oversea technical scholarship.</p> <p>Japan Institute of Invention and Innovation (JIII)</p> <p>2005/Japan, Certificate training program on IPR.</p> <p>“IPR training course for advance IP practitioner.”</p> <p>Japan Institute of Invention and Innovation. (JIII)</p> <p>Japan patent office. (JPO)</p> <p>ประกาศนียบัตรชั้นสูง หลักสูตร การเมืองการปกครองในระบอบ</p> <p>ประชาธิปไตย สำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่นที่ 10 (๒๕๕๐)</p> <p>สถาบันพระปกเกล้า</p>
ประวัติการทำงาน	<p>ทนายความ ประจำสำนักงานกฎหมาย มณี เทพภักดี</p> <p>กรรมการและผู้จัดการทั่วไป บริษัท ดัน แอนด์ ซันส์ จำกัด</p> <p>รองเลขาธิการงานกฎหมาย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย</p> <p>เลขาธิการ สภาอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรปราการ</p> <p>กรรมการในคณะกรรมการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว กระทรวงพาณิชย์</p> <p>กรรมการในคณะกรรมการสิทธิบัตร กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวง</p> <p>พาณิชย์</p>

กรรมการในคณะกรรมการว่าด้วยฉลาก สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครอง
ผู้บริโภค สำนักนายกรัฐมนตรี

ตำแหน่งปัจจุบัน กรรมการและผู้จัดการทั่วไป บริษัท ดัน แอนด์ ซันส์ จำกัด
รองเลขาธิการงานกฎหมาย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
เลขาธิการ สภาอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรปราการ

สรุปย่อ

เรื่อง พื้นที่สาธารณะกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ลักษณะวิชา การเมือง

ผู้วิจัย นายนำชัย เอกพัฒน์พานิชย์ หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๗

ตำแหน่ง รองเลขาธิการงานกฎหมาย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๕๙ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ช่วงปลายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ต่อเนื่องถึงการทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. โดย พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มีการจัดการชุมนุมสาธารณะด้วยการยึดครองพื้นที่สาธารณะ (Public Space) เพื่อต่อสู้และเรียกร้องทางการเมืองอย่างเข้มข้นและอย่างต่อเนื่องยาวนานอยู่หลายครั้ง กลุ่มผู้ชุมนุมนอกจากจะได้เข้ายึดพื้นที่สาธารณะที่เป็นของรัฐ เช่น ทำเนียบรัฐบาลหรืออาคารที่ทำการต่างๆของรัฐบาลซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองที่เด่นชัดแล้ว ยังได้มุ่งเป้าไปที่การยึดครองพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจที่สำคัญเพื่อใช้ในการชุมนุมสาธารณะทางการเมือง เช่น สนามบินสุวรรณภูมิ สนามบินดอนเมือง สีแยกราชประสงค์ ด้วย

นอกเหนือไปจากออกมายึดครองถนน อาคารและสถานที่ของรัฐซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public Space) เพื่อชุมนุมสาธารณะทางการเมืองแล้ว ในการชุมนุมสาธารณะในระยะเวลาแห่งความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าวผู้จัดการชุมนุมทุกกลุ่มก็ได้มีการสื่อสารทางการเมืองผ่านพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีลักษณะทางกายภาพแต่เป็นพื้นที่เสมือนที่ประชาชนสามารถเข้าไปเพื่อใช้เป็นพื้นที่แสดงความคิดเห็นและสื่อสารทางการเมือง ที่ ยั่วสั่น ฮาเบอร์มาส นักคิดชาวเยอรมันนี้ เรียกว่าพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง

(Public Sphere) ด้วย พื้นที่สาธารณะประเภทนี้จะเป็นพื้นที่ที่ซึ่งประชาชนสามารถเข้าไปเพื่อแสดงความคิดเห็นหรือข้อเรียกร้องทางการเมือง พร้อมกับสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนกับบุคคลอื่นทั้งที่อยู่ในกลุ่มและนอกกลุ่มของตนเองได้ด้วย พื้นที่สาธารณะประเภทนี้ ได้แก่ สื่อสารมวลชน ไม่ว่าจะเป็น สื่อเดิม (Traditional media) อย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ หรือ สื่อใหม่ (New media) อย่าง อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ เว็บบอร์ด บล็อก โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม หรือ สื่อเชิงสังคม (Social media) อย่าง Facebook Twitter Line Instagram หรือ พื้นที่สาธารณะที่ใช้ในการพูดคุยแบบดั้งเดิม อย่าง การจัดโรงเรียนการเมืองด้วย

ในการต่อสู้ทางการเมืองในประเทศในระยะเวลาแห่งความขัดแย้งที่ผ่านมา แกนนำในการจัดการชุมนุมสาธารณะได้มีการใช้พื้นที่สาธารณะทั้งสองชนิดเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสารความคิดและกิจกรรมทางการเมืองไปยังผู้สนับสนุนและจากผู้สนับสนุนไปยังผู้จัดการชุมนุม และใช้ในการขับเคลื่อนการชุมนุมสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในบริบทแห่งความขัดแย้งคำถามที่สำคัญก็คือพื้นที่สาธารณะได้แสดงบทบาทอย่างไรและมีส่วนสนับสนุนการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนมากน้อยเพียงไร

นอกจากนั้นปัญหาที่สำคัญอีกข้อก็คือแม้ว่าการชุมนุมสาธารณะเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่อย่างไรก็ดีเสรีภาพในการชุมนุมสาธารณะดังกล่าวอาจถูกจำกัดได้ในกรณีเพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลอื่นหรือเพื่อคุ้มครองสังคม รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ และฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้บัญญัติรับรองการใช้เสรีภาพดังกล่าวไว้ รวมถึงได้วางกรอบในการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดูแลการชุมนุมสาธารณะ ซึ่งการจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายก็ตาม แต่ปัจจุบันยังคงไม่มีกฎหมายโดยตรงที่จะใช้ในการกำกับดูแลการและวางกฎกติกาสำหรับการชุมนุมในที่สาธารณะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษาและวิเคราะห์ถึงบทบาทของพื้นที่สาธารณะในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองของประชาชน
๒. ศึกษาและวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงข้อจำกัดและอุปสรรคที่สำคัญของพื้นที่สาธารณะในการที่จะเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน
๓. เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ขอบเขตของการวิจัย

๑. เน้นการวิจัยเฉพาะการใช้พื้นที่สาธารณะในวิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๓

๒. เน้นศึกษาการใช้พื้นที่สาธารณะทั้งในแบบพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public Space) และ พื้นที่สาธารณะทางการสื่อสาร (Public Sphere)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาถึงบทบาทของพื้นที่สาธารณะที่มีในประเทศไทยและการใช้พื้นที่สาธารณะของประชาชนในการเรียกร้องทางการเมืองอันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. จะทำให้ทราบถึงบทบาทและข้อขัดแย้งในการใช้พื้นที่สาธารณะของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนรูปแบบหนึ่ง โดยการศึกษาจะทำให้ทราบผลทั้งในแง่ลบและแง่บวกของกระบวนการใช้พื้นที่สาธารณะทั้งสองชนิดดังกล่าว

๒. ได้แนวคิดและแนวทางในการส่งเสริมการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ผลการวิจัย

ในระบบระบบศักดินาและระบบไพร่ที่ได้ถูกใช้ในการปกครองมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะไม่เปิดโอกาสให้เกิดพื้นที่สาธารณะและการเจริญเติบโตของชนชั้นกลางและการเมืองภาคประชาชน การสื่อสารทางการเมืองจากเจ้าไปสู่ไพร่ใช้การสื่อสารโดยใช้ พระและวัด เป็นสื่อและใช้ชาดกและจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิเป็นตัวสาร เพื่อให้ยอมรับการปกครองและควบคุมสังคม

อย่างไรก็ตามผู้เขียนพบว่าในพื้นที่ที่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจ ผู้นำชุมชนต้องอาศัยการพูดคุยกับประชาชนในกิจการสาธารณะที่ต้องใช้แรงงานมาก ซึ่งการพูดคุยกันก็มักทำกันในวัดเมื่อประชาชนมารวมตัวกันเพื่อร่วมกิจกรรมต่างๆ การพูดคุยกันในลักษณะนี้พบได้มากในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในชนบทของไทย ผู้เขียนเห็นว่าพื้นที่เช่นนี้อาจเรียกได้ว่าพื้นที่สาธารณะระดับชุมชนได้

การเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญต่อการเกิดขึ้นของพื้นที่สาธารณะทางด้านความคิดและการสื่อสารทางการเมือง ตลอดจนการเกิดขึ้นของ “ชนชั้นกลาง” ในประเทศไทย ตามแนวคิดของฮาเบอร์มาส นั้นเกี่ยวโยงอยู่กับปรากฏการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมสามเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน ได้แก่ ประการที่ ๑. การที่เทคโนโลยีการพิมพ์ถูกนำเข้ามาในประเทศไทย ประการที่ ๒. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จากการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่ทำให้ระบบผลิตเพื่อยังชีพไปเป็นระบบการผลิตเพื่อจำหน่าย ประการที่ ๓. การปฏิรูประบบราชการ การศึกษาและการทหาร ในรัชกาลที่ ๕

พื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองในระยะเริ่มแรกจะเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One way communication) ผ่านสิ่งพิมพ์ ในปี พ.ศ. ๒๓๘๒ รัชกาลที่ ๓ ได้ว่าจ้างให้จัดพิมพ์ประกาศ “ห้ามสูบฝิ่น” จำนวน ๘,๐๐๐ ฉบับ ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์แรกที่เป็นเอกสารทางราชการของประเทศไทย และการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face communication) ผ่านการจับกลุ่มคุยกันของชนชั้นนำและคนรุ่นใหม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการระดับล่าง ที่เป็นผลผลิตของการปฏิรูประบบราชการ การศึกษาและการทหาร การที่คณะพรคร.ศ. ๑๓๐ ที่มีนายทหารหนุ่มเป็นสมาชิกได้พูดคุยกันทั้งในกรมทหารและบ้านพักของหมอเหลียง หรือคณะราษฎรที่ประชุมกันที่ห้องพักในประเทศฝรั่งเศส เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองจนตกผลึกเป็นความพยายามในการใช้กำลังปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ทำให้เห็นว่าพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองนั้นได้เกิดขึ้นและถูกใช้ในพื้นที่ในทางความคิดและการสื่อสารทางการเมืองแล้วในประเทศไทย

การจัดชุมนุมสาธารณะและการเดินขบวนประท้วงรัฐบาลได้เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยนักศึกษาวิทยาลัยการศึกษาประสานมิตรนับพันคนได้ชุมนุมประท้วงรัฐบาลภายในรั้วของวิทยาลัย ในยุค ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ที่ปกครองโดย

รัฐบาลทหาร รัฐบาลเป็นเจ้าของกิจการสื่อสารมวลชนส่วนใหญ่ของประเทศไม่ว่าจะเป็นวิทยุหรือโทรทัศน์

วิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๑ ผู้เขียนได้ทำการศึกษาการชุมนุมสาธารณะ ๓ เหตุการณ์ ได้แก่ ๑. การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พันธมิตร) หรือกลุ่มคนเสื้อเหลือง ๒. การชุมนุมของแนวร่วมประชาชนต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) หรือกลุ่มคนเสื้อแดง ๓. การชุมนุมของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ “กปปส”

แม้ว่ากลุ่ม พันธมิตร นปช. และ กปปส. ที่ออกมาปฏิบัติการทางการเมืองจะมีวัตถุประสงค์ในการประท้วงรัฐบาลที่แตกต่างกัน แต่การปฏิบัติการทางการเมืองของทั้งสามกลุ่มมีความคล้ายกันมากในการใช้พื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public Space) และพื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง (Public Sphere) ซึ่งพอจะประมวลบทบาทของพื้นที่สาธารณะได้ดังนี้

๑. ในการปฏิบัติการชุมนุมทางกลุ่มผู้จัดการชุมนุมถูกปิดกั้นจากทางรัฐบาลไม่ให้ใช้กิจการสื่อสารมวลชนสาธารณะที่เป็นของทางราชการ เช่น วิทยุและโทรทัศน์ และในขณะเดียวกันรัฐบาลก็พยายามปิดกั้นไม่ให้ผู้ชุมนุมใช้สื่ออื่นในการสื่อสารด้วย

๒. เมื่อถูกปิดกั้นจากทางรัฐ ทำให้ผู้จัดการชุมนุมมีความจำเป็นต้องหาสื่อทางเลือกอื่นมาใช้ในการเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับผู้สนับสนุน สื่อที่รัฐบาลไม่สามารถปิดกั้นหรือปิดกั้นได้อย่างจำกัดมาใช้ ในกรณีนี้ทั้งสามกลุ่มได้เลือกใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ที่เป็นสื่อใหม่ (New Media) และสื่อเชิงสังคม (Social Media) มาใช้อย่างเข้มข้น ไม่ว่าจะเป็น เว็บไซต์ เว็บบอร์ด อีเมล บล็อก วิทยุชุมชน การถ่ายทอดสดการชุมนุมผ่านโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เคเบิลทีวี ยูทูป ทวิตเตอร์ เฟสบุ๊ก ไลน์

๓. นอกจากจะใช้สื่อใหม่แล้วสื่อเดิมอย่าง หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นปลิว ฯลฯ ก็ถูกนำมาใช้เพื่อการสื่อสารควบคู่กันไปด้วย

๔. มีการจัดกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบการสื่อสารทางตรงอย่างต่อเนื่อง เช่น โรงเรียนการเมือง ประชุมกลุ่มย่อย การจัดสัมมนา อภิปราย รวมทั้งการถ่ายทอดสดการปราศรัย การเปลี่ยนรายการทีวีไปเป็นกิจกรรมทางการเมือง

๕. มีการจัดการชุมนุมสาธารณะในพื้นที่สาธารณะต่างๆเพื่อกดดันรัฐบาล ทั้งในพื้นที่สาธารณะที่เป็นสัญลักษณ์ในทางการเมือง เช่น รัฐสภา ทำเนียบรัฐบาล ศูนย์ราชการฯ

๖. การเปลี่ยนพื้นที่สาธารณะเพื่อการค้า เศรษฐกิจและการคมนาคมที่สำคัญไปเป็นพื้นที่สาธารณะในทางการเมือง

๗. บูรณาการในการใช้พื้นที่สาธารณะทุกประเภทเข้าด้วยกันเพื่อใช้ขับเคลื่อนปฏิบัติการทางการเมือง จัดการชุมนุมบนพื้นที่สาธารณะไปพร้อมๆกับการใช้สื่อทุกชนิด ทั้งสื่อเก่า สื่อใหม่ การจัดกิจกรรม ในการสื่อสารกับผู้ชุมนุมและเพื่อขับเคลื่อนการชุมนุมด้วย

๘. การบูรณาการการใช้สื่ออย่างเข้มข้นสามารถสร้างเครือข่ายและแรงผลักดันให้ผู้สนับสนุนออกมาชุมนุมสาธารณะอย่างได้ผลและทรงพลังเป็นอย่างยิ่งด้วย

๙. การชุมนุมสาธารณะของทั้งสามกลุ่มแม้จะบอกว่าเป็นการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ แต่มีคนบาดเจ็บและเสียชีวิตจากทั้งสามเหตุการณ์ ทั้งจากผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ

๑๐. ในการบริหารจัดการการชุมนุมสาธารณะของรัฐนั้นจำเป็นต้องใช้กฎหมายหลายฉบับและไม่ใช่กฎหมายที่ออกมาเพื่อวัตถุประสงค์ในการดูแลการจัดการชุมนุมสาธารณะ

ข้อสังเกตจากการใช้พื้นที่สาธารณะ

๑. แม้ว่าสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ตจะถูกระงับจากภาครัฐได้ยาก แต่ไม่ได้หมายความว่ารัฐจะไม่สามารถแทรกแซงได้เลย สื่อชนิดนี้สามารถถูกรวบงำด้วยกลุ่มทุนได้เช่นกัน

๒. พื้นที่สาธารณะต้องใช้การพูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผล (Rational Discussion) ยอมรับฟังผู้อื่นแม้จะมีทัศนคติทางการเมืองที่แตกต่างไปจากของตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนและรับฟังซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปของการอยู่ร่วมกันของสังคมในทางการเมือง การด่วนตัดสินล่วงหน้าว่าความคิดของตนเองถูกแต่เพียงฝ่ายเดียวของคนอื่นผิดทั้งหมดจะนำไปสู่การทะเลาะกัน

๓. การชุมนุมสาธารณะในพื้นที่สำหรับการจับจ่ายใช้สอย การบริโภคและสันตนาการของประชาชนที่เรียกกันทั่วไปว่า “ย่านสยามแสควร์” และ “ย่านราชประสงค์” หรือสนามบินนั้น ได้ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมอย่างมหาศาล การเผชิญหน้าของประชาชนได้ขยายวงจากเดิมที่จำกัดอยู่แค่ระหว่างรัฐบาลกับผู้ชุมนุมหรือผู้ชุมนุมด้วยกันเองที่มีความเห็นทางการเมืองที่แตกต่าง ไปเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้ชุมนุมกับผู้ที่ได้รับผลกระทบต่อการยึดครองพื้นที่ของผู้ชุมนุมด้วย

๔. การที่กลุ่มพันธมิตรได้จัดการชุมนุมสาธารณะที่สนามบินดอนเมืองและที่สุวรรณภูมิ นั้น ได้ถูก บริษัท การท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) เป็น โจทก์ยื่นฟ้องแกนนำรวม ๑๓ คน เป็นจำเลยต่อศาลแพ่ง ศาลมีความเห็นว่าการใช้สิทธิในการชุมนุมสาธารณะนั้นต้องตั้งอยู่บนหลักแห่งความสมดุลกับสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นด้วยและไม่ใช้สิทธิเด็ดขาด การปิดสนามบินได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้ประกอบการ จึงไม่ใช่เป็นการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

กล่าวโดยสรุปทั้งพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ (Public Space) และ พื้นที่สาธารณะทางความคิดและการสื่อสารทางการเมือง (Public Sphere) เป็นพื้นที่ที่ประชาชนจะสามารถใช้เพื่อการพูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผล (Rational Discussion) แล้วก่อให้เกิดเป็นความคิดสาธารณะของตัวเองหรือของกลุ่ม เป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ประชาชนสามารถตัดสินใจในเรื่องที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของตนเองได้ นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยเหลือรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งแบบตัวแทน (Representative Democracy) จัดทำนโยบายสาธารณะได้อย่างรอบคอบและต้องตรงตามความประสงค์ของประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (Political participation) ผ่านพื้นที่สาธารณะมีส่วนช่วยในการพัฒนาการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไปพร้อมๆกัน

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการศึกษาถึงวิธีการที่จะจัดพื้นที่สาธารณะให้มีมากขึ้นและกระจายไปอย่างทั่วถึง

๒. ควรมีการศึกษาถึงวิธีการส่งเสริมการพูดคุยกันอย่างมีเหตุมีผล (Rational Discussion) ในพื้นที่สาธารณะของประชาชน